NAŠA ŠKOLA

Adresa redakcije: "Naša škola"
71000 Sarajevo
Ul. Alipašina 4/I
Tel./ Fax: 668-403
www.nasaskola.ba
redakcija@nasaskola.ba

Časopis „Naša škola" je 2019. godine indeksiran i registriran kao naučni časopis u Međunarodnoj akademskoj bazi podataka **EBSCO** sa sjedištem u Ipswich, 10 Estes Street, Massachusetts, USA. Pomenutoj bazi podataka možete pristupiti putem linka www.ebsco.com

Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja „Naša škola" je 1996. godine indeksiran i registriran kao stručni i naučni časopis u **Nacionalnom ISSN Centru Bosne i Hercegovine** pod brojem **ISSN 0547-308X** za štampanu verziju i pod brojem **ISSN 2303-6591** za online verziju, kao i u **Međunarodnom ISSN Registru u Parizu.**

Časopis izlazi 4 puta godišnje
Tiraž: 550 primjeraka

Izdavač:

UDRUŽENJE NASTAVNIKA
FEDERACIJE BiH

Za izdavača:
prof. dr. Suad Kurtćehajić

Glavni i odgovorni urednik:
mr. sc. Aida Kršo

Članovi redakcije:
akademik Suad Kurtćehajić
prof. dr. Hanka Vajzović
prof. dr. Enes Pelidija
dr. sc. Ružica Šutalo Selimagić
mr. sc. Milka Babić

Sekretar redakcije:
Ajdin Đerzić, prof.

Lektor:
Štamparija FOJNICA, Fojnica

Idejno rješenje naslovne strane časopisa "Naša škola":
Esad Ćesović
Mirna Jamaković

Tehničko uređenje i DTP:
Štamparija FOJNICA, Fojnica

Štampa:
Štamparija FOJNICA, Fojnica

NAŠA ŠKOLA

Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja

Godina	BROJ 278 (108)	Sarajevo
LXX		2024.

Povodom obilježavanja 75 godina časopisa *Naša škola* – časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja (1949–2024)

Ove godine slavimo jubilarnu godišnjicu časopisa *Naša škola*, 75 godina postojanja i rada, jednog od časopisa sa najdužim radnim vijekom u Bosni i Hercegovini, ako nije i jedini koji je nastao odmah nakon Drugog svjetskog rata i traje do danas.

*

Časopis *Naša škola* pokrenut je 1949. godine. Pokretač i izdavač časopisa bilo je Pedagoško društvo Bosne i Hercegovine, a kasnije Savez pedagoških društava Bosne i Hercegovine. Prvi broj izlazi 25. januara 1950. godine, u vrijeme velike obnove, kada je bilo neophodno uspostaviti sistem koji će uvezati nastavnike u cijeloj zemlji, instrument kojim se može lakše i brže pružiti pomoć nastavnicima i davati smjernice za kvalitetnije obrazovanje. Upravo je u tome veliki značaj časopisa bio tada, ali i danas, 75 godine poslije.

Agresija na Bosnu i Hercegovinu prekida izlaženje časopisa. Obnovljen je rad Saveza društava prosvjetnih radnika 1994. godine pod nazivom Udruženja nastavnika Federacije Bosne i Hercegovine. Od tada časopis nastavlja sa radom u izdavaštvu Udruženja. U tom periodu između 1992. i 1995. godine Redakcija je radila u teškim uslovima; sve evidencije i mnogo materijala pisano je ručno, mnogo truda da se osposobi prostor, da se zaštiti od ratnih razaranja, očisti i opremi koliko se može, i uz sve to trebalo je pronaći autore, recenzente, proslijediti štampariji i distribuirati časopis. Posebnu zahvalnost u tom poslijeratnom periodu dugujemo prof. dr. Muhamedu Dervišbegoviću koji se, zajedno sa ostalim kolegama, borio za opstanak časopisa i finansijsku podršku. Zahvalnost dugujemo i akademiku Vladimiru Premecu, kao stalnom članu Redakcije, koji se predano zalagao za finansiranje časopisa, broj po broj. U prvim danima poslije agresije bilo je mnogo naučnih i stručnih saradnika koji su svojim entuzijazmom sačuvali časopis, podržavajući time kolege u nastavi gdje je nedostajalo svega, a posebno mladog kadra, mladih naučnih radnika iz prosvjetne struke koji nisu imali gdje objavljivati svoje radove, a reference su im trebale za naučna napredovanja.

Časopis *Naša škola* ima i saradnike iz regije, posebno Hrvatske i Srbije, koji objavljuju svoje radove. U okviru istraživačkih projekata bila je uspostavljenja saradnja sa Kraljevinom Norveškom koja je finansirala dva broja *Naše škole*, a jedan broj je objavljen na engleskom jeziku. Iako je u Republici Srpskoj počeo sa radom časopis *Naša škola* (1994) u

izdanju Društva pedagoga Republike Srpske, i pored toga u našu Redakciju redovno su stizali prilozi iz Banjaluke.

Povodom 45 godina izlaženja časopisa *Naša škola*, piše prof. dr. Zehra Hubijar, tadašnja predsjednica Skupštine saveza društava prosvjetnih radnika Bosne i Hercegovine:

„*Naša škola* je časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja. Sa stanovišta profesije časopis pokriva ono što nazivamo suštinom procesa edukacije. Gledano sa šireg aspekta, tematika ovog časopisa anticipira budućnost škole, prati njenu promjenljivost kao najvažniju komponentu i utiče na tu promjenu. Pomažući edukatorima da kvalitetnije educiraju i da uvijek iznova uče o učenju *Naša škola* je i sama edukator.

... Tematikom i načinima interpretacije časopis se bavi pitanjima školske prakse, nastavnim planovima i programima, razgovorima o odgoju i obrazovanju, prikazivanjem i ocjenjivanjem udžbenika, i to u rubrikama: Školska praksa, Nastavni planovi i programi, Iz života škole, Stručno školstvo, Specijalno školstvo, Pitanja i odgovori, Osvrti i prikazi. Agresija na Bosnu i Hercegovinu prekida izlaženje časopisa 1992. godine. Taj je prekid uticao da nismo obilježili pedesetu godišnjicu *Naše škole*. Dogovorili smo se da u opštoj destrukciji učinimo nešto konstruktivno. Prostor namijenjen prosvjetnim radnicima i redakciji časopisa bio je razrušen, bez stakla, ličio je na užas, a uz sve to bio i uzurpiran.

Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, na čijem je čelu bio prof. dr. Enes Karić kao ministar, prof. Abdulah Jabučar kao zamjenik, te prof. dr. Srebren Dizdar, prof. dr. Safet Smajkić, pomaže Savezu društava u ukupnoj konsolidaciji i razjašnjavanju pravnih i stručnih aspekata u vezi sa ponovnim pokretanjem izlaženja časopisa.

Treba napomenuti da su prof. Smail Vesnić i prof. Hamza Dobrača mnogo pomogli u stvaranju uslova za rad. Prof. dr. Muhamed Dervišbegović je prihvatio obavezu da bude urednik časopisa.

Izvršena je i adaptacija prostora. Fondacija SOROS obezbijedila je sredstva za štampanje prvog poratnog broja *Naše škole*. Ovo je već šesti broj i sada ovaj časopis ima svoje čitaoce pretplatnike. Da bi svoje prisustvo u školama, među prosvjetnim i naučnim radnicima mogao pravdati, časopis mora pratiti školu, njene potrebe, tendencije u svijetu u oblasti odgoja i obrazovanja i pozitivna iskustva ponuditi u vidu priloga.“ (Zehra Hubijar, *Naša škola*, godina XLVI, broj 6, str. 7, 1998)

**

Prvi urednik časopisa *Naša škola* bio je Hasan Đikić, osnivač, urednik i saradnik. Urednici su bili i dr. Petar Mandić, dr. Nikola Filipović, dr. Muhamed Muradbegović, dr. Milenko Brkić. Prethodnoj urednici (do 2022. godine) mr. sc. Milki Babić koja je stalni i nezamjenjiv član Redakcije dugujemo posebnu zahvalnost za višedecenijski predan rad i zalaganje da časopis traje, posebno u teškim uslovima nakon rata. Zajedno sa

prof. Premecom okupljala je nove saradnike, istovremeno u neprestanoj borbi za finansijskom podrškom da bi časopis opstao, uporedo u potrazi za novim saradnicima, autorima, recenzentima. Sve aktivnosti bile su u pravcu daljeg razvoja časopisa koji mora ići u korak s vremenom i biti poveznica i ideja vodilja ka dobrim rezultatima, a za dobrobiti nauke, struke i svih nas.

Od 2022. godine urednik časopisa je mr. sc. Aida Kršo (autor ovog teksta), čiji je zadatak da nastavi istim entuzijazmom i ka istom cilju, prateći smjernice dosadašnjih urednika. Predsjednik Upravnog odbora Udruženja nastavnika Federacije Bosne i Hercegovine je prof. dr. Suad Kurtćehajić; članovi Redakcije su: prof. dr. Suad Kurtćehajić, prof. dr. Hanka Vajzović, prof. dr. Enes Pelidija, dr. sc. Ružica Šutalo Selimagić i mr. sc. Milka Babić; sekretar Redakcije je Ajdin Đerzić, prof.

Časopis je uvijek okupljao kadrove koji su svjesni važnosti odgoja, obrazovanja i odgovornosti koju nosi svako od nas u tom procesu. U proteklih 75 godina, uz urednike časopisa *Naša škola* bilo je na desetine članova Redakcije, recenzenata i autora, spoljnih saradnika, prijatelja *Naše škole,* naučnih radnika i stručnjaka koji su svojim znanjem, autoritetom, odgovornim i predanim odnosom prema obrazovanju i nauci, jačali kvalitet, važnost i ugled časopisa. Svima izražavamo poštovanje i zahvalnost. U sljedećem broju časopisa pripremamo podatke iz arhive koje ćemo prezentirani javnosti i time odati počast poimenično svima koji su svoje znanje i trud ugradili u 75 godina postojanja i razvoja časopisa *Naša škola.*

***

Časopis je prvobitno bio namijenjen učiteljima i nastavnicima osnovnih škola, distribuirao se širom Jugoslavije u sve škole u tiražu od tri do čak osam hiljada primjeraka. Obilježavamo 75 godina časopisa (prekid tokom rata 1992–1995), sa tiražom 550 primjeraka, što je pokazatelj još neadekvatne podrške obrazovanju na svim nivoima.

S obzirom na potrebe nastave, kao i važnost časopisa, *Naša škola* se usmjerava prema nastavnicima i osnovnih i srednjih škola, djeluje i razvija se kao platforma za povezivanje teorije i prakse u nastavi svih nivoa obrazovanja, podrška za nastavnike osnovnih i srednjih škola, prilika za saradnju između naučnog i stručnog kadra. Osnovni cilj postojanja i rada časopisa jeste povezivanje nastavnika, redovne edukacije nastavnika kroz interakciju i individualni rad.

Objavljeni radovi su korisna informacija nastavnicima o savremenim rezultatima iz različitih naučnih i stručnih oblasti. Radovi koji se objavljuju su naučni ili stručni, radovi koji su rezultat pojedinačnog redovnog usavršavanja nastavnika ili su rezultat zajedničkog projekta u cilju implementacije rezultata. Autori šalju i metodičke obrade iz nastavnog sadržaja kao primjer dobre metodičke nastavne prakse u svim naučnim oblastima, a koji su u skladu sa nastavnim planovima i programima. Sadržaj časopisa *Naša škola* podijeljen je po rubrikama:

- Istraživački radovi – radovi objavljeni u ovoj rubrici moraju poštovati metode naučnog istraživanja i one moraju biti prikazane, odnosno navedene, ako su općepoznate rasprave i članci – radovi objavljeni u ovoj rubrici moraju poštovati sadržajne i stručne uslove koji podrazumijevaju tačne interpretacije naučnih i stručnih spoznaja o temi o kojoj se piše, uz argumentiranje izvora.

- Pogledi i mišljenja – radovi u ovoj rubrici mogu izražavati mišljenja koja još nisu naučno potvrđena, ali predstavljaju stav autora na osnovu ličnog iskustva ili još neprovjerenih činjenica, a mogu biti interesantni za čitatelje.

- Osvrti i prikazi – radovi ove rubrike se odnose na prikaze knjiga, izložbi, takmičenja i drugih događanja iz područja odgoja i obrazovanja.

- Iz nastavne prakse – radovi ove rubrike odnose se većinom na metodičke obrade nastavnih jedinica određenih nastavnih predmeta. Moraju imati kvalitet oglednog predavanja uz poštivanje pravila pisanja metodičkih priprema.

- Iz programa stručnog usavršavanja nastavnika – u ovoj rubrici se objavljuju radovi koji prikazuju novi način obrade jedne teme iz nastavničkih predmeta i primjere dobre nastavničke prakse, kao i pojašnjenje nekih činjenica u novim saznanjima.

Svi primljeni radovi prolaze kroz recenziranje što je dodatna edukacija autorima radova, pa čak i kad rad dobije negativnu recenziju, jer su u prilici da dobiju upute i sugestije od kompetentnih recenzenata, naučnih radnika i stručnjaka za određene oblasti. Recenziranjem radova recenzenti doprinose boljem kvalitetu časopisa, kvalitetnijoj nastavi, napredovanju kolega u struci i individualnom usavršavanju, kao i napredovanju naučnih kadrova kroz pisanje naučnih i stručnih radova. Nastavnici osnovnih i srednjih škola u prilici su da čitaju tekstove iz različitih naučnih i nastavnih oblasti te usvojena nova znanja koriste u nastavi sa učenicima u sklopu savremenog interdisciplinarnog pristupa tokom obrade različitih sadržaja. Kroz objavljivanje tekstova iz nastavne prakse razmjenjuju se različite ideje i metodičke pristupe za obradu nastavnog sadržaja iz svih predmeta.

****

I na kraju, važno je istaknuti da je časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja *Naša škola* od 1996. godine indeksiran i registriran kao stručni i naučni časopis u Nacionalnom ISSN centru Bosne i Hercegovine pod brojem ISSN 0547-308X za štampanu verziju, i pod brojem ISSN 2303-6591 za online verziju. A 2019. godine registriran je i kao naučni časopis u Međunarodnoj akademskoj bazi podataka EBSCO.

Časopis i dalje prati savremene tokove i u referentom smislu, što znači da je neophodno nastaviti raditi na poboljšanju kvaliteta časopisa i usmjeravati ga prema članstvu u novim međunarodnim bibliotečkim bazama podataka. Novo vrijeme donosi nova pravila, više umrežavanja

(novi autori, recenzenti, čitatelji, korisnici, povećan tiraž), brži protok informacija (online izdanje svakog broja i arhiva svih starih brojeva časopisa), interdisciplinarni pristup, a naš zadatak je da to omogućimo i našim autorima i čitaocima.

Budući da ovim brojem časopisa obilježavamo Međunarodni dan učitelja[1], želimo svim učiteljima[2] čestitati na svemu što čine da bismo imali kvalitetno obrazovanje i sigurniju budućnost!

Sretan nam Dan učitelja!

S poštovanjem,

Mr. sc. Aida Kršo, urednik časopisa *Naša škola*

1 **Svjetski dan učitelja** obilježava se svake godine 5. oktobra. Proglasio ga je UNESCO godine 1994. u spomen na isti datum 1966. godine kada je potpisana *Preporuka o statusu učitelja*.
Napori Obrazovne internacionale (EI-a), Svjetskoga saveza sindikata stručnjaka u obrazovanju sa sjedištem u Briselu, doprinijeli su međunarodnom priznanju i obilježavanju Dana širom svijeta.

2 "izraz 'učitelj' podrazumijeva sve osobe u školama koje su odgovorne za odgoj i obrazovanje učenika" (*Preporuka o statutu učitelja*, usvojena na Posebnoj sjednici Međuvladine konferencije o statusu učitelja, pod pokroviteljstvom UNESCO-a Pariz, 5. 10. 1966. godine, član I. 1.a)

ISTRAŽIVAČKI RADOVI

Elvir Ibeljić, Larisa Ljubunčić

Povezanost zadovoljstva poslom i lojalnosti organizaciji sa visinom radnog staža i platom

SAŽETAK

Menadžment ljudskih potencijala predstavlja važnu kariku u suvremenom poslovanju, a obuhvaća više područja interakcije menadžmenta i zaposlenih, počevši od planiranja, nagrađivanja te održavanja i unapređenja sustava. Osnova kvalitetne radne sredine jesu pouzdani zaposlenici koji su zadovoljni svojim poslom, spremni napredovati i učiti, čime i sebi i poduzeću donose profit, bilo u materijalnom ili nekom drugom smislu. Zadovoljan radnik je produktivan radnik. Uspješnost organizacije ne može se postići nezadovoljnim zaposlenicima.

Rad govori o istraživanju sprovedenom na uzorku od 58 ispitanika koje se tiče ispitivanja odnosa između zadovoljstva poslom i odanosti poslu, te utjecaju plate i radnog staža na te varijable. Zadovoljstvo se definisalo kroz 5 komponenti, dok je odanost bila mjera koliko je ispitanik vezan za svoju organizaciju kroz 3 aspekta odanosti, afektivna, instrumentalna, i normativna. Rezultati su pokazali da nije bilo statističke značajne razlike između spolova po pitanju ni zadovoljstva, ni odanosti ni motivacije. Korelacija je pokazala značajnu pozitivnu vezu između odanosti i zadovoljstva poslom, te povezanost između plate i zadovoljstva posla, ali neznačajnu korelaciju između plate i odanosti i motivacije, te radnog staža sa navedenim varijablama.

Ključni pojmovi: zadovoljstvo poslom, odanost, plata, motivacija

UVOD

Najvažniji među svim stavovima zaposlenika je njihov stav prema poslu. Stav je stimulans ponašanja ili znanje koje priprema pojedinca za ponašanje. Taj stav naziva se zadovoljstvo poslom i možemo ga definirati kao složen stav koji uključuje određene pretpostavke i vjerovanja o tom poslu, osjećaje prema poslu te ocjeni posla. Zadovoljstvo poslom je kompleksan aspekt ljudskog doživljavanja i ponašanja, koji se osim s

pozicije motivacije i potreba može razmatrati kroz mnoge druge aspekte poput kulturne sličnosti/različitosti, s aspekta radnih vrijednosti i stavova u odnosu na posao, emocionalnog odgovora na nezadovoljstvo ili njegovih posljedica (ekonomskih, psihosocijalnih, zdravstvenih) i mnogih drugih. Zadovoljstvo poslom definira se i kao mentalni stav pojedinca u odnosu na radnu okolinu (poduzeće, rukovoditelje, suradnike, organizaciju rada). Ono može uključiti i obiteljske odnose, ali i zdravlje jer i to utječe na posao te je usko vezano s mogućnošću zadovoljenja potreba zaposlenika (Ljubotina i Frišić, 2014). Važno je naglasiti da je zadovoljstvo poslom stav koji ima kognitivnu, afektivnu i bihevioralnu komponentu. Upravo je bihevioralna komponenta stava izuzetno zanimljiva u organizacijskoj psihologiji jer se pretpostavlja da određeni stavovi vode za sobom određena ponašanja koja su više ili manje prihvatljiva organizacijama. Afektivna komponenta je također od velike važnosti jer osobe s visokim stupnjem zadovoljstva poslom gaje pozitivne osjećaje prema svome poslu, dok osobe nezadovoljne svojim poslom gaje negativne osjećaje prema tom poslu (Locke, 1976).

Zadovoljstvo poslom je jedna od najvažnijih i najistraživanijih varijabli u industrijsko-organizacijskoj psihologiji (Connolly i Viswesvaran, 2000). Razlog tome je što pokazuje povezanost s varijablama važnima za organizaciju, posao i pojedinca. Rezultati meta analize pokazali su da je zadovoljstvo poslom visoko povezano sa zadovoljstvom životom (Bowling, Eschleman i Wang, 2010). Zadovoljstvo poslom pokazuje negativnu povezanost s fluktuacijom zaposlenika, a pozitivnu s odanosti organizaciji (Schyns i Croon, 2006) i sa socijalnom podrškom (Schyns i Croon, 2006).

Razni autori opisuju odanost organizaciji na različite načine. Odanost organizaciji obično se definira kroz mjeru u kojoj zaposlenici vole svoj posao, odnosno stupanj do kojeg su ispunjena opća očekivanja vezana za njega (Benson i Brown, 2011). Prema Kanteru (1968) odanost je emocionalna povezanost pojedinca s djelovanjem neke grupe ljudi ili organizacije. Mowday, Steers i Porter (1979) opisuju odanost kao snažnu identifikaciju pojedinca s organizacijom i uključenost u organizaciju. Pojam organizacijske odanosti odnosi se na emocionalne reakcije i osjećaje privrženosti zaposlenika prema ciljevima i vrijednostima organizacije u kojoj je zaposlen (Cook i Wall, 1980). Organizacijska odanost može se definirati i kao emocionalna privrženost pojedinca, koji se identificira s organizacijom, a obilježavaju je tri čimbenika: čvrsto uvjerenje i prihvaćanje ciljeva i vrijednosti organizacije, spremnost ulaganja znatnih napora u ime organizacije te snažna želja za zadržavanjem članstva u organizaciji (Mowday i sur., 1979). Danas se organizacije u mnogim gospodarskim granama suočavaju s problemom kako zadržati zaposlenike koji imaju potrebna znanja i vještine za efikasan rad. Odanost organizaciji značajno dobiva na važnosti s istraživanjima utjecaja odanosti na fluktuaciju i namjeru odlaska zaposlenika, a jedno od ključnih područja efikasnog upravljanja ljudskim potencijalima ostaje upravo zadržavanje zaposlenika, koji svojim znanjima i vještinama doprinose ostvarenju

ambicioznih poslovnih ciljeva (Porter i sur., 1974).

Već od 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća odanost organizaciji se zbog različitih pristupa počinje proučavati kao višeznačan, odnosno multidimenzionalni koncept. Organizacijska odanost se počinje odvajati od drugih vrsta odanosti i definira se kao afektivna odanost, odnosno kao snaga identificiranja pojedinca s organizacijom u kojoj radi, a koju opisuje snažno vjerovanje i prihvaćanje organizacijskih ciljeva i vrijednosti, želja za ulaganjem značajnih napora u organizaciju i snažna volja za ostankom u njoj (Porter i sur., 1974). Na osnovu ovakvog definiranja, Meyer i Allen (1991) razvijaju trokomponentni model odanosti te osim afektivne navode i instrumentalnu i normativnu dimenziju odanosti. Meyer i Allen (1991) utvrđuju kako se u njihovom modelu odanosti afektivna dimenzija odanosti organizaciji manifestira kao zaposlenikov osjećaj privrženosti organizaciji, identifikacije s organizacijom i zaokupljenosti njome. Meyer, Allen i Smith (1993) kao rezultate svojih analiza ističu prediktore afektivne odanosti kao što su: radno iskustvo i percepcija organizacijske podrške, izazovan posao, izazovni poslovni ciljevi, jasne radne uloge, poštovanje i uvažavanje od strane menadžmenta, jednak tretman svih zaposlenika, povratna informacija o radu, radna kohezija i participacija. Prema Meyeru, Allenu i Smithu (1993) zaposlenici čija se vezanost za organizaciju temelji primarno na instrumentalnoj odanosti ostaju u organizaciji ako zaključe da im vrijedi ostati u istoj, a kao prediktore instrumentalne odanosti ističu edukaciju te novčane i nenovčane gubitke koji su povezani s napuštanjem organizacije. Konačno, prema ovim autorima, normativna se odanost temelji na osjećaju obaveze ostanka u organizaciji, odnosno visoko normativno odani zaposlenici osjećaju da moraju ostati u organizaciji jer takvo ponašanje vide kao moralno i ispravno.

Veza između zadovoljstva poslom i organizacijske predanosti relativno je često istraživana (Morrow, 2011, prema: Ćulibrk, 2018). Istraživački konsenzus je da veza postoji, ali postoje kontroverze o smjeru odnosa. Neka istraživanja podupiru hipotezu da zadovoljstvo poslom predviđa organizacijsku predanost (Valaei i sur., 2016; prema: Ćulibrk, 2018). Druge studije sugeriraju da je organizacijska predanost prethodnik zadovoljstvu poslom (Vandenberg i Lance, 1992; prema: Ćulibrk, 2018). Većina istraživanja je zadovoljstvo poslom tretirala kao neovisnu, a organizacijsku predanost kao ovisnu varijablu (Jernigan i sur., 2002; prema: Eslani i Gharakhan, 2012). Kako Mowday i sur. (1982; prema: Eslani i Gharakhan, 2012) sugeriraju, predanost i zadovoljstvo poslom mogu se promatrati na nekoliko načina. Zadovoljstvo poslom je vrsta odgovora na konkretan posao ili pitanja vezana uz posao; dok je predanost globalniji odgovor na organizaciju. Stoga bi predanost trebala biti dosljednija od zadovoljstva poslom tijekom vremena i traje dulje nakon što je osoba zadovoljna svojim poslom (Feinstein i Vondrasek, 2001; prema: Eslani i Gharakhan, 2012). Feinstein i Vondrasek (2001; prema: Eslani i Gharakhan, 2012) analizirali su učinke zadovoljstva poslom na organizacijsku predanost među zaposlenicima restorana i nalazi su pokazali

da će razina zadovoljstva predvidjeti njihovu predanost organizaciji. Gaertner (1999; prema: Eslani i Gharakhan, 2012) je također analizirao determinante (opterećenje posla, distributivna pravda, promotivne šanse, nadzorna podrška, itd.) zadovoljstva poslom i organizacijske predanosti.

Motiviranost i zadovoljstvo zaposlenika postaju temeljem zanimanja suvremenog menadžmenta ljudskih potencijala jer se jedino izgradnjom kvalitetnog motivacijskog sustava može ostvariti željena konkurentska prednost i sveukupna vrijednost. Motivirani ljudi ulagati će više truda u svoj rad od onih koji nisu motivirani. Poboljšanje proizvodnosti, efikasnosti i kreativnosti te kvalitete radnog života ostvarit će se kroz motivaciju (Bahtijarević-Šiber, 1999). Motiviranost zaposlenih je široko istraživan koncept predstavljen kroz različite teorije i pristupe, pa time čini neizostavan faktor i u ovom istraživanju. Vlastito iskustvo nam potvrđuje da se u životu, kada treba da se odlučimo za neku akciju, često vagamo koliko je ta radnja ili plan, odnosno ishod njen, povoljan nama. U tom smislu, kako navodi Petz (1987), naša je aktivnost instrument za postizanje nekog ishoda koji nam je poželjan. To je osnovna logika instrumentalnih teorija motivacije (ili teorija odlučivanja), koje pripadaju u procesne modele, te su možda najviše poznate pod nazivom VIE-teorije (valencija, instrumentalnost, očekivanje odnosno „expectancy" na engleskom). Vroom (1964; prema: Dipboey, 2018) izvukao je iz ranije teorije radne motivacije nazvane teorija cilja i puta (Georgopoulos, Mahoney i Jones, 1957; prema: Dipboey, 2018) i predložio ono što je postalo VIE teorija. Porter i Lawler (1968; prema: Petz, 1987), a kasnije samo Lawler (1973; prema: Petz, 1987), ponešto su dopunili Vroomov model i izradili svoj model, koji je najpoznatiji model VIE-teorija. Taj model navodi da je motivacija funkcija percipirane vjerojatnosti da će napor rezultirati učinkom, da će određeni učinak rezultirati određenim ishodima i da se ti ishodi vrednuju (Issac, Wilfred i Douglas, 2001; prema: Friedman i Mandel, 2009). To znači da ako osobe ostvare određeni ishod, osjećat će se zadovoljnijim na poslu, te će ispunjujući svoje želje i ishode, biti više odani organizaciji koja im to omogućava. Ako čovjek vjeruje da neku akciju može izvesti, kao i da će ta akcija imati određeni ishod, ali mu taj ishod nije atraktivan i uopće ga ne privlači, on neće biti motiviran, što znači da ako je zadovoljan sa poslom težit će i bit će više zadovoljan sa ishodom kojeg pokušava ostvarit na tom poslu. Ovdje plaća može igrati ulogu potkrepljivača. Po definiciji, potkrepljivač je sve što povećava učestalost demonstracije željenog ponašanja. Teorija potkrepljenja također tvrdi da je potkrepljenje potrebno prezentirati dosljedno i na vrijeme. U praksi, organizacije nagrađuju željeno ponašanje s dvije primarne vrste pojačanja: (a) financijsko, uključujući plaću za učinak, isplatu zasluga, podjelu dobiti i dijeljenje dobiti, i (b) nefinancijsko, uključujući povratne informacije i priznanje (Luthans i Stajković, 1999; prema: Borman i sar., 2003). Čini se da obje vrste pojačanja imaju pozitivne organizacijske učinke, na temelju rezultata tri meta-analize prema Bormani i saradnicima (2003) provedene u posljednjem desetljeću. Studija radne motivacije i organizacijske predanosti provedena u Bugarskoj pokazala je da su

ekstrinzični čimbenici ključni izvori organizacijske predanosti (Roe i sur., 2000; prema: Ćulibrk, 2018).

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je ispitati odnose između zadovoljstva i odanosti poslu, te odnos tih varijabli sa potencijalnim faktorima, odnosno visinom plate i radnim stažom. Motivacija čini potencijalni faktor koji bi svoje djelovanje mogao odraziti na odnose među varijablama zadovoljstva i odanosti radnom mjestu.

Shodno teoretskom tumačnju problema i na osnovu postavljenog cilja proizilaze hipoteze istraživanja:

H1. Postoji statistička značajna razlika lojalnosti i zadovoljstva u odnosu na spol.
H2. Postoji statistički značajna povezanost između radnog staža i lojalnosti.
H3. Postoji statistički značajna negativna povezanost između radnog staža i zadovoljstva poslom.
H4. Postoji statistički značajna povezanost između visine plate i zadovoljstva poslom.
H5. Postoji statistički značajna izmedju zadovoljstva i lojalnosti.

Da bi se ispitala odanost poslu, zadovoljstvo poslom te moguće spolne razlike i uticaji na njih od strane plate i radnog staža, sprovedeno je istraživanje na uzorku radnika različitih radnih mjesta, gdje je $N = 58$. Od toga broj ženskih ispitanika iznosi N=32, dok je broj muških ispitanika bio N=26, što nam govori da je spolna struktura poprilično simetrična. Što se tiče dobne strukture, ona je iznosila $M = 34.79$, a $SD = 11.33$, pri čemu je najmlađi ispitanik imao 22, a najstariji 60 godina. Većina ispitanika spada u dvije dobne kategorije, odnosno onu od 24-35 godina i u kategoriji 36-46 godina Što se tiče visine plate, većina ispitanika zarađuje između 600-1100 KM i 1100-2000 KM.

Za prikupljanje socio-demografskih podataka konstruisan je *socio-demografski upitnik* za potrebe istraživanja. Uključivao je podatke kao što su dob, spol, razinu obrazovanja, te niz pitanja vezanih za karakteristike posla, kao što su visina plate, udaljenost od radnog mjesta, mogućnpost napredvovanja i slično.

Za ispitivanje zadovoljstva poslom korišten je *Upitnik zadovoljstva poslom* kojeg je razvio Gregson (1991, prema: Pomper, 2015). Navedeni upitnik sadrži 25 tvrdnji koje su grupirane u pet kategorija: *zadovoljstvo suradnicima, zadovoljstvo rukovoditeljima, zadovoljstvo samim poslom, zadovoljstvo plaćom* i *zadovoljstvo napredovanjima*. Slaganje ili neslaganje s pojedinom tvrdnjom ispitanici su ocjenjivali na Likertovoj skali od pet stupnjeva, od 1 (*uopće se ne slažem*) do 5 (*u potpunosti se slažem*).

Za ispitivanje *organizacijske odanosti* korišten je instrument Meyera i njegovih suradnika (1993, prema: Pomper, 2015). Upitnik ima 18 tvrdnji; za svaku od tri komponente odanosti (*afektivna, instrumentalna* i *normativna odanost*) po šest. Tvrdnje su se kao i za zadovoljstvo poslom procjenjivale na skali od 1 (*uopće se ne slažem*) do 5 (*u potpunosti se slažem)*.

Za motivaciju korišten je *Upitnik motivacije* kojeg je sačinio Lawler, a sastoji od tri seta pitanja od kojih prva dva imaju po 11 iznesenih tvrdnji sa kojima se ispitanik treba složiti u odnosu na postavljeno pitanje i to na sedmostepenoj Likertovoj skali. Prvi set ispituje faktor očekivanja različitog učinka na ishode, a drugi set mjeri valencije. U trećem setu pitanja zadatak ispitanika je da na sedmostepenoj Likertovoj skali, označi povezanost tri para iznesenih tvrdnji, a to mjeri faktor vjerovanja određenog zalaganja koji vodi do nekog učinka. Konačni rezultat se dobija primjenom autorove upute za izvođenje rezultata, a može da se kreće u rasponu od 11 do 343, gdje viši rezultat ukazuje na prisutniju motivaciju ispitanika (Lawler i Suttle, 1973).

REZULTATI I DISKUSIJA

Cilj istraživanja bio je ispitati odnose između odanosti poslu, zadovoljstva poslom, te mogućih utjecaja faktora poput plate i radnog staža, te vidjeti postoji li spolna ralzika kada je riječ o zadovoljstvu i odanosti. Prosječna vrijednost za zadovoljstvo poslom je iznosila $M = 87.09$, i $SD = 18.25$ što ukazuje na prisutan iznadprosječan nivo zadovoljstva poslom kada je riječ o ovom uzorku, s obzirom da je maksimalan rezultat 125. Što se tiče odanosti dobijeni rezultat ukazuje na prosječan nivo izraženosti ove varijable gdje je $M = 52.72$, i $SD = 12.14$ (maksimalan rezultat je 90).

Tabela 1. *Deskriptivna statistika i test normalnosti radnog staža, plate, zadovoljstva, odanosti te motivacije*

	M	SD	Min	Max	Skewness	Kurtosis	Shapiro-Wilk Sig.
Radni staz	8.7	9.59	0	37	1.32	0.76	0.00
Zadovoljstvo_ suradnicima	18.76	4.25	5	25	-1.06	1.13	0.00
Zadovoljstvo_ rukovoditeljima	17.67	4.26	7	25	-0.58	-0.19	0.03
Zadovoljstvo_ samim poslom	17.07	4.00	7	25	-0.67	0.04	0.02
Zadovoljstvo_ plaćom	16.21	5.79	5	25	-0.29	-0.80	0.04
Zadovoljstvo_ napredovanjem	17.38	5.53	6	25	-0.59	-0.72	0.00

Ukupno_ zadovoljstvo_ poslom	87.09	18.25	33	120	-0.62	0.17	0.09
Afektivna_ odanost	16.41	4.29	5	25	-0.36	0.44	0.33
Instrumentalna_ odanost	18.78	4.97	6	30	-0.11	0.03	0.80
Normativna_ odanost	17.53	5.52	6	27	0.03	-0.66	0.08
Ukupna_odanost poslu	52.72	12.14	25	82	-0.17	-0.24	0.77
Motivacija	159.32	83.43	11.88	343	0.40	-0.54	0.08

Uslovi za t-test (Tabela 2) su zadovoljeni na osnovu normalne distribucije zadovoljstva i odanosti te motivacije, a također i rezultata Levenovog testa varijansi, koji je za sve varijable bio statistički neznačajan. Rezultati t-testa pokazuju da ne postoji statistički značajna razliku između muških i ženskih ispitanika po pitanju zadovoljstva pri čemu je t (56) = -0.52; p = *.60,* $p > 0.05$; odanosti gdje je t (56) = -1.58; p = *.12,* $p > 0.05$; i motivacije gdje je t (56) = -1.87; p = *.06,* $p > 0.05$. Shodno rezultatima, ne postoji statistički značajna povezanost lojalnosti i zadovoljstava poslom s obzirom na spol ispitanika što je u suprotnostima sa pretpostavkom prve hipoteze .

Tabela 2. Rezultati t-testa nezavisnih uzoraka, za zadovoljstvo poslom i odanosti i motivacijom

	Muško		Žensko		t-test	
	M	SD	M	SD	t	sig
Ukupno zadovoljstvo_ poslom	85.69	18.56	88.22	18.21	-0.52	0.60
Ukupna odanost poslu	49.96	13.37	54.97	10.73	-1.58	0.12
Motivacija	136.89	62.43	177.54	94.30	-1.89	0.06

Sa ciljem ispitivanja povezanosti između varijabli urađena je korelaciona analiza čiji su rezultati prikazani u tabelama 3 i 4. Korelacionom analizom utvrdila se statistički značajna povezanost između zadovoljstva poslom i odanosti, na nivou $p < 0.01$; pri čemu je koeficijent korelacije iznosio $r = 0.63$, što označava visoku korelaciju, te objašnjava oko 40% varijance, čime se potvrđuje H5 koja govori o statistički značajnoj povezanosti između ove dvije varijable. Plata je bila statistička značajno povezana sa zadovoljstvom poslom na nivou $p < 0.01$;

pri čemu je koeficijent korelacije iznosio *r* = 0.39, što označava srednju korelaciju, te objašnjava oko 15% varijance čime se potvrđuje hipotezu 4 koja govori o postojanju statistički značajne povezanosti između visine plate i zadovoljstva poslom. Pored toga pokazalo se da na ovom uzorku plata nije statistički značajno povezana sa odanosti niti sa motivacijom. Radni staž nije bio statistički značajno povezan ni sa jednom varijablom te su korelacije niske. Takvi rezultati odbacuju hipoteze 2 i 3, odnosno pokazalo se da ne postoji stat. značajna povezanost između radnog staža i odanosti, kao što ne postoji statistički značajna negativna povezanost između radnog staža i zadovoljstva poslom.

Tabela 3. Korelacina analiza radnog staža sa zadovoljstvom, odanosti i motivacijom

		Radni_staz	Ukupno_ zadovoljstvo_ poslom	Ukupna_ odanost_poslu	Motivacija
1. Radni_staž	r	—			
	p	—			
2.Ukupno_ zadovoljstvo_ poslom	r	0.17	—		
	p	0.21	—		
3.Ukupna_ odanost poslu	r	0.18	0.63***	—	
	p	0.18	< .001	—	
4. Motivacija	r	0.00	0.55***	0.47***	—
	p	1.00	< .001	< .001	—

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Tabela 4. Korelacina analiza plate sa zadovoljstvom, odanosti i motivacijom

		Plata	Ukupno_ zadovoljstvo_ poslom	Ukupna_ odanost_ poslu	Motivacija
1. Plata	r	—			
	p	—			
2.Ukupno_ zadovoljstvo_ poslom	r	0.39**	—		
	p	0.002	—		
3.Ukupna_ odanost_ poslu	r	0.22	0.63**	—	
	p	0.1	< .001	—	

4. Motivacija	r	0.19	0.55***	0.47***	—
	p	0.153	< .001	< .001	—

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Zbog detaljnijeg uvida u doprinos varijabli sprovedena je linearna regresija. Rezultati linearne regresije ukazuju na to da kada se plata i radni staž gledaju zajednički, kao model prediktora, onda takav model statistički značajno doprinosi zadovoljstvu. Što se tiče individualnog doprinosa, samo se plata pokazala kao statistički značajan doprinos zadovoljstvu.

ZAKLJUČAK

Na osnovu rezultata dobijenih istraživanjem, od ukupno pet postavljenih hipoteza, tri su opovrgnute dok su dvije od njih potvrđene. Kada je riječ o povezanosti između zadovoljstva poslom i spola, ista se pokazala kao statistički neznačajna što nije rezultat koji je iznenađujući niti novi. Nedavno provedeno istraživanje u Hrvatskoj jest istraživanje Šojat (2020) koje je utvrdilo da ne postoji statistički značajna razlika u zadovoljstvu poslom s obzirom na spol. Rezultati istraživanja u kojima se ispituje zadovoljstvo poslom prema spolu u većini slučajeva nisu jednoznačni. Neka istraživanja pokazuje da su žene zadovoljnije poslom u odnosu na muškarce (Carrillo, 2013, Alkassabi, 2018, Aleisa i sar., 2015, prema: Alkassabi i sar., 2018), dok prema nekim istraživanjima nema razlike u spolu i zadovoljstvu poslom (Carrim, Basson i Coetzee, 2006). Zbog različitih društvenih uloga žena i muškaraca, njihova očekivanja od aspekata posla se razlikuju. Dok žene pridaju veću važnost radnim uvjetima i društvenim odnosima, za muškarce su značajni čimbenici plaća i mogućnosti napredovanja. Zadovoljstvo poslom je vjerojatno više povezano sa stupnjem očekivanja u poslu nego s rodnim razlikama (Harputlu, 2014).

Dalje, rezultati su ukazali na postojanje značajne povezanosti između zadovoljstva poslom i odanosti radnom mjestu. Naravno, to je rezultat koji je logičan, ako imamo u vidu da će osobe koje su zadovoljne poslom vjerovatno biti i lojalnije istom. U meta analizi Meyer-a i suradnika (2002) afektivna odanost bila je najviše povezana s generalnim zadovoljstvom poslom, s obzirom da se zadovoljstvo poslom smatra afektivnom reakcijom na posao, a afektivna odanost uključuje komponentu privrženosti, topline i užitka (Meyer i Herscovitch, 2001). Zadovoljstvo poslom je tema o kojoj se stalno govori i nešto što je neizostavno u svijetu rada. Uzimajući u obzir koliko prosječnog vremena osoba provodi na radnom mjestu, zadovoljstvo istim u velikoj će mjeri imati utjecaj na život tog pojedinca. Stoga nije iznenađujuće da će osoba koja je zadovoljna svojim zanimanjem imati tendenciju da mu i ostane lojalna.

Dobivena povezanost između plate i zadovoljstva poslom potvrđuje datu hipotezu te je također rezultat koji nije iznenađenje. Novac je važan dio života svakog čovjeka te je često i najveći motivator zaposlenika. S tim u vezi osoba koja je zadovoljna svojom platom vjerovatno će biti zadovoljnija i samim poslom. Plata omogućava pojedincima određeni stil života, a ekonomska situacija BiH je takva da je pitanje plate gotovo presudno kada je riječ o zadovoljstvu.

Rezultati ovog istraživanja, iako značajni, dobijeni su na manjem uzorku te se ne mogu generalizirati, niti na osnovu njih donositi opći zaključci. To je činjenica koji treba razmatrati prilikom interpretacije. Međutim, bez obzira na veličinu uzorka, rezultati su potvrdili neka ,,univerzalna'' pravila kada je riječ o poslu. Dakle, osoba koja je zadovoljna svojom platom biće zadovoljnija i svojim poslom, a također i što je zadovoljstvo poslom veće ili manje, veća ili manja je i odanost istom.

LITERATURA

Alkassabi, O.Y., Al-Sobayel, H., Al-Eisa, E.S. i sur. (2018). Job satisfaction among physiotherapists in Saudi Arabia: does the leadership style matter?. BMC Health Serv Res 18, 422 (2018).

Bahtijarević Šiber, F., (1999). *Management ljudskih potencijala*. Golden marketing, Zagreb.

Benson J., Brown M. (2011.), Generations at work: are there differences and do they matter?, *The International Journal of Human Resource Management*, 22(9): 1843-1865.

Borman, W. C., Ilgen, R. D., Klimonski, R. J. (2003). *Handbook Of Psychology - Vol 12 Industrial and Organization Psychology*. John Wiley & Sons, Inc

Bowling, N. A., Eschleman, K. J., & Wang, Q. (2010). A meta-analytic examination of the relationship between job satisfaction and subjective well-being. Journal of Occupational and Organizational Psychology, 83(4), 915–934.

Carrillo-García, C., Solano-Ruíz, M. D. C., Martínez-Roche, M. E., Gómez-García, C. I. Job satisfaction among health care workers: the role of gender and age. *Revista latinoamericana de enfermagem*, 2013, 21.6: 1314-1320.

Carrim, N., Basson, J., Coetzee, M. The relationship between job satisfaction and locus of control in a South African call centre environment. South African Journal of Labour Relations, 2006, 30.2: 66-81

Connolly, J. J., & Viswesvaran, C. (2000). The role of affectivity in job satisfaction: A meta-analysis. Personality and Individual Differences, 29(2), 265–281.

Cook, J., Wall, T. (1980), New work attitude measures of trust, organizational commitment and personal need non-fulfillment, *Journal of occupational psychology*, 53(1): 39-52.

Ćulibrk, J., Delić, M., Mitrović, S., & Ćulibrk, D. (2018). Job Satisfaction, Organizational Commitment and Job Involvement The Mediating Role of Job Involvement. *Frontiers in Psychology, 9*. doi10.3389fpsyg.2018.00132

Dipboye, R. L. (2018). Work Motivation. *The Emerald Review of Industrial and Organizational Psychology*, 103–174. doi10.1108978-1-78743-785-220181006

Eslami, J. i Gharakhani (2012). Organizational Commitment and Job Satisfaction. *ARPN Journal of Science and Technology, 2* (2). 85-91

Friedman, B. A., i Mandel, R. G. (2009). The Prediction of College Student Academic Performance and Retention: Application of Expectancy and Goal Setting Theories. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice, 11*(2), 227–246. doi:10.2190/cs.11.2.d

Gumbang, B. ., Mohd Suki, N., & Mohd Suki, N. (2010). DIFFERENCES BETWEEN JOB SATISFACTION, ORGANISATIONAL COMMITMENT AND GENDER*. Labuan E-Journal of Muamalat and Society (LJMS),* 1–13. httpsdoi.org10.51200ljms.vi.29

Haraputlu, Ş. (2014). Job Satisfaction And Its Relation With Perceived Workload: An Application In A Research Institution. Doctoral Dissertation, Middle East Technical University.

Kanter, R. M. (1968). Commitment and social organization: A study of commitment mechanisms in utopian communities. American Sociological Review, 33(4), 499–517.

Lawler, E. E., & Suttle, J. L. (1973). Expectancy theory and job behavior*. Organizational Behavior and Human Performance, 9*(3), 482–503. doi10.10160030-5073(73)90066-4

Locke, E. A. (1976). *The nature and causes of job satisfaction. Handbook of industrial and organizational psychology,* 1, 1297-1343.

Ljubotina, O. D., & Friščić, L. (2014). Profesionalni Stres Kod Socijalnih Radnika: Izvori Stresa i Sagorijevanje Na Poslu. *Annual of Social Work, 5-32.*

Meyer, J. P., Allen, N. J., & Smith, C. A. (1993). Commitment to organizations and occupations: Extension and test of a three-component conceptualization. *Journal of Applied Psychology, 78*(4), 538–551.

Meyer, J. P., i Herscovitch, L. (2001). Commitment in the workplace: toward a general model. Human Resource Management Review, 11, 299–326.

Meyer, J.P, Allen, N.J. (1991). A three-component conceptualization of organizational

commitment. *Human Resource Management Review 1*, (1), str. 61-89

Meyer, J.P., Stanley, D.J., Herscovitsch, L. i Topolnytski, L. (2002). Affective, continuanceand normative commitment to the organization: A meta-analysis of antecedents, correlates and consequences. Journal of Vocational Behavior, 61, 20-52.

Mowday, R. T., Steers, R. M., i Porter, L. W. (1979). The measurement of organizational commitment. Journal of Vocational Behavior, 14(2), 224–247.

Petz, B. (1987). *Psihologija rada*. Zagreb: Školska knjiga

Pomper, I. (2015). *Utjecaj transformacijskog vodstva na zadovoljstvo zaposlenika poslom i njihovu odanost organizaciji*. Objavljeni rad. Fakultet organizacije i informatike, Sveučilište u Zagrebu, Varaždin.

Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T., Boulian, P. V. (1974.), Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians, *Journal of Applied Psychology*, 59(5): 603-609.

Schyns, B., i Croon, M. (2006). A model of task demands, social structure, and Leader-Member Exchange and their relationship to job satisfaction. The International Journal of Human Resource Management, 17(4), 602-615.

Šojat, M. (2020). *Neke odrednice zadovoljstva poslom programera na području Republike Hrvatske* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija. Preuzeto s https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:517236

Uljanić, L. (2015). Povezanost zadovoljstva zaposlenika i upravljanja odnosima s korisnicima. *Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Fakultet ekonomije i turizma.*

Amila Tahirović

IDENTIFIKACIJA I SUZBIJANJE MALOLJETNIČKE DELINKVENCIJE U OSNOVNOJ ŠKOLI

1. UVOD

Općenito je prihvaćeno da je maloljetnička delinkvencija društveno determinirana, ali se time ne osporava postojanje i djelovanje ostalih kriminogenih faktora, socijalnih i individualnih patoloških komponenti.

Organi MUP-a, odvjetništvo i sudovi za maloljetnike ustaljenom praksom provode represivne mjere i učinkovito obavljaju svoje zadaće. No, kako je riječ o mladima, pretežno učenicima osnovnih i srednjih škola, a da i ne spominjemo djecu počinitelja kaznenih djela, koja su, shodno zakonskim propisima, kazneno neodgovorna, a njihovo se društveno neprihvatljivo, prijestupničko i delinkventno ponašanje može suzbijati i sprečavati isključivo odgojnim i popravnim mjerama iz nadležnosti organa starateljstva i ustanova obrazovanja, preodgoja, resocijalizacije i rehabilitacije – nameće se imperativan i opravdan zahtjev za intenzivnijim, osmišljenim, organiziranijim i angažiranijim prevencijskim djelovanjem kroz aktivnosti i rad s tom dobnom kategorijom.

Koliki je interes za praćenje i aktivnosti vezanih za maloljetničku delinkvenciju u svijetu danas pokazuju objavljene dokumentacije, brojni statistički prikazi i pregledi, veliki broj publiciranih naučnih radova, knjiga i rasprava.

Obilježja ličnosti, porodične prilike, škola, neuspjeh u školi, način provođenja slobodnog vremena, vršnjačke grupe, okolina i šire društvene okolnosti – sve ovo su faktori koji čine potencijalne uzroke društveno neprihvatljivog ponašanja, a upravo ta složenost uzroka agresivnog ponašanja ukazuje kako je ovaj problem kompleksan i teško ga je kontrolisati i liječiti.

Važno je rano uočiti potencijalne oblike poremećena ponašanja i pravilno i senzibilno se odnositi prema njima, posebno od strane roditelja i nastavnika koji su djetetu u toj ranoj dobi najbliži.

Predmet istraživanja ovog rada jeste identifikacija maloljetničke

delinkvencije i koji su njeni vidovi prisutni u neposrednom okruženju učenika osnovne škole. Nezaobilazno je utvrditi informisanost učenika, nastavnika i roditelja o značajnoj pojavi delinkventnog ponašanja maloljetnika, kao i prijedloge koje pomenuti daju u cilju prevencije, sprečavanja i suzbijanja maloljetničke delinkvencije.

Također, potrebno je utvrditi koje mjere, u cilju prevencije i suzbijanja maloljetničke delinkvencije, poduzima škola i Centar za socijalni rad, te koje smjenice oni predlažu.

Na osnovu istraživačkih rezultata potrebno je dati preporuke za daljni rad u cilju što efikasnije prevencije, sprečavanja i suzbijanja maloljetničke delinkvencije.

2. ISTRAŽIVANJE

Istraživanjem su obuhvaćeni učenici osnovne škole od VI do IX razreda.

Potreba što ranijeg uočavanja i tretiranja delinkvencije kod maloljetne djece veoma je važna za pravovremeni tretman i otklanjanje ovih vrsta poremećaja.

Ova djeca predstavljaju teret za odgojno-obrazovni rad, kao i za cjelokupnu zajednicu, stoga je bitno djelovati pravovremeno i na pravi način (drugačiji pristup i tretiranje ukoliko se postojeći načini pokažu kao neuspješni).

2.1 Cilj istraživanja

Cilj istraživanja jeste da na osnovu istraživačkih rezultata identifikujemo delinkvenciju i vidove delikventnog ponašanja koji se najčešće susreću među djecom osnovne škole (od V do VIII razreda), utvrditi kako roditelji i nastavnici procjenjuju delinkventno ponašanje maloljetnika, te dati smjernice za efikasno suzbijanje istih.

2.2 Značaj istraživanja

Na osnovu iznesenih različitih teorijskih određenja pojma "delinkvencije" i različitih empirijskih pristupa u istraživanju ovih problema, a polazeći od predmeta, ciljeva i zadataka istraživanja smatram da se njegova opravdanost i značaj ogledaju u sljedećem:

- naučno značenje ogleda se u pristupu ovom problemu posebno što se ovaj problem nije do sada, u općini Donji Vakuf, empirijski istraživao, pa ovo istraživanje može poslužiti kao poticaj za dalje osvjetljavanje ovog važnog problema;

- praktično značenje ogleda se u mogućnosti primjene rezultata

istraživanja u školskoj i pedagoško-psihološkoj praksi na različitim nivoima škola, kao i drugim organizacijama zainteresovanim za odgoj djece i omladine;

- društveno značenje ogleda se u mogućnosti poticanja određenih društvenih i nevladinih organizacija za odgovarajući tretman ovog problema u društvu.

2.3 Zadaci istraživanja:

- utvrditi da li postoji maloljetnička delinkvencija,
- utvrditi koliko je maloljetnička delinkvencija česta pojava,
- koji se oblici delinkvencije najčešće susreću među maloljetnicima,
- utvrditi kome se učenici – žrtve delinkventnih radnji maloljetnika najčešće obraćaju za pomoć,
- istražiti iz kojih sredina najčešće dolaze maloljetni delinkventi, kakav je socio-ekonomski status porodice, kakav je školski uspjeh maloljetnih delinkvenata,
- koje mjere poduzima Centar za socijalni rad u cilju prevencije, sprečavanja i otklanjanja delinkventnog ponašanja maloljetnika,
- koje mjere predlažu roditelji i nastavnici, te koje je mjere poduzela škola u cilju prevencije, sprečavanja i otklanjanja delinkventnog ponašanja maloljetnika,
- ponuditi smjernice za djelovanje u cilju prevencije, sprečavanja i suzbijanja delinkventnog ponašanja kod maloljetnika

2.4 Hipoteze

U istraživanju sam počela od pretpostavke da postoji delinkventno ponašanje kod osnovnoškolske djece, što će omogućiti utvrđivanje smjernica za prevenciju, suzbijanje i sprečavanje iste.

Pothipoteze:

- PH – 1 Pretpostavlja se da je delinkventno ponašanje maloljetnika česta pojava.
- PH – 2 Pretpostavlja se da je najčešći oblik delinkvencije kod maloljetnika socijalizirano delinkventno ponašanje (izostaje iz škole, skitnja).
- PH – 3 Pretpostavlja se da se učenici – žrtve delinkventnih radnji maloljetnika najčešće obraćaju za pomoć svojim roditeljima.
- PH – 4 Pretpostavlja se da maloljetni delinkventi najčešće dolaze iz nepotpunih porodica te da imaju loš školski uspjeh.
- PH – 5 Pretpostavlja se da Centri za socijalni rad poduzimaju razne mjere u cilju prevencije, sprečavanja i otklanjanja delinkventnog ponašanja maloljetnika.
- PH – 6 Pretpostavlja se da škola poduzima razne mjere u cilju prevencije, sprečavanja i otklanjanja delinkventnog ponašanja maloljetnika.

- PH – 7 Pretpostavlja se da roditelji i nastavnici, kao najadekvatniju mjeru za prevenciju, sprečavanje i suzbijanje maloljetničke delinkvencije navode *program organizacije slobodnog vremena mladih.*

2.5 Metoda istraživanja

U radu je korištena ***metoda teorijske analize.***

Ovom metodom istražuje se uloga i položaj osnovnih subjekata u odgojno-obrazovnom procesu (učenika, nastavnika, i drugih školskih i izvanškolskih faktora). Teorijska istraživanja imaju dvojaku funkciju: teorijsko-spoznajnu i primjenjenu ili praktičnu. Prva se odnosi na otkriće naučnih istina, činjenica, zakona, otkrivanja i postavljanja novih hipoteza. Druga se sastoji u primjeni teorijskim istraživanjem dobivenih istina i formulisanja stavova u rješavanju praktičnih zadataka, što je krajnji cilj svakog, pa i pedagoškog istraživanja. Teorijsko i empirijsko istraživanje uglavnom se nadopunjuju.

2.6 Tehnike i instrumenti istraživanja

Od tehnika istraživačkog rada korišteno je:

- ***Anketiranje*** je postupak u kojem anketirani pismeno odgovaraju na postavljena pitanja koja se odnose na činjenice koje su im poznate ili na pitanja u vezi sa njihovim ličnim mišljenjem. Važnost tog postupka leži u okolnosti da se često jedino anketom može doći do traženih podataka, a da je vremenski dosta ekonomičan.

Da bi se izbjegli neiskreni odgovori (posebno kada se radi o osjetljivim pitanjima, ili pitanjima za koje se anketirani boji da bi odgovor za njega mogao imati loše posljedice), provode se anonimne ankete.

Instrument anketiranja naziva se ANKETNIM LISTOM (anketni upitnik, kestioner). Sadrži zaglavlje s uvodom i uputama kojem slijede pitanja.

Pitanja se po načinu njihovog predstavljanja mogu podjeliti u tri osnovne grupe: pitanja otvorenog tipa, zatvorenog tipa i kombiniranog tipa.

U istraživanju je upotrebljen anketni list sa pitanjima kombinovanog tipa.

2.7 Uzorak istraživanja

Uzorak ovog istraživanja čine učenici od VI do IX razreda osnovne škole ("Prva osnovna škola" D. Vakuf), njih 175 (od 695 koliko iznosi ukupan broj učenika), tj. 25%.

- Od ukupnog broja šestih razreda koji pohađaju nastavu u školi uzorkom je obuhvaćeno njih 25%, tj. 51 učenik.
- Od ukupnog broja sedmih razreda koji pohađaju nastavu u školi uzorkom je obuhvaćeno njih 25%, tj. 39 učenika.
- Od ukupnog broja osmih razreda koji pohađaju nastavu u školi uzorkom je obuhvaćeno 25%, tj. 50 učenika.
- Od ukupnog broja devetih razreda koji pohađaju nastavu u školi uzorkom je obuhvaćeno 25%, tj. 35 učenika.

Uzorak je djelimično namjeran, djelimično slučajan. Namjerno su odabrani učenici od VI do IX, a slučajno će biti odabrana odjeljenja u kojima će biti provedeno istraživanje.

Istraživanjem će biti obuhvaćeni i roditelji (njih 10), nastavnici (njih 11), te radnici Centra za socijalni rad (stručnjaci, njih 5).

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Polazeći od cilja i zadataka istraživanja, a s obzirom na dobijene rezultate, analizirana su pitanja i dobijeni rezultati. Nakon sređivanja i klasificiranja, podaci su obrađeni odgovarajućim statističkim postupcima.

Na osnovu analize došli smo do sljedećih rezultata:

Pitanje	**Odgovor**	
Da li u sredini u kojoj boraviš postoji maloljetnička delinkvencija?	DA	NE
	169	6
Postotak	96,57%	3,43%

Kao što dobijeni podaci pokazuju, većina učenika potvrđuje da je, u sredini u kojoj borave, zastupljena pojava maloljetničke delinkvencije. Podhipotezom je pretpostavljeno da je pojava maloljetničke delinkvencije česta, a uzimajući u obzir mišljenje učenika i dobijene rezultate možemo konstatovati da je postavljena podhipoteza potvrđena i zaključiti da je maloljetnička delikvencija česta pojava.

Koje oblike maloljetničke delinkvencije susrećeš u svojoj sredini?
a. nasilje (agresivno ponašanje, tuča, vrijeđanje) *b. izostajanje iz škole, skitnja* *c. krađa, iznuđivanje novca*

- 111 (63,43%) učenika je odgovorilo zaokruživanjem sva tri ponuđena odgovora;
- 35 (20%) učenika je odgovorilo zaokruživanjem odgovora pod A i B;
- 15 (8,57%) učenika je odgovorilo zaokruživanjem odgovora pod A;
- 6 (3,43%) učenika nije zaokružilo niti jedan od ponuđenih odgovora;
- 3 (1,71%) učenika je odgovorilo zaokruživanjem odgovora pod B;
- 3 (1,71%) učenika je odgovorilo zaokruživanjem odgovora pod A i C;
- 2 (1,14%) učenika je odgovorilo zaokruživanjem odgovora pod B i C.

Dobijeni rezultati ukazuju da su zastupljeni razni oblici delinkventnog ponašanja maloljetnika čime je potvrđujena hipoteza o postojanju navedene pojave u sredini u kojoj ispitanici borave.

Koji oblik maloljetničke delikvencije susrećeš u svojoj okolini?		
a. nasilje (agresivno ponašanje, vrijeđanje)	105	60%
b. izostajanje iz škole, skitnja	56	32%
c. krađa, iznuđivanje novca	8	4,57%
6 učenika nije zaokružilo niti jedan od ponuđenih odgovora		3,43%

Dobijeni rezultati nam govore da je najzastupniji oblik delinkvencije, u okolini u kojoj borave ispitanici, *nasilje (agresivno ponašanje, tuča, vrijđanje).*

Podhipotezom je pretpostavljeno da je najčešći oblik maloljetničke delinkvencije, u sredini u kojoj borave ispitanici, *izostajanje iz škole i skitnja,* a uzimajući u obzir mišljenja učenika i dobijene rezultate može se konstatovati da je postavljena podhipoteza odbijena i zaključiti da je najčešći oblik maloljetničke delinkvencije u sredini u kojoj borave ispitanici *nasilje (agresivno ponašanje, tuča, vrijeđanje).*

Da li ste ikada bili žrtva nekog maloljetničkog delinkventa?	DA	NE
	95	80
	54,29%	45,71%

Dobijeni rezultati ukazuju da se nezanemarljiv broj učenika našao u situaciji da je bio žrtva delinkventnog ponašanja maloljetnika. Odgovori na postavljeno pitanje bitni su kako za samu identifikaciju problema, tako i za utvrđivanje identiteta u kojem se pojava delinkventnog ponašanja maloljetnika susreće u školi i okolini ispitanika.

Kome ste se obratili za pomoć?		
a. sestra, brat	7	4%
b. prijatelj	20	11,43%
c. pedagog	26	14,86%
d. razrednik	11	6,29%
e. nastavnik	3	1,71%
f. roditelj	108	61,71%

Svi ispitanici su odgovarali na postavljeno pitanje. Bez obzira da li su na prethodno pitanje odgovorili sa NE u ovom pitanju su zaokruživali odgovor (osobu) kojoj bi se obratili za pomoć ukoliko bi bili žrtva delinkventnog ponašanja. Dobijeni rezultati govore da se najveći broj ispitanih učenika za pomoć obraća roditeljima. Podhipotezom je pretpostavljeno da je osoba kojoj se učenici najčešće obraćaju za pomoć njihov razrednik, a dobijeni rezultati ukazuju drugačije da je to roditelj, stoga je postavljena podhipoteza odbačena.

Po vašem mišljenju, koje bi se mjere trebale poduzeti da se pomogne u sprečavanju maloljetničke delikvencije? (*slobodan odgovor***)**	
Najčešći odgovori:	▪ Pojačan nadzor roditelja; ▪ Povećati mjere kažnjavanja; ▪ Smještaj maloljetnih delikvenata u kazneno-popravne ustanove; ▪ Organizovanje centra u kome bi mogli provoditi slobodno vrijeme (a ne biti prepušten ulici).

Dobijeni odgovori će nam poslužiti kao smjernica u radu sa maloljetnim delikventima i za samo osmišljavanje programa preventivnog djelovanja.

3.1 Analiza rezultata anketnog upitnika za uposlenike centra za socijalni rad

Anketiranjem je obuhvaćeno 5 uposlenika Centra za socijalni rad u D. Vakufu. Na osnovu analize došli smo do sljedećih rezultata:

	DA	*NE*
Da li postoji problem maloljetničke delinkvencije u općini u kojoj radite?	5	0
	100%	

Kao što dobijeni rezultati pokazuju, svi ispitani uposlenici Centra za socijalni rad potvrđuju da je, u sredini u kojoj rade, zastupljena pojava maloljetničke delinkvencije. Podhipotezom je pretpostavljeno da je i pojava maloljetničke delinkvencje česta, a uzimajući u obzir mišljenja i iskustva uposlenika Centra za socijalni rad i dobijene rezultate, možemo konstatovati da je postavljena hipoteza potvrđena i zaključiti da postoji problem pojave delinkventnog ponašanja maloljetnika.

	DA	*NE*
Na osnovu podataka kojima raspolažete, da li je evidentan porast maloljetničke delikvencije u posljednjih 10 godina?	5	0
	100%	

Na osnovu dobijenih rezultata, možemo konstatovati da je evidentna, ne samo pojava problema maloljetničke delikvencije, nego da se (u posljednjih 10 godina) primjetno osjeti i porast delinkventnog ponašanja maloljetnika. Također, na osnovu rezultata možemo zaključiti da je navedeni problem učestao, čime ujedno potvrđujemo postavljenu podhipotezu da je maloljetnička delikvencija česta pojava.

PITANJA	Svi ispitani su dali sljedeće odgovore:
Koji oblici delikventnog ponašanja maloljetnika su prisutni? (slobodni odgovor)	• krađa; • narušavanje javnog reda i mira; • tuča; • opijanje; • izostajanje (bježanje iz škole), skitnja.

Dobijeni rezultati ukazuju da su zastupljeni razni oblici delinkventnog ponašanja maloljetnika čime je potvrđena hipoteza o postojanju navedene pojave u sredini u kojoj ispitanici rade.

Na pitanje „*Rangirajte najčešće prisutne oblike maloljetničke delikvencije* (1–3) *po učestalosti*!" dobila sam sljedeće odgovore:

- 4 uposlenika je pod broj 1 navelo KRAĐU;
- 3 uposlenika je pod broj 2 navelo TUČU;
- 3 uposlenika je pod broj 3 navelo NARUŠAVANJE JAVNOG REDA I MIRA.

Dobijeni rezultati nam govore da je najzastupljeniji oblik maloljetničke delinkvencije, u okolini u kojoj rade ispitanici, *krađa*. Podhipotezom je pretpostavljeno da je najčešći oblik maloljetničke delinkvencije, *izostajanje iz škole i skitnja,* a uzimajući u obzir mišljenja i iskustva ispitanika kao i dobijene rezultate možemo konstatovati da je postavljena podhipoteza odbijena i zaključiti da je najčešći oblik maloljetničke delikvencije u sredini u kojoj borave ispitanici *krađa.*

Iz koje sredine potiču maloljetni delikventi, te iz kakvih porodica i ekonomskog statusa porodice, kao i kakav je školski uspjeh maloljetnih delikvenata?		
Dolaze iz urbane sredine	5	100%
Potiču iz nepotpune porodice	4	80%
Nezadovoljavajući ekonomski status porodice	5	100%
Loš školski uspjeh	5	100%

Na osnovu dobijenih rezultata možemo konstatovati da maloljetni delinkventi dolaze iz urbanih sredina, iz nepotpunih porodica lošeg ekonomskog statusa, te da imaju loš školski uspjeh. Podhipotezom je pretpostavljeno da maloljetni delinkventi dolaze iz nepotpunih porodica te da imaju loš školski uspjeh. Na osnovu dobijenih rezultata možemo konstatovati da je postavljena podhipoteza potvrđena.

Pitanje	Svih pet uposlenika dalo je sljedeće odgovore:
Koje mjere poduzimate u cilju prevencije, sprečavanja i suzbijanja maloljetničke delinkvencije?	- Obavljanje savjetodavnog razgovora sa maloljetnim delinkventima; - Saradnja s porodicom i školom; - Odobravanje novčane pomoći radi poboljšanja ekonomske situacije kompletne porodice; - Izricanje mjera pojačanog nadzora maloljetnim delinkventima.

Na osnovu dobijenih rezultata možemo konstatovati da Centar za socijalni rad poduzima više vrsta mjera u cilju prevencije, sprečavanja i suzbijanja maloljetničke delinkvencije. Iz navedenog možemo zaključiti da je podhipoteza, kojom je pretpostavljeno da centri za socijalni rad poduzimaju razne mjere u cilju prevencije, sprečavanja i suzbijanja maloljetničke delinkvencije, potvrđena.

	Predložili su sljedeće mjere:
Koje mjere predlažete u cilju što efikasnijeg rješavanja problema maloljetničke delikvencije?	- Formiranje ustanove za cjelodnevni smještaj prestupnika; - Timski rad socijalnog radnika, psihologa, pedagoga; - Educiranje roditelja i djece o problemu maloljetničke delinkvencije; - Pojačan nadzor od strane roditelja, škole, Centra za socijalni rad i policije.

Na osnovu dobijenih podataka možemo vidjeti da uposlenici Centra za socijalni rad predlažu razne vrste mjera koje bi potpomogle rješavanju problema pojave maloljetnih delinkvenata. Dobijeni odgovori će nam poslužiti kao smjernica u radu sa maloljetnim delinkventima i za samoosmišljavanje programa preventivnog djelovanja.

3.2 Analiza rezultata skale procjene za roditelje

Skalom procjene je obuhvaćeno 10 roditelja učenika „Prve osnovne škole" D. Vakuf. Podaci dobijeni skalom procjene analizirani su prema postavljenim zadacima istraživanja. Na osnovu analize došli smo do sljedećih podataka:

U sredini u kojoj boravite postoji delikventno ponašanje maloljetnika?	Ponekad	Uvijek
	8 (80%)	2 (20%)

Podhipotezom je pretpostavljeno da je pojava maloljetničke delinkvencije česta, uzimajući u obzir mišljenja roditelja i dobijene rezultate, možemo konstatovati da je postavljena hipoteza potvrđena i zaključiti da postoji problem pojave delinkventnog ponašanja maloljetnika.

Tipovi delikventnog ponašanja maloljetnika s kojima se susrećete	nikad	rijetko	ponekad	često
agresivno asocijalno ponašanje (tuča, izazivanje, nasilje)		3 (30%)	6 (60%)	1 (10%)
izostajanje iz škole, skitnja	1 (10%)	3 (30%)	4 (40%)	2 (20%)
krađa, iznuđivanje novca	4 (40%)	3 (30%)	2 (20%)	1 (10%)

Izračunati prosječni stepen slaganja roditelja oko navedenih oblika maloljetničke delinkvencije: *za agresivno asocijalno ponašanje (tuča, izazivanje, nasilje)* 2,8; za *izostajanje iz škole, skitnju* 2,7; za *krađu, iznuđivanje novca* 2,4. Iz dobijenih rezultata i odgovora roditelja možemo zaključiti da se roditelji ponekad susreću sa sva tri navedena oblika delikventnog ponašanja maloljetnika, a najveći broj ih je odgovorio da je to agresivno ponašanje (tuča, izazivanje, vrijeđanje).

Podhipotezom je pretpostavljeno da je najčešći oblik maloljetničke delinkvencije, u sredini u kojoj borave ispitanici, *izostajanje iz škole i skitnja,* a uzimajući u obzir mišljenja roditelja i dobijene rezultate možemo konstatovati da je postavljena podhipoteza odbijena i zaključiti da je najčešći oblik maloljetničke delikvencije u sredini u kojoj borave ispitanici *agresivno asocijalno ponašanje (tuča, izazivanje, nasilje).*

Faktori koji utječu na pojavu maloljetničke delinkvencije?	nikad	rijetko	ponekad	često	uvijek
Ekonomska kriza	2 (20%)	1 (10%)	2 (20%)	4 (40%)	1 (10%)
Rat i posljedice rata	1 (10%)	2 (20%)	4 (40%)	3 (30%)	
Opći kulturni modeli			7 (70%)	3 (30%)	
Medijski sadržaji				8 (80%)	2 (20%)

Porodične prilike (roditeljska zanemarenost)			1 (10%)	7 (70%)	2 (20%)
Materijalni problemi (siromaštvo)	1 (10%)	1 (10%)	4 (40%)	4 (40%)	
Škola (neuspjeh, učenje negativnog modela ponašanja)	2 (20%)		7 (70%)	1 (10%)	
Neorganizovano slobodno vrijeme	1 (10%)	3 (30%)	1 (10%)	5 (50%)	

Izračunati prosječni stepen slaganja roditelja oko navedenih faktora koji utiču na pojavu maloljetničke delinkvencije: *za ekonomske krize* 3,1; *za rat i njegove posljedice* 2,7; *za opće kulturne modele* 3,3; *za medijske sadržaje* 4,2; *za porodične prilike (roditeljska zanemarenost)* 4,1; *za materijalne probleme (siromaštvo)* 2,8; *za školu (neuspjeh, učenje negativnog modela ponašanja)* 2,7; *za neorganizovanost slobodnog vremena* 3.

Iz dobijenih rezultata i odgovora roditelja možemo zaključiti da roditelji smatraju da su faktori koji često utječu na pojavu delinkvencije maloljetnika medijski sadržaji te porodične prilike (roditeljska zanemarenost). Također, iz dobijenih rezultata možemo zaključiti da se najveći broj roditelja složio da su faktori koji često utječu na navedenu pojavu *medijski sadržaji.* Dobijeni odgovor će nam poslužiti kao smjernica u radu sa maloljetnim delinkventima i za samoosmišljavanje programa preventivnog djelovanja

U rješavanju problema maloljetničke delinkvencije mogu pomoći sljedeće osobine/ institucije!	rijetko	ponekad	često	uvijek
porodica (roditelji, brat, sestra)			4 (40%)	6 (60%)
škola (nastavnici, pedagog, direktor)		2 (20%)	7 (70%)	1 (10%)
MUP, Centar za socijalni rad	2 (20%)	4 (40%)	4 (40%)	

Izračunati prosječni stepen slaganja roditelja za osobe/institucije koje najviše mogu pomoći rješavanju problema maloljetničke delinkvencije: *za porodicu (roditelj, brat, sestra)* 4,6; za školu (nastavnici, pedagog, direktor) 3,9; za *MUP, Centar za socijalni rad* 3,2. Iz dobijenih rezultata i odgovora roditelja možemo zaključiti da roditelji smatraju da su osobe/institucije koje uvijek mogu pomoći rješavanju problema maloljetničke delinkvencije *porodica (roditelji, brat, sestra).*

Dobijeni odgovori će nam poslužiti kao smjernica u radu sa maloljetnim delinkventima i za samoosmišljavanje programa preventivnog djelovanja.

Mjere koje adekvatno pomažu u prevenciji, sprečavanju i suzbijanju maloljetničke delinkvencije!	rijetko	ponekad	često	uvijek
edukacija roditelja			5 (50%)	5 (50%)
edukacija učenika		1 (10%)	4 (40%)	5 (50%)
edukacija nastavnika		3 (30%)	4 (40%)	3 (30%)
program organizacije slobodnog vremena mladih	2 (20%)	1 (10%)	3 (30%)	4 (40%)

Izračunati prosječni stepen slaganja roditelja za mjere koje adekvatno pomažu prevenciji, sprečavanju i suzbijanju maloljetničke delinkvnecije: za edukaciju roditelja 4,5; za edukaciju učenika 4,4; za edukaciju nastavnika 4; za program organizacije slobodnog vremena mladih 3,9. Iz dobijenih rezultata i odgovora roditelja možemo zaključiti da roditelji smatraju da su mjere koje često pomažu prevenciji, sprečavanju i suzbijanju maloljetničke delinkvencije edukacija učenika i nastavnika te program organizacije slobodnog vremena mladih, a mjera koja uvijek pomaže jeste edukacija roditelja. Podhipotezom je pretpostavljeno da roditelji kao najadekvatniju mjeru navode program organizacije slobodnog vremena, te na osnovu dobijenih rezultata hipoteza se djelimično može prihvatiti, iz razloga što se najveći broj roditelja složio da mjera koja uvijek pomaže jeste edukacija roditelja, a mjera koja često pomaže jeste organizacija slobodnog vremena mladih.

Napomena:

U sklopu ovog pitanja ostavljen je prostor u koji su roditelji trebali upisati neke druge mjere (koje nisu obuhvaćene u ponuđenim odgovorima) za koje smatraju da bi mogle pomoći u rješavanju navedenog problema.

Jedan (10%) roditelj je ponudio sljedeće mjere: smještaj maloljetnih

delinkvenata u kazneno-popravne domove; saradnja sa vjerskim institucijama; saradnja sa sportskim klubovima (uključivanje omladine u iste); ponovno uvođenje obaveznog služenja vojnog roka.

3.3 Analiza rezultata skale procjene za nastavnike

Skalom procjene je obuhvaćeno 11 nastavnika, uposlenika JU „Prve osnovne škole" D. Vakuf. Podaci dobijeni skalom procjene analizirani su prema postavljenim zadacima istraživanja. Na osnovu analize došlo se do sljedećih rezultata:

U školi u kojoj radite postoji delinkventno ponašanje maloljetnika?	nikad	rijetko	ponekad	često
	1 (9,1%)	3 (27,3%)	6 (54,5%)	1 (9,1%)

Podhipotezom je pretpostavljeno da je pojava maloljetničke delinkvencije česta, a uzimajući u obzir mišljenja i iskustva nastavnika i dobijene rezultate, može se konstatovati da je postavljena hipoteza potvrđena i zaključiti da postoji problem pojave delinkventnog ponašanja maloljetnika.

Tipovi delinkventnog ponašanja maloljetnika s kojima se susrećete?	nikad	rijetko	ponekad	često
agresivno ponašanje (tuča, izazivanje, nasilje)		2 (18,2%)	7 (63,6%)	2 (18,2%)
izostajanje iz škole, skitnja		1 (9,1%)	8 (72,72%)	2 (18,2%)
krađa, iznuđivanje novca	4 (36,36%)	6 (54,5%)	1 (9,1%)	

Izračunati prosječni stepen slaganja nastavnika oko navedenih oblika maloljetničke delinkvencije: *za agresivno asocijalno ponašanje (tuča, izazivanje, nasilje) 3;* za *izostajanje iz škole, skitnju* 3,1; za *krađu, iznuđivanje novca* 1,7. Iz dobijenih rezultata i odgovora nastavnika možemo zaključiti da se nastavnici susreću sa sve tri navedena oblika maloljetnog oblika delinkventnog ponašanja maloljetnika, a najveći broj ih je odgovorilo da je to *izostajanje iz škole, skitnja.* Podhipotezom je pretpostavljeno da je najčešći oblik maloljetničke delinkvencije, u sredini u kojoj borave (rade) ispitanici, *izostajanje iz škole, skitnja*, a uzimajući

u obzir i mišljenja i iskustva nastavnika i dobijene rezultate možemo konstatovati da je postavljena podhipoteza potvrđena i zaključiti da je najčešći oblik maloljetničke delinkvencije u sredini u kojoj borave ispitanici *izostajanje iz škole, skitnja.*

Faktori koji utiču na pojavu maloljetničke delinkvencije?	nikad	rijetko	ponekad	često	uvijek
ekonomska kriza			7 (63,6%)	4 (36,36%)	
rat i posljedice rata		2 (18,2%)	6 (54,5%)	3 (27,3%)	
opći kulturni modeli		1 (9,1%)	4 (36,36%)	6 (54,5%)	
medijski sadržaji	2 (18,2%)		2 (18,2%)	6 (54,5%)	1 (9,1%)
porodične prilike (roditeljska zanemarenost)	1 (9,1%)		3 (27,3%)	5 (45,45%)	2 (18,2%)
materijalni problemi (siromaštvo)			6 (54,5%)	4 (36,36%)	1 (9,1%)
škola (neuspjeh, učenje negativnog modela ponašanja)	2 (18,2%)	2 (18,2%)	6 (54,5%)	1 (9,1%)	
neorganizovano slobodno vrijeme		1 (9,1%)	3 (27,3%)	4 (36,36%)	3 (27,3%)

Izračunati prosječni stepen slaganja nastavnika oko navedenih faktora koji utječu na pojavu maloljetničke delinkvnecije: za *ekonomske krize* 3,36; za *rat i posljedice rata* 3,1; za *opće kulturne modele* 3,45; za *medijske sadržaje* 3,36; za *porodične prilike (roditeljska zanemarenost)* 3,64; za *materijalne probleme (siromaštvo)* 3,55; za *školu (neuspjeh, učenje negitvnog modela ponašanja)* 2,55; za *neorganizovano slobodno vrijeme* 3,82.

Dobijeni odgovori će nam poslužiti kao smjernica u radu sa maloljetnim delinkventima i za samo osmišljavanje programa preventivnog djelovanja.

Mjere koje poduzimate u cilju prevencije, sprečavanja i suzbijanja maloljetničke delinkvnecije?	nikad	rijetko	ponekad	često	uvijek
uključivanje roditelja u problem			1 (9,1%)	2 (18,2%)	8 (72,72%)
uključivanje MUP-a, Centra za socijalni rad	1 (9,1%)	3 (27,3%)	1 (9,1%)	4 (36,36%)	2 (18,2%)
izricanje odgojno-disciplinskih mjera			1 (9,1%)	5 (45,45%)	5 (45,45%)
savjetodavni rad sa učenicima			1 (9,1%)	3 (27,3%)	7 (63,6%)

Na osnovu izračunatog prosječnog stepena slaganja nastavnika oko ponuđenih odgovora možemo zaključiti da su *uključivanje roditelja u problem (rang: 4,64) i savjetodavni rad s učenicima (rang:4,55)* mjere koje oni uvijek poduzimaju u cilju prevencije, sprječavanja i suzbijanja maloljetnčke delinkvencije. Također, možemo uvidjeti da je najveći broj nastavnika odgovorio da je mjera koju uvijek poduzimaju *uključivanje roditelja u problem.* Podhipotezom smo pretpostavili da škola poduzima razne mjere u cilju prevencije, sprečavanja i suzbijanja maloljetničke delikvencije, te na osnovu odgovora nastavnika (uposlenika u školi) možemo zaključiti da se u školi poduzimaju razne mjere te hipotezu prihvatiti.

U rješavanju problema maloljetničke delinkvencije mogu pomoći sljedeće osobe/institucije!	rijetko	ponekad	često	uvijek
porodica (roditelji, brat, sestra)		2 (18,2%)	1 (9,1%)	8 (72,72%)
škola (nastavnik, pedagog, direktor)		2 (18,2%)	4 (36,36%)	5 (45,45%)
MUP, Centar za socijalni rad	2 (20%)	4 (40%)	4 (40%)	

Izračunati prosjek stepena slaganja nastavnika za osobe/institucije koje najviše mogu pomoći rješavanju problema maloljetničke delinkvencije: za *porodicu (roditelj, brat, sestra)* 4,55; za školu (nastavnik, pedagog, direktor) 4,27; za *MUP, Centar za socijalni rad* 3,91. Iz dobijenih rezultata i odgovora nastavnika možemo zaključiti da nastavnici smatraju da su osobe/institucije koje uvijek mogu pomoću u rješavanju problema maloljetničke delinkvencije *porodica (roditelj, brat, sestra).* Dobijeni odgovor će nam poslužiti kao smjernica u radu sa maloljetnim delinkventima i za samo osmišljavanje programa preventivnog djelovanja.

Mjere koje adekvatno pomažu u prevenciji, sprečavanju i suzbijanju maloljetničke delinkvencije?	rijetko	ponekad	često	uvijek
edukacija roditelja	1 (9,1%)	2 (18,2%)	3 (27,3%)	5 (45,45%)
edukacija učenika	1 (9,1%)	1 (9,1%)	2 (18,2%)	7 (63,6%)
edukacija nastavnika	2 (18,2%)	1 (9,1%)	3 (27,3%)	5 (45,45%)
program organizacije slobodnog vremena mladih			5 (45,45%)	6 (54,5%)

Izračunati prosječni stepen slaganja nastavnika za mjere koje adekvatno pomažu prevenciji, sprečavanju i suzbijanju maloljetničke delinkvencije: za edukaciju roditelja 4,09; za edukaciju učenika 4,36; za edukaciju nastavnika 4; za program organizacije slobodnog vremena mladih 4,55. Iz dobijenih rezultata i odgovora nastavnika možemo zaključiti da nastavnici smatraju da su mjere koje često pomažu prevenciji, sprečavanju i suzbijanju maloljetničke delikvencije edukacija roditelja, učenika i nastavnika, a mjera koja uvijek pomaže jeste program organizacije slobodnog vremena mladih. Podhipotezom sam pretpostavila da nastavnici kao najadekvatniju mjeru navode program organizacije slobodnog vremena mladih, te na osnovu dobijenih rezultata postavljenu hipotezu možemo prihvatiti.

4. ZAKLJUČAK

Na osnovu prezentovanih sadržaja i analize provedenog istraživanja došli smo do sljedećih zaključaka:

Problem maloljetničke delinkvencije je kompleksan i aktuelan, a danas zauzima važno mjesto u teorijskim i empirijskim istraživanjima društvenih (humanističkih) nauka. U ovom radu je posebna pažnja usmjerena na pedagoške i socijalno-psihološke aspekte delinkventnog ponašanja mladih. Među naučnicima postoje razlike pri definiranju maloljetničke delinkvencije, a također se javlja i određeni broj sinonima za navedenu pojavu. Međutim, u većini slučajeva saglasni su da je maloljetnička delinkvencija svaki vid društveno neprihvatljivog ponašanja istih. Ovaj pojam teško je istraživati bez posmatranja kulture sistema individue, kao i bez ispitivanja porodice (roditelja), škole i sl.

Naša polazna hipoteza, da postoji delinkventno ponašanje osnovnoškolske djece, je potvrđena. Ispitanici (učenici, uposlenici Centra za socijalni rad, roditelji, nastavnici) su potvrdili da u sredini u kojoj borave/rade postoji problem maloljetničke delinkvencije, tj. postoji delinkventno ponašanje maloljetnika.

Kriminalitet mladih nesumnjivo predstavlja društveni problem na koji nije imuno nijedno društvo, bez obzira da li se radi o razvijenom ili nerazvijenom, ili se to društvo nalazi kao naše, u tranziciji. Postoji mnogo različitih vrsta i tipova delinkventnog ponašanja maloljetnika: - agresivno asocijalno ponašanje (okrutnost, stvaranje nereda, izazivanje); - socijalizirano delinkventno ponašanje (izostajanje iz škole, skitnja); - inhibirano ponašanje (apatija, stidljivost, iritabilnost).

Moja hipoteza, da najčešći oblik delinkvenije kod maloljetnika socijalizirano delinkventno ponašanje (izostajanje iz škole, skitnja), je djelimično prihvaćena iz razloga što su ispitani nastavnici potvrdili da je navedeni oblik delinkventnog ponašanja najčešći, a djelimično odbijena iz razloga što su ispitani učenici, uposlenici Centra za socijalni rad i roditelji naveli druge oblike kao najčešće prisutne.

Nakon analize rezultata ovog istraživanja, moja hipoteza da se djeca – žrtve delinkventnih radnji maloljetnika najčešće obraćaju za pomoć svojim roditeljima je potvrđena (108 od 175 ispitanih učenika se za pomoć obraća svojim roditeljima). Analiza rezultata skale procjene za roditelje je pokazala da ispitanici najčešće biraju upravo porodicu kao instituciju koja može pomoći u rješavanju problema maloljetničke delinkvencije, što donekle možemo uzeti kao afirmaciju moje hipoteze.

Dijete se razvija i oblikuje u porodici koja pruža modele koji omogućavaju održavanje određene ravnoteže. Neki tvrde da je dijete koje živi u vrijednoj porodičnoj sredini stiče imunitet protiv delinkvencije. Međutim, kod nas je porodica u svim sferama doživjela takvu dezorganizaciju da su sve njene funkcije narušene. Djeca bez oba roditelja, nepotpune porodice u kojima jedan roditelj preuzima ulogu

onog drugog, izbjeglištvo, raseljenost, nezaposlenost, siromaštvo i teško prilagođavanje uslovima nove životne sredine, sve su to razlozi koji su doveli i dovode do veoma izraženih oblika dezorganizacije porodice, a što se nužno odražava na ponašanje djece i maloljetnih osoba kao najosjetljivije kategorije društva koja u procesu odrastanja doživljava jaču krizu. Poslije porodice, škola je najvažnija društvena grupa u koju dijete dolazi i postaje njen član. Brojna istraživanja su pokazala da postoji pozitivna povezanost između delinkventnog ponašanja maloljetnika i toka i uspjeha u toku njihovog školovanja. Nakon analize rezultata istraživanja, moja hipoteza da maloljetni delinkventi najčešće dolaze iz nepotpunih porodica te da imaju loš školski uspjeh je potvrđena. Hipoteza da centri za socijalni rad poduzimaju razne mjere u cilju prevencije i otklanjanja delikventnog ponašanja maloljetnika je potvrđena. Ispitanici (uposlenici Centra za socijalni rad Donji Vakuf), su naveli niz mjera koje poduzimaju u pometnutom cilju, te su također predložili neke mjere za koje smatraju da bi bile efikasne.

Hipoteza da škola poduzima razne mjere u cilju prevencije i otklanjanja delinkventnog ponašanja je potvrđena. Ispitanici (nastavnici) su naveli niz mjera koje poduzimaju u pomenutom cilju.

Nakon analize rezultata istraživanja utvrdila sam da ispitanici (učenici, uposlenici Centra za socijalni rad, nastavnici i roditelji) predlažu niz mjera za koje smatraju da bi pomogle rješavanju problema maloljetničke delinkvencije, što nas neminovno dovodi do zaključka o postojanju osviještenosti za navedeni problem. Konačno smatram da je prijeko neophodna koordinacija odgojnih faktora, agenasa socijalizacije, društvene sredine, kako bi slobodno vrijeme, kao i vrijeme koje omladina provodi u školi bilo sadržajnije, za sve korisnije i u funkciji odmora, rekreacije, izgradnje ličnosti, te brana asocijalnom ponašanju.

RASPRAVE I ČLANCI

Saudin Beganović, Tatjana Marić

PEDAGOŠKA ANALIZA MODERNE BAJKE „MALI PRINC“ (ANTOAN DE SENT- EGZIPERI)

Sažetak:

Bajke su univerzalni fenomen bitan za psihološki razvoj pojedinca. „Mali princ” Antoana de Sent-Egziperija je moderna bajka koja naglašava važnost prijateljstva, istraživanja, mašte i brige za druge. Kroz putovanje Malog princa kroz svemir, čitatelji uče o međuljudskim odnosima, toleranciji, empatiji i snovima. Pedagoški aspekti bajke podstiču razvoj socijalnih vještina, kreativnosti i emocionalne inteligencije kod djece. Kroz analizu bajke, naglašava se važnost podrške i razumijevanja okoline u poticanju dječije mašte i ličnog razvoja. Ova dublja analiza omogućava čitateljima, kako djeci, tako i odraslima, da pronađu vrijednosti i lekcije koje će im pomoći u razumijevanju svijeta oko sebe i u ličnom razvoju.

Ključne riječi: bajke, moderna bajka, mašta, odgoj, književni odgoj, empatija, kreativnost

UVOD

Bajke su usmene narodne pripovijetke ili umjetne forme poput mita univerzalog fenomena, koje su od izuzetne vrijednosti i javljaju se u svim kulturama i epohama poznate historije. Bajke imaju veliku važnost u psihološkom funkcionisanju, dinamici ili razvoju pojedinca**.** Različiti teoretičari su smatrali da su djeca ta koju treba pitati za naglašavanje dvije bitne karakteristike bajki, a to su: jednostavnost i nedokučivost. Popović (2013) navodi da se sa bajkama susrećemo od najranijeg djetinjstva zasnovanog na racionalnom objašnjenju i produbljenoj mašti. Bajke imaju dubok i dugotrajan uticaj na razvoj djece, pružajući im alate za suočavanje s izazovima svijeta oko sebe. „Shodno djetetovom rastu i razvoju, mijenja se percepcija i doživljaj bajke te način na koji ona utiče (direktno ili indirektno) na djetetov um, ličnost i život općenito“ (Brenko 2011:2). Njihova uloga u emocionalnom, kognitivnom i socijalnom razvoju čini ih neprocjenjivim resursom za obrazovanje.

Metodika književnog odgoja je nauka o književnom odgoju i obrazovanju (nastavi, vannastavnim i vanškolskim aktivnostima) na svim nivoima odgojno-obrazovnoga sistema (Rosandić 2005: 3). U metodici književnog odgoja i obrazovanja postoje discipline koje se artikulišu prema kriteriju stupnjevitosti odgojno-obrazovnog sistema: metodika predškolskog književnog odgoja i obrazovanja, metodika književnog odgoja i obrazovanja u nižim razredima osnovne škole, metodika književnog odgoja i obrazovanja u višim razredima osnovne škole, metodika srednjoškolskog književnog odgoja i obrazovanja i metodika univerzitetskog književnog odgoja i obrazovanja (Rosandić 2003: 170). Metodika književnog odgoja koristi bajke kao ključne materijale za obrazovanje, prilagođavajući njihovu upotrebu prema razvojnom stepenu djece kako bi maksimizirala njihov emocionalni, kognitivni i socijalni razvoj. Kroz različite strukture metodike književnog odgoja, bajke se obrađuju na način koji odgovara specifičnim obrazovnim fazama, omogućujući efikasnije integriranje tih priča u nastavu i vannastavne aktivnosti za poticanje djetetovog cjelokupnog razvoja.

Bajke daju ideju za kreativno izražavanje pa djeca na svoj način preoblikuju pojedine uloge, izmisle nove dijaloge, zaplete, čime potiču maštu u području moralnog razvoja. Djeca uče pozitivne ljudske vrijednosti iz bajke: uče o ljubavi, poštovanju, važnosti cijenjenja istine, pravde i poštenja. Zato se djeca veoma vole igrati, stavljajući se u uloge različitih junaka koji imaju moći i sposobnosti onoga najboljeg u ljudskoj prirodi. Junaci bajke su: dobri, mudri, neustrašivi i snažni, imaju moći koje djeca žele sama posjedovati. Nevjerovatno su brzi, jaki i izdržljivi, mogu letjeti, plivati satima pod vodom ili promijeniti oblik svog tijela, mogu riješiti svaki problem i prebroditi sve prepreke. Njihova rješenja su uvijek dobra i prihvaćena - imaju kontrolu, niko im ne govori šta trebaju raditi, znaju šta je ispravno, gotovo nikad ne pogriješe, hvale ih i odaje im se priznanje od moćnih odraslih osoba te svi žele biti njihovi prijatelji. Djeca uče kako se uživjeti u tuđu perspektivu, razvijaju vještine u rješavanju socijalnih problema i postaju kreativnija. Igre super-heroja dobar su povod za moralna učenja (Grgurević & Fabris 2010).

Također, bajke su neizostavan dio školskog programa jer doprinose razvoju kritičkog mišljenja i jezičkih vještina kod djece. Djeca se pomoću bajki uče pozitivnim osobinama kao što su požrtvovnost, istinoljubivost, iskrenost, ali se isto tako uče osvijestiti negativne osobine poput zavisti, laži, pohlepe ili škrtosti (Grgurević & Fabris 2012). Kroz aktivno učešće u obradi bajki, odgajatelji mogu inspirisati djecu da razviju kreativnost i empatiju te da prepoznaju vrijednosti poput hrabrosti, poštenja i solidarnosti. Uloga odgajatelja je veoma bitna u čitanju bajki i njihova kvaliteta se prepoznaje po njegovom poznavanju zakonitosti dječijeg razvoja, kurikuluma i organizacije odgojno-obrazovnog procesa. Također, veoma su bitne kvalitete koje se odnose na mogućnosti i intenzitet učenja, kreativnosti, komunikacijske i stvaralačke sposobnosti, kao i inovativnosti (Šagud 2006). Stoga je važno osigurati raznolikost u izboru bajki kako bi

se osiguralo da se učenici susreću s različitim kulturama, perspektivama i životnim iskustvima. „Bajke, posebno, postaju pomagači u obrazovanju djece i mladih o njihovom određenju kao ljudi, subjektima znanja, i učesnicima u izgradnji društva u koje su uključeni. Ovaj tip literature pravi važnu vezu između stvarnosti i mašte i podstiče izgradnju kritičkog razmišljanja kod djece“ (Kielb & Mendes Silva 2023:3).

Pisac nas na početku ove moderne bajke upoznaje sa svojim iskustvom iz djetinjstva. Sa šest godina nacrtao je crtež zmijskog cara koji je pokazivao odraslima, međutim, niko ga nije razumio. Razočaran tom činjenicom, odlučio je odustati od crtanja i postati pilot. Tokom svojih putovanja upoznao je mnogo ljudi i svima je pokazivao svoj prvi crtež, međutim i dalje ga niko nije razumio jer su svi vidjeli samo šešir. Jednog ljetnog dana pokvario mu se avion u pustinji Sahara. Dok je popravljao avion, osjećao se usamljenim. Nakon neprospavane prve noći, iznenada se pojavio zlatokosi dječak koji je tražio od pilota da mu nacrta ovcu na pijesku. Činilo mu se kao da se ponovno vraća u djetinjstvo. U žurbi da popravi avion, nacrtao je ovcu u kutiji. Dječaka je to oduševilo jer je to bilo ono što je želio. Tako je pilot upoznao Malog princa. On mu je pričao zanimljive priče o svom planetu, putovanju i dolasku na Zemlju. Saznao je da je Mali princ sa druge planete, B612, koja je nešto veća od njega samog. Trećeg dana ispričao mu je priču o baobabima, čije sjemenke su zarazile njegov planet i prijete opstanku planeta, a četvrtog dana pilot je saznao da Mali princ voli gledati zalaske sunca koje je gledao na svom planetu. Petog dana je otkrio tajnu života Malog princa i saznao da na njegovoj planeti postoji jedna ruža koju on voli i koja je tražila da je štiti i njeguje. Uplašen da neće znati šta treba raditi, Mali princ je odlučio posjetiti druge planete i pronaći neko zanimanje. Na prvoj planeti živio je kralj koji je Malog princa smatrao svojim poslanikom dok je na drugoj planeti bio hvalisavac koji ga je odmah proglasio svojim obožavateljem. Na sljedećoj planeti upoznao je pijanca koji je stalno pio da zaboravi da se stidi, a stidio se što pije. Mali princ je vrlo brzo pobjegao s ove planete. Potom je upoznao jednog poslovnog čovjeka, a zatim čuvara lanterne koji je stalno palio i gasio svjetiljku. Na ovoj planeti je dan trajao samo jednu minutu i nije bilo mjesta pa je princ bio primoran krenuti dalje. Na šestoj planeti živio je geograf. Mali princ je od njega tražio savjet kuda da dalje putuje, a geograf mu predloži Zemlju. Prvo živo biće sa kojim se susreo na Zemlji bila je zmija. Nakon dugog hodanja pustinjom došao je do vrta punog ruža. Jako se razočarao jer je mislio da u tom vrtu ima jedinstvena ruža, ali je vidio da su to obične ruže. Tada se pojavila lisica koju je prvo morao pripitomiti, kako bi kasnije ona postala negova prijateljica. Lisica je uvjerila Malog princa da je njegova ruža jedinstvena. Nakon toga, Mali princ je susreo skretničara, a potom trgovca pilulama za gašenje žeđi. Osmog dana u pustinji, pilotu i Malom princu nestalo je vode pa su zajedno odlučili potražiti bunar. Kada su se napili vode, pilot je shvatio da se Mali princ namjerava vratiti odakle je došao. Sutradan uveče je otišao jer se osjećao odgovornim za svoju ružu.

Pedagoška analiza - odgojni aspekti moderne bajke „Mali Princ"

Bajka „Mali princ" Antoana de Sent-Egziperija može se razmatrati s više aspekata, uključujući i odgojni aspekt. U ovoj bajci postoje mnogi važni elementi koji mogu biti poučni za djecu, ali i za odrasle. Jedan od glavnih odgojnih aspekata moderne bajke "Mali princ" je važnost prijateljstva i međuljudskih odnosa. Mali princ putuje kroz svemir i upoznaje mnoge ljude i životinje na svom putu, ali najviše se povezuje sa lisicom koju je prvo pripitomio u jednoj pustinji. Kroz njihovu interakciju, autor naglašava važnost međusobne povezanosti, prijateljstva i izgradnje odnosa povjerenja. Ovaj aspekt bajke potiče djecu da razvijaju empatiju, razumijevanje i da njeguju svoje odnose s drugima. Ova moderna bajka prepoznaje važnost razvoja socijalnih vještina kod djece i odraslih te pomažu djetetu u stvaranju socijalnih interakcija i kvalitetnih odnosa. „Socijalne interakcije doprinose integraciji djece u vršnjačku grupu i uspješnijem nošenju sa zahtjevima i izazovima koje pred njih postavlja okolina. Odnose se na vještine komuniciranja, rješavanja problema, odlučivanja, kreativnog i kritičkog mišljenja i upravljanja sobom, svojim emocijama i ponašanjem" (Buljan Flander 2014:1). U procesu socijalizacije bitna je uloga agenasa socijalizacije (porodice, vršnjaka, odgojno-obrazovnih ustanova, medija i drugih). „Pozitivno rano socijalno iskustvo pruža trajne i generalizirane efekte na kasnije socijalno učenje ličnosti, a socijalno zrela, originalna i fleksibilna ličnost posjeduje osnovne preduslove da stvaralački modelira vlastito ponašanje i svoj odnos prema društvu" (Pehar 2007: 92-93).

Drugi odgojni aspekt bajke „Mali princ" je prikazivanje života kao putovanja i otkrivanja. Mali princ putuje kroz različite planete, upoznaje nove ljude i konačno se vraća na svoju planetu. Autor kroz ovaj element bajke potiče djecu da budu otvorena novim iskustvima, da istražuju svijet oko sebe i da se otisnu u avanture koje im mogu pomoći u njihovom ličnom razvoju. Djetetov svijet, njegovo upoznavanje i istraživanje ne mogu se zaustaviti samo na dva središta tog svijeta: na roditeljski dom i predškolsku ustanovu, sa svim njihovim poveznicama (vjerske institucije, faktori stvaranja i održavanja odgojno-obrazovnih institucija). Dijete i širi kontekst okoline u stalnoj, dinamičnoj interakciji doprinose razvoju i mijenjanju djeteta, ali kroz razvoj i mijenjanje i okoline oko njega (Levkov, 1985). Razumijevanje veze između makrosistema djeteta i bajki pruža koristan uvid u ulogu ovih narativnih priča u dječijem odrastanju i razvoju. „U podneblju društvenog mikro, mezo, sve do elemenata makrosustava dijete upoznaje relevantne pojedinosti, zauzima neki odnos prema njima, prilagođava ih sebi, čime ih stvarno i potencijalno mijenja, mijenjajući i prilagođavajući i sebe prema sredini. U tome je smisao odnosa djeteta i okoline, uključujući i deformativne uticaje okoline na dijete i obratno" (Došen Dobud 1995: 60).

Treći odgojni aspekt bajke „Mali princ” je naglašavanje važnosti snova i mašte. Mali princ ima snove o svojoj planeti i o svom ružičnjaku, a putujući kroz svemir susreće mnoge druge koji, također imaju svoje snove i maštanja. Autor kroz ovaj element bajke potiče djecu da sanjaju i maštaju te da koriste svoju maštu kako bi razvijali svoju kreativnost i postigli svoje ciljeve. Mali princ koristi svoju maštu i kreativnost da bi pronašao rješenja za probleme koji mu se pojave. Ova vrijednost potiče djecu da koriste svoju maštu i kreativnost kako bi razvili vlastite ideje i rješenja. Obrazovni sistem kod djece često stvara ograničenja jer mu je glavni fokus usmjeren na usvajanje znanja dok se mašta zanemaruje, iako je njena važnost revolucionarna. Upravo su kreativnost i sposobnost maštanja iznjedrili mnoge izume i najljepša umjetnička djela. Mašta potiče kognitivni razvoj, kritičko mišljenje i kreativno rješavanje problema na nove i jedinstvene načine. Ona jača socioemocionalni razvoj jer usmjerava um na razmišljanje o različitim mogućnostima djelovanja. Kreativnost i mašta pomažu osobi da se osjeća samopouzdano i samouvjereno zbog osjećaja slobode, zadovoljstva i postignuća koja pružaju (Matulić & Žeravica 2022).

Čitanjem ove moderne bajke kod djece podstičemo da djeca maštaju, zamišljaju, sanjaju i djeluju. Omogućimo im slobodu da budu ono što žele jer će se tada dobro osjećati i bit će sretna. Konačna formula za sreću ne postoji, ali ako znamo prepoznati situacije u kojima možemo pomoći djeci da zadovolje potrebe za ljubavi, srećom, zabavom i sigurnosti, onda smo na pola puta da u tome i uspijemo. U kontekstu zadovoljavanja potrebe za slobodom i srećom u knjizi „Biti sretan tinejdžer”, Matthews se obraća djeci i tinejdžerima i kaže: „Ti si taj koji odabire sreću. Sreća je odluka koja se donosi svakog dana. Ako ozbiljno misliš o sreći, jednom ćeš morati osjetiti zahvalnost. Ako kažeš: „Kada mi se život popravi, bit ću zahvalan, nikada to nećeš biti!“ (Matthews 2002: 88-89).

U interakcijskom odnosu sa djecom trebamo da učimo od njih i sagledamo poznate situacije na potpuno novi način. Prihvatimo djecu onakvima kakva jesu i stvarajmo harmonične odnose u kojima ćemo svi biti sretniji. Naučimo ih da u sebi imaju sve što je potrebno za ostvarivanje njihovih velikih snova, a mi odrasli trebamo da ih kontinuirano podržavamo.

Kroz cijeli roman Saint-Exupéry naglašava važnost mašte i kreativnosti za razvoj ljudskog bića. Mali princ je predstavljen kao dijete s velikom maštom i kreativnim umom, a odrasli ljudi su predstavljeni kao suženi, rigidni i bez mašte. Prema tome, jedan od ključnih pedagoških ciljeva koji se može izvući iz ove knjige je poticanje mašte i kreativnosti u učenicima kako bi se razvili u cjelovite i svestrane osobe. Willis i Hodson (2004) u svojoj knjizi „Otkrijte stil učenja vašeg djeteta» navode da djeca koja imaju sposobnost divergentnog mišljenja, kreativnog razmišljanja i koja su sklona maštanju, spadaju u grupu djece koja razmišljaju i stvaraju. One ističu značaj i važnosti poticanja kreativnosti, stvaralaštva i mašte kod djece od strane odraslih, posebno učitelja, koji u interakcijskom odnosu trebaju koristiti različite strategije, metode i tehnike rada sa

istima. „Dijete razmišljanja/stvaranja je u razredu često tiho. Udubljeno je u misli, a učiteljev poziv da odgovori na pitanje trgne ga u aktivnost u učionice. Dispozicija razmišljanja/stvaranja najbolje se opisuje riječju „stvaranje". Osnovni cilj ovog stila je doprinijeti novim idejama ili pomoći drugima da vide stvari na novi način" (Willis & Hodson 2004: 106-107).

Konačno, moderna bajka „Mali princ" naglašava važnost istinske ljubavi i brige za druge. Mali princ je vrlo vezan za svoju ružu, koju je zasadio na svojoj planeti, i brine se za nju čak i kada je odsutan. Autor kroz ovaj element bajke potiče djecu da razvijaju osjećaj empatije i da brinu o drugima oko sebe, bilo da se radi o životinjama ili ljudima. Kroz susrete s drugim likovima, Mali princ uči o vrijednosti ljubavi i prijateljstva. Empatija djeci pojednostavljuje povezivanje s ostalim živim bićima. Učenici koji imaju razvijeniju empatiju zadovoljniji su odgojno-obrazovnim uspjehom ostvarenim u školi, uspješniji u socijalnim interakcijama te lakše pronalaze prijatelje s kojima ostvaruju dublju međusobnu povezanost (Fabian 2008). Empatija je važan preduslov svih odnosa. Ona omogućuje međusobno razumijevanje ljudi. Osobe koje ne prihvaćaju vlastite osjećaje, nisu razvili svijest o važnosti izražavanja vlastitih osjećaja, najčešće teško ostvaruju i zadržavaju kvalitetne međuljudske odnose, kako s vršnjacima i kolegama na poslu, tako i s članovima porodice (Kosić 2010).

Knjiga „Mali princ" nudi mnoge duhovne lekcije i vrijednosti, poput važnosti opraštanja, ljubavi i poštovanja prema drugima. Ove vrijednosti pomažu djeci u razvijanju duhovne strane ličnosti i emocionalne inteligencije. Uloga nastavnika u odgojno-obrazovnom procesu jest da stvara okruženje povjerenja, razvija stavove autentičnosti, otvorenosti, prihvaća samoga sebe i druge, njeguje empatijsko razumijevanje učenika te da prihvaća osobe u različitosti i odnosi se prema njima s razumijevanjem (Jurić, 2006). Na ovaj način razvijamo duhovne lekcije i vrijednosti koje nam je knjiga „Mali princ" omogućila kroz jednu dublju analizu sadžaja, a samim tim razvijamo i moralnu stranu odgoja u školskom okruženju. „Mali princ" također naglašava važnost emocionalne inteligencije i empatije u odnosima između ljudi. Mali princ, iako je dječak, vrlo je empatičan prema drugima i zbog toga uspijeva uspostaviti iskrena i duboka prijateljstva. Odrasli likovi, s druge strane, često su sebični i ne znaju razumjeti druge ljude. Učenje empatije i emocionalne inteligencije je važan pedagoški cilj i zaključak koji se može izvući iz ove knjige. Ukoliko razvijamo i jačamo empatiju, tada jača i povezanost između dvije osobe (veza između lisice i Malog princa ili ruže i Malog princa). Fabian (2008) skreće pažnju da ona djeca koja nisu baš razvila empatiju imaju poteškoća kod stvaranja kvalitetnih prijateljskih veza jer ne mogu razumjeti emocionalno stanje i potrebe druge osobe, što može dovesti do nesuosjećajnosti i nerazumijevanja prema drugima.

„Mali princ" ističe važnost različitosti i tolerancije među ljudima. Tokom putovanja Malog princa, on susreće različite ljude s različitim životnim iskustvima i različitim svjetonazorima. Umjesto da ih osuđuje zbog njihovih različitosti, Mali princ ih prihvaća i pokušava ih razumjeti.

Stoga, važan pedagoški cilj koji se može izvući iz ove knjige je razvijanje tolerancije i prihvaćanja različitosti kod učenika. Ogromnu važnost za cjelovit razvoj pojedinca ima promocija prihvaćanja različitosti koja ponajviše doprinosi razvoju socijalne svijesti kod djece i mladih, ali i razvoju ostalih ključnih socijalno-emocionalnih vještina (Vojvoda 2015: 6). Prvo mjesto učenja toleranciji je porodica. Tolerancija se najčešće uči po modelu. Gledajući nekog drugoga ko ima razvijene tolerantne oblike i obrasce ponašanja, djeca će ih usvojiti. Stoga je izuzetno važna uloga roditelja i način na koji se oni ponašaju. „Iako je uticaj roditeljskog doma na učenje tolerancije najvažniji, snažan uticaj može imati odgojno-obrazovni sistem, ali i prijatelji“ (Vojvoda 2015: 11).

Upotreba priča u obrazovanju je ogromna, a vrijednost „Malog princa“ sastoji se prije svega u pružanju mogućnosti spoznaje egzistencijalnih istina o životu, u Egziperijevoj percepciji čovjeka, njegovog životnog prostora i međuljudskih odnosa. Mali princ može postati koristan alat u rukama učitelja u obrazovanju i odgoju, u psihoterapiji, na putu sazrijevanja i ličnog rasta, u individualizaciji i samoobrazovanju, kao i u drugim neprepoznatim poslovima koji su gotovo neograničeni. Ljudska riječ predstavljena u književnosti i umjetnosti postaje bogatstvo pedagoškog mišljenja. Stoga svi ovi odgojni aspekti, prepoznati u modernoj bajci "Mali princ", mogu biti korisni za djecu, ali i za odrasle, jer podsjećaju na važnost međuljudskih odnosa, istraživanja svijeta oko nas, mašte i brige za druge.

Uloga odgajatelja u obradi bajki i njihov uticaj na razvoj dječije mašte

U svijetu dječije književnosti, bajke predstavljaju izvanredan izvor pouka, moralnih vrijednosti i čarolije. Međutim, iako bajke same po sebi često posjeduju moćne poruke i simbole, uloga odgajatelja u procesu prenošenja ovih priča ima izuzetan uticaj na dječiji razvoj. Također, Kielb i Mendes Silva (2023) ističu da medijacija između djece i priča, koju vrše odgajatelji, može otvoriti višestruke obrazovne mogućnosti i pomoći u učenju, pružajući djeci trenutke otkrića, uživanja i refleksije. Odgajatelji su ključni posrednici između djeteta i bajki jer imaju moć da oblikuju način na koji se bajke percipiraju i interpretiraju. Njihova uloga nije samo u tome da pročitaju priču, već i da je interpretiraju na način koji je primjeren djetetovom uzrastu, emocionalnom razvoju i individualnim potrebama. Ovaj proces uključuje postavljanje pitanja, poticanje kritičkog razmišljanja i potragu za skrivenim značenjima unutar priče.

Studije (Augustini, 2015.; Camargo, 2011.; Marcelo, 2012.) ističu, na temelju nalaza dobivenih istraživanjem različitih stvarnosti, da učitelji mogu izvući bogate mogućnosti za svoj rad uz uvažavanje bajki. „Neka od tih istraživanja ilustriraju važnost znanja od strane obrazovnih stručnjaka o uticajima koje bajke mogu izvršiti na izgradnju dječijeg identiteta i njihov lični razvoj“ (Kielb & Mendes Silva 2023: 3). Također, pored stručnih

kompetencija odgajatelja, koje su bitne za izgradnju dječijeg identiteta i ličnosti uopće, važna je i percepcija odgajatelja o djetinjstvu, koja ima uticaj na to kako oni shvataju važnost upotrebe bajki u procesu rada s djecom, kako ih trebaju obrađivati i koji je njihov mogući uticaj na razvoj djeteta. Stoga, da bi govorili o radu s bajkama, važno je promišljati o značaju obrazovanja i djetinjstva kao faze ljudskog razvoja jer, „da bi postojala književnost za djecu, mora postojati djetinjstvo" (Hillesheim & Guareschi 2006: 110).

Osim toga, odgajatelji imaju priliku koristiti bajke kao alat za podučavanje različitih životnih vještina i vrijednosti. Kroz raspravu o likovima, događajima i moralnim vrijednostima u bajci, odgajatelji mogu potaknuti razvoj dječije empatije, moralnog razmišljanja i sposobnosti donošenja odluka. Naprimjer, kroz analizu lika junaka i njegovih postupaka, djeca mogu naučiti o hrabrosti, požrtvovnosti i poštenju (Jones 2020). Dubinska analiza i pažljivo slušanje profesionalaca-odgajatelja neophodni su za efektivnost medijacije koja vodi računa o potrebama i interesima djece. „Odgajatelj može da radi susrete djece i književnosti, istražujući situacije u kojima djeca izazivaju radoznalost, postavljajući pitanja, govoreći o njihovim osećanjima, utiscima i razmišljanjima. Na osnovu toga postaje moguće praviti mostove između fantazijskih i stvarnih iskustava i pozivati djecu da ih stvaraju, zajedno grade znanje i doprinose njihovom formiranju kao samostalnih, kritičkih i kreativnih subjekata" (Kielb & Mendes Silva 2023: 23).

Nadalje, odgajatelji mogu koristiti bajke kao polazište za kreativne aktivnosti koje potiču dječiju maštu i kreativnost. Izrada lutaka, crtanje ilustracija ili pisanje vlastitih verzija bajki samo su neki od načina na koje se bajke mogu koristiti kao inspiracija za različite umjetničke izraze. U konačnici, uloga odgajatelja u obradi bajki nije samo u prenošenju priče, već i u stvaranju bogatog i dubokog iskustva koje potiče dječiji razvoj na različitim nivoima. Kroz svoju pažljivo vođenu interpretaciju i kreativne aktivnosti, odgajatelji imaju priliku oblikovati dječiju percepciju svijeta i potaknuti razvoj ključnih vještina i vrijednosti.

ZAKLJUČAK

Dijete pamti događaje iz svoga djetinjstva, postupke odraslih te kako se osjećalo u njihovom društvu. Upravo ti postupci i događaji određuju djetetov odnos prema odraslima, svojim vršnjacima i prema samome sebi. Bajke nam omogućavaju da dijete stvara pozitivna iskustva, doživljaje i sjećanja. One upotpunjuju stvarni svijet, pretvarajući ga u svijet u kojem je sve moguće, u kojem nema granice između mogućega i nemogućega. S obzirom na to da u bajci dobro uvijek pobjeđuje zlo, to uči dijete moralnim vrijednostima. Dijete bajkama doživljava mnoge pustolovine: susreće se s čarobnim i čudesnim, upoznaje vilenjake, vile, patuljke, bori se sa zmajevima, vještacima, divovima te poražava neprijatelje i izlazi kao pobjednik, što jača dječije samopouzdanje i razvija maštu. Bajka dopušta

djetetu da se poistovjeti s likom, odnosno s junakom priče. Bajkom djeca proživljavaju i doživljavaju sve ono što proživljava i junak te na taj način osjećaje straha i nezaštićenosti zamjenjuju s hrabrošću i neustrašivošću, kao i spoznajom da je ponekad do cilja (sretnoga završetka) potrebno savladati mnoge prepreke. Nakon ispripovijedane bajke, dijete često samo imitira pripovjedača ili prepričava i dramatizira događaje doživljene bajkom, prikazujući tako svoje predodžbe o događajima i likovima kao i o ukupnom doživljaju klime tokom pripovijedanja. Slušanjem bajki, dijete stvara unutrašnje slike kojima razvija maštu i rasterećuje se negativnih emocija i frustracija, a izborom bajke samoinicijativno nam pokazuje koja mu je bajka u tom trenutku neophodna za njegov emocionalni i psihički razvoj. Osnovna svrha bajki je u odgojnom djelovanju na cjelokupni razvoj djeteta pa je njihova primjena u školama od velike važnosti za usmjeravanje na savremene koncepcije učenja i poučavanja kroz nastavu putem otkrivanja, kritičkog razmišljanja i projektnu nastavu. Priče i bajke nam pomažu da shvatimo svoj psihološki život i značenje događaja, otvaraju put prema duši djece i njihovom obrazovanju. Bajke su moralno naslijeđe i temelj za praktična rješenja mnogih obrazovnih problema. Kod djece se razvija sposobnost mudrosti, prijateljstva, odgovornosti i stvaranje međuljudskih odnosa koji ukazuju na obogaćivanje intelektualnih i emocionalnih sposobnosti koje dovode do samoodgoja (Tufekčić 2009).

Međutim, važno je napomenuti da bajke mogu sadržavati elemente koji nisu primjereni za sve uzraste djece, pa je važno odabrati prikladne bajke u skladu s razvojnim stepenom i osjetljivošću djeteta, a interpretacija bajki može biti predmet kritičke rasprave s obzirom na različite perspektive i kontekste u kojima su nastale.

Summary

Fairy tales are a universal phenomenon, essential for the psychological development of individuals. „The Little Prince” by Antoine de Saint-Exupéry is a modern fairy tale that emphasizes the importance of friendship, exploration, imagination, and caring for others. Through the Little Prince’s journey through space, readers learn about interpersonal relationships, tolerance, empathy, and dreams. The pedagogical aspects of the fairy tale support the development of social skills, creativity, and emotional intelligence in children. Through the analysis of the fairy tale, the importance of support and understanding from the environment in fostering children’s imagination and personal growth is emphasized. This deeper analysis enables readers, both children and adults, to find values and lessons that will help them understand the world around them and in their personal development.

Keywords: fairy tales, modern fairy tale, imagination, upbringing, literary education, empathy, creativity

LITERATURA

1. Augustini, É. R. do N. (2015). *Contos de Fadas no Ensino Fundamental I: analisando os recursos empregados e as estratégias que podem ser adotadas pelas/os docentes na desconstrução de estereótipos sexistas* (Dissertação de Mestrado). Universidade Estadual Paulista.
2. Brenko, A. (2011). *Uloga bajke u razvoju djeteta rane školske dobi*. Diplomski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
3. Buljan Flander, G. (2014). *Socijalne vještine djece-vodič za roditelje.* Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Grad Zagreb.
4. Camargo, B. M. (2011). *Era uma vez: contando histórias na Educação Infantil* (Dissertação de Pós-Graduação em Educação). Universidade Metodista de Piracicaba.
5. Došen Dobud, A. (1995). *Malo dijete veliki istraživač.* Zagreb: Alinea.
6. Fabian, A. P. (2008). *Empatija kod djece.* Preuzeto 5.3.2024. s https://www.skole.hr/empatija-kod-djece/
7. Grgurević, I., & Fabris, K. (2010). *Bajka i dijete s aspekta junaka usmenoknjiževne i filmske bajke.* Pula: Sveučilište Juraja Dobrile.
8. Grgurević, I., & Fabris, K. (2012). Bajka i dijete s aspekta junaka usmenoknjiževne i filmske bajke. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu.* 7(14), 155-166. https://doi.org/10.32728/mo.07.1.2012.12.
9. Hillesheim, B., & Guareschi, N. M. de F. (2006). Contos de Fadas e Infância(s). *Educação e Realidade, 3*1(1), 107-126. http://seer.ufrgs.br/educacaoerealidade/article/view/22976.
10. Kielb, E. G. & Mendes Silva, I. M. (2023). Fairy tales in the classroom: perspectives of teachers working in early childhood education. *Pro-Posições.* https://www.researchgate.net/publication/370965382_Fairy_tales_in_the_classroom_perspectives_of_teachers_working_in_early_childhood_education.
11. Levkov, Lj. (1985). *Ekološka dječija psihologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
12. Jurić, K. A. (2006). Profil hrvatskog učitelja/odgojitelja u službi promicanja duhovne dimenzije u odgojno-obrazovnim ustanovama. *Dijete i društvo: Časopis za promicanje prava djeteta,* 8 (2), 527-533.
13. Kosić, A. (2010). *Empatija - važan preduvjet za učenje toleranciji*. Preuzeto 21.4.2023. s http://www.ringeraja.hr/clanak/empatija---vazan-preduvjet-za-ucenje-toleranciji_1026.html

14. Marcelo, M. L. (2012). *A influência dos contos de fada na formação do caráter infantil* (Monografia Pós-graduação). Universidade Cândido Mendes Pós-graduação "Lato – Sensu".
15. Matulić Žeravica, P. (2022). *Važnost mašte i kreativnosti.* Preuzeto 5.3.2024. s https://budidobro.com/vaznost-maste-i-kreativnosti-kod-djece/.
16. Matthews, A. (2002). *Biti sretan tinejdžer.* Varaždin: Stanek d.o.o.
17. Pehar, L. (2007). *Psihološke posljedice reforme osnovne škole*. Sarajevo: Službeni list BiH.
18. Rosandić, D. (2003). *Kurikulski metodički obzori: prinosi metodici hrvatskoga jezika i književnosti,* Zagreb: Školske novine.
19. Rosandić, D. (2005). *Metodika književnoga odgoja: temeljci metodičkoknjiževne enciklopedije*, Zagreb: Školska knjiga.
20. Šagud, M. (2006). *Odgajatelj kao refleksivni praktičar.* Petrinja: Visoka učiteljska škola.
21. Tufekčić, A. (2009). Etnopedagogija kao znanstvena disciplina. Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, *58 (3)*. https://hrcak.srce.hr/82599.
22. Vojvoda, J. (2015). *TO-TO-TOLERANCIJA VODIČ ZA ODGOJITELJE, STRUČNE SURADNIKE I RODITELJE o poučavanju prihvaćanja različitosti kod djece predškolske dobi.* Zagreb: ADOPTA-Udruga za potporu posvajanju.
23. Willis, M., & Kindle Hodson, V. (2004). *Otkrijte stil učenja vašeg djeteta.* Lekenik: Ostvarenje.

*Petar Svirčević**

Specijalna klasa hiperbola vezanih za elementarnu fiziku

Sažetak. *U ovome članku su data tri primjera, gdje se pokazuje, kako se neke fizikalne veličine vladaju po zakonu desne grane jedne specijalne klase hiperbola. Prva dva primjera su objašnjena na virtualnoj bazi. U trećem primjeru najviše je pažnje posvećeno Arhimedovom zakonu poluge i objašnjeno je zašto se taj zakon preko dva milenija smatrao da je aksiom, pa je na toj bazi izgrađena i aksiomatika klasične statike. Objasnili smo da je to greška i dokazali da se aksiom klasične statike bazira na svojstvu ravnog homogenog štapa, kod kojega se podudaraju težište i polovište, a onda je rečeno, da se iz njega izvodi Arhimedov zakona poluge i rekli smo gdje se izvod nalazi, a pomoću njega se izvode svi teoremi klasične statike.*

Ključne riječi: *specijalne hiperbole u fizici, težište i polovište ravnog štapa, Arhimedov zakon poluge*

Special Class of Hiperbolas Related to Elementary Physics

Abstract*. In this article, three examples are given, where it is shown how some physical quantities are governed by the law of the right branch of a special class of hyperbola. The first two examples are explained on a virtual basis. In the third example, the most attention was paid to Archimedes' law of the lever and it was explained why this law was considered an axiom for over two millennia, so the axiomatics of classical statics was built on that basis. We explained that this was a mistake and proved that the axiom of classical statics is based on the property of a flat homogeneous rod, where the center of gravity and the midpoint coincide, and then it was said that Archimedes' law of the lever can be derived from it, and we said where the derivation is located, and it is used to derive all the theorems of classical statics.*

Keyword: *special hyperbolas in physics, center of gravity and midpoint of a straight rod, Archimedes' law of the lever.*

**e-mail: svircevic30@gmail.com*

Još u osnovnoj školi smo rekli, da su veličine *x* i *y* međusobno proporcionalne, ako vrijedi veza $y = kx$, gdje je *k* konstanta proporcionalnosti. Nadalje, smo rekli da su veličine *x* i *y* međusobno obrnuto proporcionalne, ako vrijedi veza $y = k/x$, gdje je *k* konstanta obrnute proporcionalnosti. U prvom slučaju smo pokazali, da je graf te krivulje pravac, a u drugom slučaju smo u srednjoj šloli pokazali, da je graf te krivulje ***hiperbola***, ali se uglavnom nisu tražili: fokusi, linearni i numerički ekscentricitet,...

U ovome članku ćemo dati neke napomene o primjeni te klase hiperbola u fizici, a k tome će se napraviti i poopćenje u jednom smjeru, te će pse izučiti neka njezina svojstva. Recimo i to, da ćemo zbog jednostavnosti uglavnom poistovjetiti krivulju s njezinom jednadžbom, što u suštini nije točno.

Poznato je, da opća kvadratna jendnadžba dviju nepoznanica

$$Ax^2 + Bxy + Cy^2 + Dx + Ey + F = 0 \qquad (1)$$

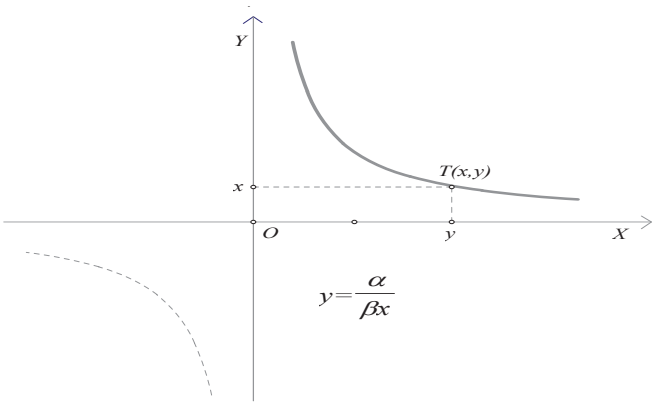
predstavlja opću *krivulju drugog reda* ili *čunjosjećnicu*, ako je barem jedan od parametera A,B,C različit od 0. Taj opći oblik se u srednjoj školi ne izučava. Naime, izučavaju se slučajevi opće kružnice, tj. slučaj kada je jednadžba dana u obliku $(x - p)^2 + (y - q)^2 = r^2$, to znači da je: $A = C = 1,\ B = 0,\ D = -2p,\ E = -2q$ i $F = p^2 + q^2 - r^2$. Ostale krivulje se promatraju u specijalnom obliku: parabola $y^2 = 2px$, tada je $A = B = E = F = 0,\ C = 1$ i $D = -2p$; elipsa $b^2x^2 + a^2y^2 = a^2b^2$, tada je $A = b^2,\ B = D = E = 0,\ C = a^2$ i $F = -a^2b^2$; hiperbola $b^2x^2 - a^2y^2 = a^2b^2$, tada je $A = b^2,\ B = D = E = 0,\ C = -a^2$ i $F = -a^2b^2$. Svakako, da se izučavaju i slučajevi, kada su te krivulje trasnslatirane ili specijalno zarotirane.

Ako je $A = C = D = E = 0,\ B = k = 1$ i $F = -1$, tada dobijemo najjednostavniji oblik specijalne hiperbole, dakle je $xy - 1 = 0$, koja ima fukuse na simetrali prvog i trećeg kvadranta. Malo općenitiji oblik te hiperbole je klasa hiperbola, kojima pripada eksplicitni oblik

$$y = \frac{1}{kx}, \qquad (2)$$

gdje je općenito $k \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$, ali mi najčešće u fizici koristimo da je $k \in \mathbb{R}^+$. Svakako, da u (2) može biti da je $k = \frac{\beta}{\alpha}$, gdje je općenito $\alpha, \beta \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$, pa (2) prima oblik

$$y = \frac{\alpha}{\beta x}, \text{ gdje je } sgn\left(\frac{\alpha}{\beta}\right) = \pm 1. \qquad (3)$$

Slika 1.

Ako je $sgn\left(\frac{\alpha}{\beta}\right) = 1$, tada je graf desne grane hiperbole prikazan na *Sl.1.*. Desnu granu možemo podebljati (*thick line*), a lijevu granu ćemo iscrtkati (*dashed line*). U našim primjenama ćemo obično imati ovaj prvi slučaj. Nadalje znamo, da svaka hiperbola ima dvije asimptote, a u našem slučaju su te asimptote same koordinatne osi.

Gjde se u fizici pojavljuje klasa ovih hiperbola? To se dešava na puno mjesta, međutim mi ćemo navesti samo tri primjera, ali ćemo treći slučaj detaljno obraditi i bit će vezan za *Arhimedov zakon poluge.*

Prvi primjer. Naime, dobro nam je poznata *eksperimentalno utemeljena formula o otporu ravnog vodiča* (kod „normalne" temperature), koja glasi

$$R = \rho \frac{l}{S}, \tag{4}$$

gdje je R otpor i $[R]_U = \Omega$, l je duljina i $[l]_U = m$, S je površina presjeka te žice i $[S]_U = mm^2$; dok je ρ specifični otpor toga vodiča i $[\rho]_U = \Omega mm^2 m^{-1}$. Naime, ako pretpostavimo, da su veličine ρ i l konstantne, tada ćemo varirati veličine R i S, tj. analizirat ćemo ravne vodiče od istog materijala i jednake duljine. Na os apscisa ćemo nanositi vrijednost presjeka S, dok ćemo na os ordinata nanositi vrijednost otpora R.

Nadalje možemo npr. analizirati problem, kako naći prosječnu vrijednost otpora $\overline{R}$, ako se presjek kontinuirano mijenja od S_1 do $S_2 (0 < S_1 < S < S_2)$. Iz tih uvjeta slijedi, da promatramo samo desnu granu hiperbole, pa je prosječna vrijednost otpora vodiča dana vezom

$$\overline{R} = \frac{1}{S_2 - S_1} \int_{S_1}^{S_2} \rho \frac{l}{S} dS = \frac{\rho l}{S_2 - S_1} ln \frac{S_2}{S_1}. \tag{5}$$

Jasno je, da ne bi bilo jednostavno kontinuirano mijenjati površinu presjeka vodiča, ali zato možemo vršiti mjerenja s vodičama iste duljine i od istog materijala, ali tako da postepeno koristimo vodiče sa što manjim povećanjem presjeka, pa bi tada formula (5) imala drugačiji oblik, jer bi se radilo o diskontinuiranom slučaju.

Po analogiji s (5), mogli bi tražiti i prosječnu vrijednost presjeka vodiča iste duljine i od materijala iste vodljivosti, tada bi dobili, da je prosječna površian presjeka dana s vezom

$$\overline{S} = \frac{1}{R_2 - R_1} \int_{R_1}^{R_2} \rho \frac{l}{R} dR = \frac{\rho l}{R_2 - R_1} ln \frac{R_2}{R_1}. \tag{6}$$

I ovaj slučaj se ne bi mogao eksplicite u ovom obliku lako laboratorijski riješiti, jer je i to čisto teorijska postavka.

Ali naglasimo, da se u oba ova slučaja problem svodi na analizu desne grane specijalne hiperbole, tako što smo tražili vrijednost površine iznad zadanog intervala, a dijeljenjem s duljinom intervala dobili smo njzinu prosječnu vrijednost.

Drugi primjer. Znamo, da je masa tijela jednaka produktu njegovog *volumena* i *specifične gustoće*, dakle

$$M = V\rho, \; M = const. \tag{7}$$

Sada ćemo podpostaviti, da je gustoća za čitavo tijelo jednolična. Nadalje, promotrimo slučaj, da je masa toga tijela konstantna, dakle međusobno se uvjetuju *volumen tijela* i njegova *jednolična gustioća*. Ako uzmemo V za zavisnu varijablu, tada iz (7) slijedi da je

$$V = M/\rho \quad \text{ili} \quad V_y = M/\rho_x\,, \tag{8}$$

a to znači da ako uzmemo, da je vrijednost apscise ρ a V vrijednost ordinate, tada dobivamo točku hiperbole (desne grane). Ovdje smo uveli idekse x i y , koje asociraju na koordinatne osi u koordinatnom sustavu *OXY*. Jasno je, da interpretacija lijeve grane u ovom slučaju nema smisla. U ovome primjeru se zapravo promatra *jednolična eksplozija* $(0 < \rho < \rho_0)$ *ili implozija* $(\rho_0 < \rho < \infty)$ *konstantne mase*. Graf te krivulje bi također u načelu odgovarao grafu funkcije na Sl.1.

Treći primjer. Sada ćemo napraviti opširniju analizu ***Arhimedovog zakona poluge*** (Arhimed živio oko 287. p.n.e.-212. p.n.e.).

Najprije ćemo na početku dati Arhimedov pokušaj zasnivanja teorije ravne poluge na slijedećim aksiomima:

1. Jednaki tereti na jednakim udaljenostima od uporišra su u ravnoteži, dok na nejednakim udaljenostima nisu u ravnoteži, već preteže onaj teret koji je na većoj udaljenosti

2. Ako se teretima koji su u ravnoteži na jednoj strani pridoda neki teret, tada oni nisu u ravnoteži, već će prevagnuti onaj teret kojem je dodan neki teret.

3. Isto tako, ako se na jednoj strani oduzme dio tereta, poluga neće biti u ravnoteži, a prevagnut će ona strana na kojoj nije ništa oduzeto.

Danas je strogo defininan princip aksiomatske izgradnje neke teorije, koja je bazirana na *ishodišnim postavkama* ili *aksiomima*, tako da su sve druge postavke (zakoni; teoremi) posljedice iskazanih aksioma. Ta stroga aksiomatika mora zadovoljavati tri principa:

1. *Princip aksiomske konzistentnosti* (neproturječnosti),
2. *Princip aksiomske potpunosti*,
3. *Princip međusobne aksiomske nezavisnosti*.

Napomena 1. Suvišno je diskutirati značenje ovih principa, jer iz samih naziva slijedi njihovo značenje. Vidljivo je, da pokušaj Arhimedove aksiomatike klasične statike u potpunosti ne zadovoljava tražene aksiome. O tome ćemo malo kasnije dati podrobnije objašnjenje. No, prije ćemo ukratko objasniti, kako je genijalni *Euklid* (živio oko 330. p.n.e.-275. p.n.e.) u svome veličanstvenom djelu pod nazivom *Elemenati (grč. Στοιχεῖα)*; koji su objavljeni oko 300.pr.n.e., a sastojali su se od 13 knjiga; dao aksiomatsku izgradnju *euklidske geometrije* i to je djelo preko dva milenija bilo glavni uzor te geometrije i dedukcije. Po broju izdanja je jedino *Biblija* bile više prevođena od toga djela. To Euklidovo djelo je jedno od najvećih dostignuća uma *homo sapiensa*. Nadalje je *Isaac Newton* (1642.-1727.), po uzoru na Euklida, uspostavio *aksiomatiku klasične mehanike* (baziranu na tri aksioma) *i aksiomatiku nebeske mehanike* (baziranu na četiri aksioma). U prvom slučaju precizno se opisuje gibanje tijala na Zemlji, a u drugom slučaju se precizno opisuju staze prirodnih i umjetnih satelita, tako da do danas još nije dana neka nova teorija, koja bi bila preciznija u primjeni od navedene.

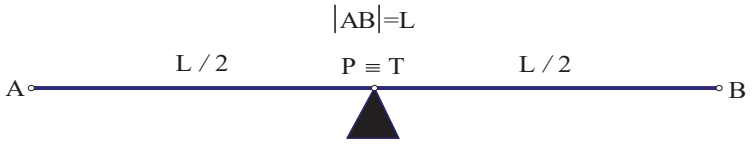
Napomena 2. Recimo i to, da je *David Hilbert* (1862.-1943.) korigiro *Euklidovu geometriju* godine 1899. u djelu *Grundlagen der Geometrie* (*Osnove grometrije*) i uveo temeljne geometrijske pojmove, koje nije definirao (točka, pravac, ravnina,...) i postavio je strogu aksiomatiku; čiji su aksiomi međusobno nezavisni, međusobno nekontradiktorni i zadovoljavaju princip potpunosti, pa je to postalo uzor za izgradnju aksiomatike i u nekim drugim granama matematike i klasične fizike.

Napomena 3. I na kraju recimo još i to, da je *Albert Einstein* (1879.-1955.) izgradio *specijalnu teoriju relativnosti* baziranu na dva aksioma, a rezultati te fizike su bitno različiti od rezultata klasične fizike.

Nakon svih ovih napomena vratimo se *Arhimedovom zakonu poluge*, ako želimo dati pregled mogućnosti za aksiomatsku izgradnju klasične statite. Dakle, ako uzmemo homogeni ravni štap duljine **L** i u njegovom polovištu **P**, koje je i težište **T,** postavimo ga na oslonac, ali da nema proklizivanja u slučaju klackanja. Iskustvena je činjenica, da ako taj štap postavimo u bilo koji položaj, bez impulsa, tada će taj položaj štap tako i trajno zadržati. To je prikazano na Sl.2., gdje on ima konkretno horizontalnu poziciju, a isto bi bila njegova stabilna pozicija, da je i zakrenut oko točke $\boldsymbol{P \equiv T}$, tada bi i taj položaj trajno zadržao. Jasno je, da je baš taj zamišljeni pokus, kojega možemo i lako eksperimentalno porovjeriti, ustvari ***Arhimedov aksiom klasične statike*** i iz njega se mogu izvesti svi ostali zakoni (teoremi) vezani za klasičnu statiku u homogenom gravitacijskom polju. Toj tvrdnji pridjelujemo Sl.2.

ARHIMEDOV **AKSIOM** KLASIČNE STATIKE:

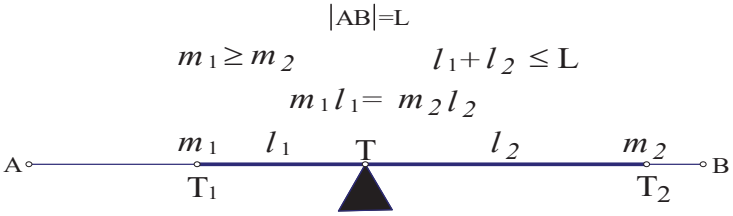
HOMOGENI RAVNI ŠTAP IMA TEŽIŠTE U SVOJEM POLOVIŠTU

Slika 2.

Sada idemo na iskazivanje i iznošenje upute za dokaz ***Arhimedovog zakona (teorema) poluge klasične statike***.

Da bi ovaj teorem dokazali moramo imati polugu, ravni homogeni štap, koji nema mase. To ćemo jednostavno postići tako, da ako imamo dvije mase m_1 i m_2 kocentrirane u točkama T_1 i T_2, koje postavljamo na polugu kao na Sl.2. i to imamo detaljnije prikazano na Sl.3., gdje je npr. $m_1 \geq m_2$. Objasnimo proceduru postavljanja. Neka je $|T_1T| = l_1$ i neka je u T_1 postavljena masa m_1, tada poluga gubi ravnotežni položaj i naginje (spušta se) se na lijevu stranu. No, ako sada na desnu stranu poluge u velikoj blizini točke T postavimo masu m_2, tada je poluga i dalje biti lijevo nagnuta, ali ako sada tu masu po polugi pomičemo prema točki B, tada će u jednom momentu poluga primiti horizontalni položaj, kada se masa nađe u točki T_2, koja je udaljena od T za l_2, dakle $|TT_2| = l_2$.

Slika 3

Sada bi mjerenjem mogli ustanoviti da vrijedi ova jednakost, ako bi izvodili više pokusa; dakle hipoteza je

$$\boxed{m_1 l_1 = m_2 l_2,\ \text{ARHIMEDOV ZAKON (}\mathbf{TEOREM}\text{) POLUGE}}\ , \qquad (9)$$

ali to nije strogi matematički dokaz već samo njegova eksperimentalna potvrda. Strogi dokaz se može pogledati u [5]. No, sam taj matematički dokaz je malo složeniji, jer se mora definirati preslikavanje, koje čuva mjerni broj površine.

Iz (9) dobivamo da je $m_1 = m_2 l_2 / l_1$, te i ovdje se pojavljuje desna grana specijalne hiperbole, čije krajnje točke imaju vrijednost apscice l_1 i ordinate m_1, što bi mogli pisati u obliku

$$m_1 = \frac{m_2 l_2}{l_1},\ (m_1)_y = \frac{m_2 l_2}{(l_1)_x},\ (m_2 l_2 = const.). \qquad (10)$$

Dakle u ovome slučaju je masa m_2 i njezina udaljenost l_2 fiksna u odnosu na težište T. No, mogli smo promatrati i slučaj $(l_1)_y = \frac{m_2 l_2}{(m_1)_x}$, čija je interpretacija evidentna. I ovdje su naznačeni indeksi *x* i *y*, da se asocira na koordinatne osi, kako smo već prije napomenuli.

Napomena 4. Možda je sada priklado, da nešto kažemo o *Arhimedovom vaganju Zemlje*? Naime, Arhimed je bio oduševljen svojim otkrićem zakona poluge, pa je navodno izjavio (opširnije u [4]) : *„Dajte mi uporište i dovoljno dugu, čvrstu i ravnu polugu, tada ću ja sam podići Zemlju“*. Analizirajmo sada tu izjavu. Dakle, neka je: m_A masa Arhimeda, m_Z masa Zemlje, l_A udaljenost Arhimeda od uporišta poluge, l_Z udaljenost Zemlje od uporišta poluge. Nadalje, neka poluga nema mase i konačno, neka je masa Arhimeda koncentrirana u točki jednog kraja poluge, a masa Zemlje je koncentrirana u točki drugog kra poluge, tada ako ove veličine uvrstimo u (9) dobivamo da je

$$\boldsymbol{l_A = \frac{m_Z}{m_A} l_Z}. \qquad (11)$$

Promotrimo sada hipotetsku specijalizaciju ovoga problema. Dakle, uzmemo da je npr. $l_Z = 1m$, a masa Arhimeda neka je $m_A = 75kg$, tada bi iz (10) slijedilo da je $l_A = 8\,400\,000\ svjetlosnih\ godina\ (sg)$. Svakako, da on to nije znao, jer u to vrijeme se još nije znalo da je masa Zemlje približno jednaka $m_Z \approx 5.976 \cdot 10^{24} kg$, premda se znala njezima dimenzija zahvaljujući *Eratostenu* (276.p.n.e.– 194.p.n.e.), koji je živio u Aleksandriji i bio je direktor *Museiona*; naučne knjižnice, koja je imala između 500 000 i 700 000 papirusnih svitaka; koju je vjerojatno osnovao faraon *Ptolemej I Soter*

(Makedonija 367.p.n.e. – Aleksandrija 283.p.n.e.). Recimo i to, da su Arhimed i Eratosten bili prijatelji i međusonmo su dopisivanjem razmjenjivali svoja znanstvena dostignuća, jer je Arhimed živio u *Sirakuzi* na Siciliji (*Magna Graecia*). Dakle, i u ovome primjeru se koristi analiza problema po desnoj grani specijalne hiperbole, ako bi varirali masu Arhimeda, jer bi uzeli da je l_Z fiksna veličina, a m_Z je fiksna veličina po prirodi stvari.

Napomena 5. Moglo bi se postaviti pitanje zašto je bio potreban taj dugi vremenski period za dokaz *Arhimedovog zakona poluge*? Pa gotovo je sigurno, da taj dokaz nije bio moguć prije otkrivanja analitičke geometrije, čiji su tvorci *René Descartes* (1596.- 1650.) i *Pierre de Fermat* (1607.- 1665.). Dok je drugi uzrok, što se taj zakon mogao lako eksperimentalno provjeravati pomoću bilo kojih jedinica za masu i za duljinu poluge, pa nije budio interes za dokazivanje. Osim toga na temelju toga zakona se izrađuju vage za mjerenje količine mase, a bez njihove upotreba ne može se zamisliti životna praksa, premda se u zadnje vrijeme sve više koriste i vage, koje su bazirane na novim tehnološkim dostignućima, koje imaju i daleko veću preciznost i brzinu izvođenja vaganja količine mase.

U homognom polju sile; npr. u gravitacionom polju sile teže; je akceleracija $\vec{g}(g \approx 9.81ms^{-2})$, pa ako (9) "pomnožimo" s vektorom $\vec{g}$ dobivamo da vrijedi veza

$$(m_1\vec{g})l_1 = (m_2\vec{g})l_2, \tag{12}$$

a to je *Arhimedov zakon poluge* u *vektorskom obliku* , a mogli bi ga pisati i u obliku

$$\vec{F}_1 l_1 = \vec{F}_2 l_2, \tag{13}$$

gdje su vektorske veličine $\vec{F}_1$ i $\vec{F}_2$ ustvari težine masa. Jasno je, da iz (12) slijedi i skalarna veza

$$F_1 l_1 = F_2 l_2, \tag{14}$$

a odatle također slijedi opet hiperbolična veza

$$(l_1)_y = \frac{F_2 l_2}{(F_1)_x}, \quad (F_2 l_2 = const.).$$

Napomena 6. I sada konačno možemo reći, da je *aksiomatika klasične statike* bila krivo postavljena, što je trajalo preko dva milenija, jer ***Arhimedov zakon poluge nije aksiom*, već je to TEOREM.** *Svakako, da se ovim otkrićem u klasičnoj statici ništa bitno ne mijenja, ali je to zapravo stvar pricipijelne naravi.*

Napomena 7. Ovaj dokaz ***Arhimedovog zakona poluge*** u [5] je potvrđen sažetkom u Math Educ Database od strane Prof. Dr. Dragana Blagojevića iz *Matematičkog instituta Beograda* (SANU).

Math Educ Database
Start, Classificon, Jurnales, Subscription, FIZ Karlsruhe Zentralblatt
MATH published by FIZ Karlsruhe GmbH

FIZ Karlsruhe decidet 2016. to support a proposal for a future free access to the database which has been wrked out by the editor in chief and the German Society of Didactics of Matematics (GDM).

A mathematical proof of Arhimede' lever axiom. (Matematički dokaz Arhimedovog aksioma poluge.) (Croatian)
Mat.-Fiz. List 56, No. 224, 240-245 (2005 – 2006).
From the low of barycenter of homogeneous beam; **the author derives Arhimede' lever law which used to be thought, for a long time, as an axiom.** (Dodaje se prijevod: *autor izvodi Arhimedov zakon poluge, koji se dugo vremena smatrao aksiomom*).
Classification: M54 M55 Reviewer : *Dragan Blagojević* (Beograd).

Literatura:

[1] Archimedes en.wikipedia.org/wiki/Archimedes
[2] Boris Pavković: *Lagrangeov zakon i njegove primjene,* MFL br.1. 1987-1988.
[3] Boris Pavković, Petar Mladinić: *Arhimedova metoda težišta*,HMD,ŠK, Zagreb '98.
[4] Petar Svirčević, *Arhimedovo podizanje i vaganje Zemlje pomoću poluge,* Matematičko-fizički list, br.1, Zagreb 2005/2006.
[5] Petar Svirčević: *Matematički dokaz Arhimedovog zakona poluge***,** Matematičko-fizički list, br.4, Zagreb 2005/2006.
[6] Petar Svirčević: *Konstrukcija težišta poligona i težišta njegova ruba*, HMD, Zbornik radova, Šesti susret nastavnika matematike; Zagreb, 3.-5. srpnja 2002.
[7] *The Geometer's Sketchpad* (korišteni program za crteže).

IZ PROGRAMA STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA

Kanita Granov

PRIPREMA ZA ČAS OBRADE NASTAVNE JEDINICE IZ BOSANSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI

– INTERPRETACIJA KNJIŽEVNOG TEKSTA –

„LASTAVICE" –AZRA MULALIĆ

(po ishodima učenja za tri časa)

Rezime

Sve više smo svjedoci nedostatka kulture čitanja i vještog izražavanja, što za sobom ostavlja kao posljedicu nepravilnosti u govoru i pisanju. Nastavnici iznalaze različite ideje kako bi aktivirali učenike, pobudili njihove želje i interese, kako za rad na tekstovima, tako i u ostalim nastavnim oblastima i predmetima. Jedna od ideja bit će prikazana i u ovom radu gdje se želi prikazati i istaći važnost podučavanja učenika kroz različite zadatke uvažavajući korelativno povezivanje kao i zabavno učenje i rad. Ideje za igru, rad i učenje učenicima pričinjavaju zadovoljstvo i radost obrade književnih tekstova, ali i ostalih nastavnih jedinica, tema, cjelina i slično.

U radu će se prikazati način obrade književnog teksta kroz tri nastavna časa uvezano. Časovi su raspoređeni kroz čitanje, pisanje i usmeno izražavanje. Koriste se različite tehnike i strategije rada, također, zadaci povezani i sa drugim nastavnim predmetima, a sve u cilju što bolje motiviranosti i interesovanja učenika, njihovog aktivnog sudjelovanja na časovima, ali i kući kroz domaće zadatke. Učenici se kroz rad dovode u situacije razvijanja kritičkog mišljenja i logičkog zaključivanja.

Ključne riječi: književni tekst, čitanje, strategije i tehnike, aktivnost, korelacija, učenici

UVOD

Jedan od ključnih faktora postojanja i opstanka ljudi je jezik, sredstvo komuniciranja i bivstvovanja. Naravno da je i najvažniji za rad u nastavi i stoga bi mu se trebala posvetiti posebna pažnja, tako učenici stiču komunikacijsko-jezične vještine te osnove čitalačke, medijske, informacijske i međukulturne pismenosti. U nastavnom procesu Bosanskog jezika i književnosti učenici u radu na književnim tekstovima imaju mogućnost sticanja književnog znanja i kulture, iznošenja slobodnih misli i osjećanja, razvijanja vlastitih stavova i ideja, upoznavanja vlastitog jezika i nacionalnog identiteta. S obzirom da su ishodi učenja iskazi kojima se izražava rezultat učenja, dakle, ono šta bi učenici trebali znati, razumijeti ili pokazati, književni tekstovi su jako zahvalni za taj vid učenja jer jasno možemo odrediti slijed radnji i proces učenja. Također, časovi obrade književnih tekstova, rađeni po ishodima učenja uspostavljaju nastavu književnosti koja afirmira učenikovu osobnost, razvoj osobnosti i izgrađivanje osobnog identiteta. Ta se osobnost iskazuje i potvrđuje u didaktičko-metodičkoj komunikaciji koja učenicima omogućava iskazivanje vlastitih osjećaja, zapažanja, razmišljanja i zaključivanja. U kontekstu daljeg razvoja ličnosti, izvođenje nastave po ishodima učenja priprema učenike za uspješnu socijalizaciju i napredovanje u savremenom društvu. Nastava definirana na ishodima učenja sa sobom nosi mnoštvo različitih metoda i strategija koje će učenicima i neke manje zanimljive sadržaje približiti ukoliko se pripreme na zanimljiv način.

U ovom radu prikazani su primjeri aktivnosti u pripremama po ishodima učenja koji se koncipiraju kroz tri školska časa. U svim navedenim aktivnostima od učenika se traži aktivnost, zanimanje za književni tekst, otvorena interakcija na relaciji učenik – tekst – nastavnik i obratno, uz kontekstualizaciju s pojedinačnim različitim životnim iskustvima. U konačnici, osmišljavanjem različitih aktivnosti, svi učenici će se upoznati i sa datim književnim tekstom.

Priprema za čas br.1: Čitanje / Ključne ideje i detalji / "Lastavice" - A. Mulalić

Autor pripreme: Kanita Granov

JU OŠ ,,Sedma osnovna škola'' Ilidža **-** Sarajevo

Razred:III

Nastavna oblast: Interpretacija književnog teksta

Nastavna jedinica: „Lastavice" – Azra Mulalić

Tip časa: Obrada (usvajanje novih znanja)

Zadaci časa:

Obrazovni: upoznavanje novog književnog teksta, uočavanje toka

događaja i bogaćenje rječnika; Odgojni: razvijanje ljubavi prema jeziku, govoru, čitanju i knjizi, njegovanje pozitivnih osobina ličnosti; Funkcionalni: njegovanje govorne kulture, razvijanje sposobnosti razumijevanja pročitanog; razvijanje vještine slušanja i razlikovanja bitnog od nebitnog.

Oblici rada: frontalni, grupni, individualni

Nastavne metode: Razgovora, usmenog izlaganja (obrazlaganje, objašnjavanje, shvaćanje, razumijevanje učeničkih samostalnih radova)

Nastavna sredstva: udžbenik za III razred, cd-player, audiozapis, slagalica/premetaljka

Vrijeme trajanja: 1 čas

Ishod učenja: Pažljivo čita ili sluša tekst u cilju razumijevanja i donošenja logičkih zaključaka, citira konkretne tekstove pri govoru u svrhu argumentovanja zaključaka donesenih na temelju teksta.

Pokazatelj razreda koji se pohađa: Postavlja pitanja i odgovara na pitanja kako bi pokazao razumijevanje pozivajući se na tekst.

UVODNI DIO; Uvod u učenje:

Za bolju motiviranost učenika, ali i opuštenost u radu čas počinjemo muzikom.

Aktivnost 1 - zvučni zapis cvrkut lastavica (učenici prepoznaju zvuk i oglašavanje ptica) **https://www.youtube.com/watch?v=2b9wkv7uhBQ**

Aktivnost 2 – slagalica/premetaljka (od ponuđenih slova na kartončićima složiti riječ i dobiti naslov teksta na osnovu kojeg slijedi najava časa)

V	S	E	L	I	A	T	C	A

GLAVNI DIO; Kroz učenje:

Ispisivanje naslova na tabli i najava časa

Aktivnost 3 – čitanje teksta (nastavnik čita tekst priče)

Aktivnost 4 – veliko 4 (pitanja: 1. O kome se govori u priči? 2. Ko je srušio gnijezdo i zašto? 3. Zašto je djevojčica bila tužna? 4. Šta se desilo na kraju priče?)

Aktivnost 5 – boksovi (učenici po redovima u kojima sjede, frontalni oblik rada, rade određenu cjelinu teksta, za koje će strategijom listića sa pitanjima olakšati formativnu procjenu, ali prije rada učenici naglas čitaju cijelu priču); pitanja na listićima su jednoobrazna: 1. Vrijeme radnje, 2.

Mjesto radnje, 3. Glavni likovi i osobine, 4. Sporedni likovi i osobine, 5. Odredi cjeline i njihove naslove, te ilustriraj iste; 6. Odredi nepoznate riječi!; 7. Ukratko prepričaj priču. Poslije čega slijedi izlaganje radova. Nastavne aktivnosti će učenici realizirati da bi izgradili svoje znanje,

I GRUPA	Vrijeme radnje: _____ Mjesto radnje: _____ Glavni likovi: _____ Sporedni likovi: _____ Osobine glavnih likova: _____ Osobine sporednih likova: _____ Odredi nepoznate riječi!_____
II GRUPA	Ukratko prepričaj priču:
III GRUPA	Odredi cjeline, njihove naslove i ilustriraj ih!

ZAVRŠNI DIO; Nakon učenja:

Nakon obrade teksta i učeničkih izlaganja osnovnih podataka interpretacije teksta, poruke pišemo individualno u završnoj aktivnosti.

Aktivnost 6 – grozd (na listićima učenici pišu poruke o ophođenju prema lastavicama, koje kačimo na rep velikoj razrednoj lastavici, da ih lasta u jesen nosi drugima u toplije krajeve)

Aktivnost 7 – istraživanje (za zadaću pronaći nove informacije o lastavicama koje će ispričati na narednom času)

Formativna procjena za ovaj čas: učenički usmeni odgovori, listići za *boksove*, listići za *grozd*

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času: cd-player, audiozapis, slagalica/premetaljka

Evaluacija časa: grupni oblik rada kroz izlaganje urađenih radova

Priprema za čas br. 2: Usmeno izražavanje i slušanje/ Razumijevanje i saradnja/"Lastavice"/Azra Mulalić

Zadaci časa: Obrazovni: osposobljavanje učenika za slobodno izražavanje potpunim rečenicama; Odgojni: izražavanje doživljaja, emotivnih reakcija na priču; Funkcionalni: razvijanje percepcije, logičkog mišljenja i rasuđivanja

Oblici rada: frontalni,grupni,individualni

Nastavne metode: razgovora, usmenog izlaganja (obrazlaganje, objašnjavanje, shvaćanje, razumijevanje učeničkih samostalnih radova)

Nastavna sredstva: udžbenik za III razred, cd-player, audiozapis, slike, grafički prikaz, PPT

Vrijeme trajanja: 1 čas

Ishod učenja: Integriše i ocjenjuje informacije prezentirane u različitim medijima i formatima, uključujući vizuelno, kvantitativno i usmeno.

Pokazatelj razreda koji se pohađa: Određuje glavne ideje i detalje u tekstu pročitanom naglas ili informacije prezentirane u različitim medijima i formatima.

UVODNI DIO; Uvod u učenje:

Naredni dan nastavljamo raditi tekst „Lastavice". Kako bismo motivirali i podstakli učenike na aktivnost tokom časa, koristimo analizu domaćih zadataka, ujedno pravimo poveznicu sa informativnim tekstom.

Aktivnost 1 – Informativni tekst - Razgovor o zadaći (učenici na različite načine – usmeno, prezentacijom, slikama.... iznose i predstavljaju svoje istraživačke radove o lastavicama)

Aktivnost 2 – slušanje audiozapisa rađenog teksta „Lastavice" – A. Mulalić i veliko 4 (pitanja: 1. O kome se govori u priči? 2. Ko je srušio gnijezdo i zašto? 3. Zašto je djevojčica bila tužna? 4. Šta se desilo na kraju priče?) zbog prisjećanja o osnovnim detaljima sadržaja.

GLAVNI DIO; Kroz učenje:

Učenicima se nudi slikovni prikaz redoslijeda dešavanja u priči u vidu prezentacijskog prikaza. Na taj način učenici ovog uzrasta se ohrabruju i podstiču za samostalno prepričavanje priče. Učenicima se pruža mogućnost vlastitog iznošenja shvatanja priče, ali i dodavanja određenih dijelova njihove zamisli ili mašte. Nakon čega prelazimo na prikaz naslova cjelina koje smo pripremili u grupnom radu na prethodnom času, kojima se također koristimo kao olakšicu prilikom prepričavanja priče. I treći način rada je u vidu igrokaza, koji učenici mnogo vole, unose se u uloge, pokazuju izrazima lica i pokretima način doživljaja priče.

Aktivnost 4 – prezentacija slika – PPT (učenici pomoću slika prepričavaju priču)

Aktivnost 5 – grafički prikaz naslova po cjelinama (učenici pojedinačno prepričavaju cjelinu po cjelinu pomoću utvrđenih naslova)

Aktivnost 6 – dramatizacija – stvaram, govorim, mijenjam... (učenici samostalno i svojevoljno izlaze pred tablu i slobodnim govorom prave igrokaz na osnovu rađenog teksta)

ZAVRŠNI DIO; Nakon učenja:

Aktivnost 7 – zadaća (napisati nekoliko rečenica o tome šta im se svidjelo u priči, zašto? I šta bi mijenjali, zašto?)

Formativna procjena za ovaj čas: učenički usmeni odgovori i usmeno prepričavanje, slike, grafički prikaz, dramatizacija

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času: audiozapis, projektor, grafoskop, folije, listovi

Evaluacija časa: Kroz individualna izlaganja na različite načine (pomoću slika, naslova cjelina ili igrokaza)

Priprema za čas br. 3 : Pisanje/pisanje i distribucija pisanih radova /"Lastavice"/ A. Mulalić

Zadaci časa; Obrazovni: da uvježbaju lijepo i pravilno čitati rečenice sa interpunkcijskim znakom pridržavajući se osnovnih uputstava (čitati prirodnim glasom, gdje je tačka spustiti glas, ne čitati sporo ali ne i brzo); Odgojni: razvijanje radnih navika, marljivosti, ljubav i interes prema knjizi i čitanju; Funkcionalni: razvijanje sposobnost pamćenja, mišljenja, volje, pažnje, zaključivanja

Oblici rada: frontalni, grupni, individualni.

Nastavne metode: razgovora, usmenog izlaganja (obrazlaganje, objašnjavanje, shvaćanje, razumijevanje učeničkih samostalnih radova)

Nastavna sredstva: udžbenik za III razred, cd-player, audiozapis, slike, ukrštenica

Vrijeme trajanja: 1 čas

Ishod učenja: Piše jasne i smislene radove u kojima su sadržaji, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici

Pokazatelj razreda koji se pohađa: uz vodstvo i podršku odraslih, piše rad u kojem su sadržaj i organizacija promjereni zadatku i svrsi

UVODNI DIO; Uvod u učenje:

Motivacija učenika je pokazivanje vlastitih zalaganja tokom rada na domaćim zadacima, u kojima je potrebno unijeti vlastite doživljaje i ideje.

Aktivnost 1 – zadaća (učenici čitaju urađene radove)

Aktivnost 2 – čitanje (učenici čitaju priču kako bismo se prisjetili sadržaja priče)

GLAVNI DIO; Kroz učenje:

Osim što je ovaj čas posvećen radnoj verziji pisanja priče kroz pitanja, koja učenicima olakšavaju sam proces pisanja, učenici će kroz rad na ukrštenici rado sastavljati odgovore i učestvovati u samom procesu rada.

Aktivnost 3 – pisanje rada na osnovu uopćenih pitanja (učenici će dobiti jasna pitanja na nastavnom listiću, na koja će samostalno pisati potpune odgovore, jasne i precizne)

Aktivnost 4 – ukrštenica (nakon urađenih radova, koje predaju učiteljici, slijedi rad na listiću sa ukrštenicom i pitanjima)

ZAVRŠNI DIO; Nakon učenja:

Nakon tročasovnog aktivnog rada na tekstu, učenici će se opustiti uz muzičku numeru koja se također usko veže za naziv istoimene priče.

Aktivnost 5 – slušanje pjesme „Lete, lete laste" (uz već ranije naučenu pjesmu učenici se opuštaju, ustaju pjevaju i plešu) https://www.youtube.com/watch?v=yTTvW-NyVJQ

Formativna procjena za ovaj čas: listići sa pisanim sastavima, ukrštenica

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času: audiozapis, cd player, listići, plakat
Evaluacija časa: Nastavni listići sa postavljenim pitanjima i zadacima za rad.

Prilozi:

Rad na nastavnom listiću *Lastavice* – A. Mulalić

1. Kada se dešava radnja u ovoj priči?

_____

2. Navedi rečenicu iz priče iz koje se vidi kakve su popravke na kući rađene.

_____

3. Ko je nepažnjom oborio lastino gnijezdo koje se nalazilo ispod strehe?

_____

4. Navedi rečenicu iz teksta kojom pisac opisuje srušeno lastino gnijezdo.

_____

5. Kojim riječima je otac prokomentarisao rušenje gnijezda?

(Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.)

a) Šta se tu može, nije srušeno namjerno!

b) Bilo je staro, moralo se jednom srušiti!

c) Više bih volio sa ste mi kuću oborili nego ovo gnijezdo!

6. Ko se istinski ražalostio kada je shvatio da se laste neće vratiti pod strehu?

_____

7. Kako se laste oglašavaju kada pozdravljaju zavičaj, a kako kada reagiraju na porušeno gnijezdo? (Dopuni započeti odgovor.)

Umilni pozdrav se pretvorio u užasno _____.

8. Šta su lastavice uradile nakon što su „izgrdile" ukućane?

_____

9. Laste nisu napustile svoj dom. Šta je otac na kraju rekao? Pronađi i prepiši rečenicu iz teksta kojom otac poredi laste s ljudima.

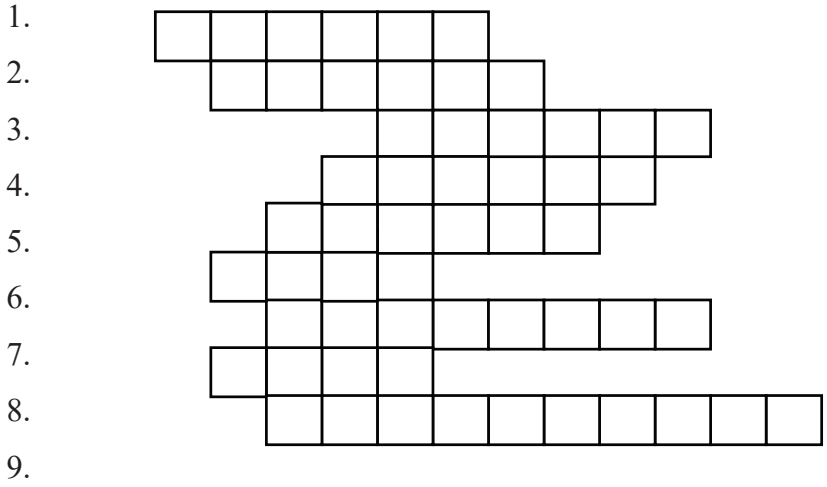
_____

UKRŠTENICA

Pred tobom je ukrštenica. Ispunjavaš je vodoravno pomoću sljedećih pitanja:

1. Koje je boje kuća u priči? 2. Ko je popravljao kuću? 3. Šta se otopilo u proljeće?

4. Gdje su laste napravile gnijezdo? 5. Kako se zove prozirni dio prozora na kućnama? 6. Kako se zove dio koji prekriva vrh kuće? 7. U priči se kaže da su majstori nešto srušili. Šta su to majstori srušili? 8. Ko je pozvao majstore? 9. Ko je bio tužan u priči?

Ako tačno odgovoriš na sva pitanja i ispravno popuniš svako polje, pogledaj uspravni stubac koji nije isprekidan i pročitaj šta piše, a potom ga oboji crvenom ili plavom bojom!

Razmišljanja nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Koje promjene biste preporučili:

a) sljedeći čas

b) poboljšanje ovog časa?

Zaključak:

Prednost koncipiranja ovakvih ili sličnih časova, omogućava učenicima, ali i nastavnicima mnogo izazova, ali i novih spoznaja. Učenici su kroz rad u grupama pokazali spremnost za timsko sudjelovanje, otvorenost za razmjenu različitih ideja, imali su priliku da vježbaju elemente javnog nastupa kroz predstavljanje postignutih rezlutata. Poboljšava se i međusobna komunikacija među vršnjacima, ali se i pružila mogućnost učenicima koji su stidljivi da se ohrabre u javnom iznošenju vlastitih znanja. S druge strane na individualnim radovima učenici su imali mogućnost pokazati svoje vlastite potencijale zaključivanja i razmišljanja. Osim što smo razvijali pozitivan odnos prema prirodi i dešavanjima koja nas okružuju, učenicima se pobudilo veće interesovanje za iščitavanje sličnih književnih tekstova. Naravno, najviše interesovanja izazvali su zadaci zabavnog karaktera: gluma, ples, igra i zagonetka. Različitim aktivnostima učenici su pristupili jednakim interesovanjem.

Literatura:

1. Zehra Hubijar (2006): Žubor radosti, Čitanka za 3. razred, Bosanska riječ, Sarajevo
2. Grupa autora (2013.): *ZJNPP-a za bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik definisana na ishodima učenja*, Agencija za predškolsko,osnovno i srednje obrazovanje, Mostar

IZ NASTAVNE PRAKSE

Fahrudin Beganović

Realizacija časa u kombinovanom odjeljenju -pedagoški izazov

(Fahrudin Beganović, profesor razredne nastave JU Osnovna škola „Poljice" Poljice – Lukavac)

„Jedno dijete, jedan učitelj, jedna knjiga i jedna olovka mogu promijeniti svijet." (Malala Yousafzai)

Iako u kombinovanom odjeljenju radi gotovo svaki treći nastavnik razredne nastave, o takvoj se nastavi ne brine dovoljno ni u našoj pedagoškoj teoriji, a ni na fakultetima koj osposobljavaju buduće nastavnike razredne nastave. Veliki dio nastavnika razredne nastave svoj radni vijek započne upravo u kombinovanim odjeljenjima. Kombinovana su odjeljenja pedagoška realnost, ne samo naše zemlje, nego i mnogih drugih. U ovaj pedagoški izazov se moramo svi aktivno uključiti, što bi za cilj imalo pomoć i doprinos nastavnicima koji rade u kombinovanim odjeljenjima i prije svega njihovim učenicima.

Dobra strana kombinovanog odjeljenja je to što učenici relativno brzo postaju samostalniji u radu i manje se oslanjaju na pomoć nastavnika. To im omogućava da zaista budu aktivni u procesu izgradnje sopstvenog znanja i da znanja stečena na časovima budu trajnija. Pored osnovnih principa i pravila kojih se nastavnici trebaju pridržavati, u radu u kombinovanom odjeljenju postoje i posebni principi i zahtjevi koji su uslovljeni i proizilaze iz specifičnosti samih odjeljenja.

"Rad u kombinovanom odjeljenju zahtijeva veliku spremnost i snalažljivost nastavnika u organizaciji rada, da bi nastavno vrijeme za sve učenike bilo potpuno iskorišteno. Bitno je da u svakom trenutku budu svi učenici angažovani, da samostalan rad jednog razreda omogućuje nastavniku direktan rad s drugim razredima, da se ravnomjerno izmjenjuje po razredima direktan i samostalan rad, da se postiže maksimalna efikasnost direktnog i indirektnog rada, da se iskoriste olakšice svuda gdje je to moguće, a da se pri tome respektuju specifične razlike nastavnog plana i programa po razredima."

(Šimleša, Pero. 1978. „Pedagogija", str.373, Pedagoško-književni zbor, Zagreb)

Neki didaktičari koriste termine „veliki čas" kako bi označili čas u kombinovanom odjeljenju u cjelini i „mali čas" da bi označili čas u svakom razredu pojedinačno. Rad u kombinovanom odjeljenju je svakodnevni izazov za nastavnika. Na nastavniku ostaje da dobro upozna učenike, napravi jasnu procjenu i osloni se na sopstveno znanje, umijeće i iskustvo. U tome najviše može pomoći dobra priprema sa precizno osmišljenim aktivnostima i vremenskom artikulacijom časa, jer u kombinovanom odjeljenju vrijeme mnogo brže prolazi, sve je dinamičnije i ne smije postojati prazan hod niti monotonost u nastavnom procesu.

Prema Lučić i Matijević (2004) učitelj je temelj odgojno-obrazovnog procesa, stoga je njegova zadaća provođenje kvalitetne nastave koja će utjecati na učenikov afektivni, kognitivni, psihomotorički i socijalni razvoj. Jensen (1995) tvrdi kako učiteljev zadatak nije samo učenike ispuniti znanjem, već je njegova uloga trenera – onoga koji će kod svakog djeteta primijetiti talent te ga usmjeriti. Time učitelj postaje voditelj, a ne autoritet. Jensen navodi da je učiteljev posao „služiti kao katalizator tako da učenici mogu razviti ljubav prema učenju i znanje kako najbolje učiti" (Jensen 1995: 73).

Nastavnik razredne nastave Danijela Plenča Šišak, Osnovna škola „Skradin", Područna škola „Dubravice" je istaknula nekoliko osnovnih smjernica do kojih je došla nakon 15-ogodišnjeg iskustva u radu u kombiniranom odjeljenju:

1) Najvažnije je shvatiti posao kao ispunjenje i s osmijehom pristupiti svakom ulasku u razred.
2) Odnos Vas i kolega u područnoj školi mora biti na najvišoj razini jer postat ćete više od radnih kolega.
3) Učenicima postajete prijatelj, autoritet, roditelj, rame za plakanje…, ovisno o potrebi.
4) Najvažnije je dobro osmisliti raspored iz kojeg ćete vrlo lako planirati rad u kombinaciji.
5) Na početku školske godine zaboravite na opušteni privatni život dok ne napišete godišnji plan i program.
6) Budite fleksibilni, svaki dan dogodit će se nova vanredna situacija kojoj se treba prilagoditi, shvatite da se to ne događa samo vama i da za sve postoji rješenje.
7) Što prije osamostalite učenike, bit će lakše vama, a i njima.
8) Uvijek imajte pripremljene dodatne materijale za rad, listiće, filmove, igre, časopise, a preporučujem naravno i upotrebu računara.
9) Početkom mjeseca pogledajte i usporedite stanje planiranog i ostvarenog, važno je stvarno stanje pa osmislite šta i kako dalje.
10) Početkom svake sedmice detaljno osmislite aktivnosti, šta trebate pripremiti sebi, a šta učenicima.
11) Iskoristite sve što vam bliža i šira okolina nudi, najbolje se usvaja znanje u praksi.
12) Ako škola nema sav potreban materijal i pomagala, ne ustručavajte se posuditi od kolegica, prijatelja, poznanika.

13) Odlazite na stručna usavršavanja, ne radi potvrde, nego radi novih saznanja, poznanstava… Niste ni svjesni kojom brzinom izlaze nove mogućnosti odgojno-obrazovnog djelovanja.
14) Motivacija je bitna u životu, a u razredu je najvažnija… Na početku svakog dana motivirajte učenike.
15) Ponekad ćete mijenjati kolegu/kolegicu, shvatite to kao izazov i odradite zamjenu do savršenstva. Kad se vratite u svoje staro stanje dvokombinacije, činit će vam se kao melem.
16) Pomirite se s tim da ćete nakon radnog dana (naročito nakon pet sati u komadu) izgledati kao iscijeđena krpa, ali jedna kafa ili opuštanje uz muziku i bit ćete kao bombon.
17) Sarađujte s predškolskim ustanovama. Djeca koja pohađaju vrtić u vašoj blizini potencijalno su vaši budući učenici, a svi ostali možda vaši pomagači i sudionici školskih manifestacija.
18) Roditelje shvatite kao svoje saveznike, odnosite se prijateljski prema njima i s puno samokontrole u kritičnim situacijama te ih taktično navedite da budu vaši igrači.
19) Uživajte u projektnim danima, to učenici najviše vole, tada je atmosfera puno opuštenija.
20) Ne paničarite zbog papirologije, savršena papirologija ne garantuje da ste savršen učitelj/učiteljica, redovno izvršavajte svoje obaveze, planirajte i upisujte podatke u dnevnik. Redovno obavljanje tih dosadnih poslova garantuje opušteniji rad s učenicima.

Znam da svake godine mogu širiti ovaj popis savjeta iz rada u kombinaciji. Znam da uz sve nedaće koje nosi odnos prema našem zvanju ja još idem na posao sa smiješkom i vraćam se s novim saznanjima svaki, baš svaki dan! *(skolskiportal.hr 16.03.2016.)*

Lučić i Matijević (2004) ističu sastavnice koje uveliko utiču na odnos učenika prema nastavnom procesu u kombiniranim razrednim odjeljenjima, a to su: „izgled učionice, raspored sjedenja učenika, vremenski okvir nastavnoga sata koji ne može biti strogo ograničen, te određeni materijalni uvjeti" (Lučić i Matijević 2004: 21).

Miller u istraživanju o kombiniranim razrednim odjeljenjima navodi šest tačaka kojima se utiče na uspješno poučavanje:

1. Organizacija učionice: različita nastavna sredstva i fizičko okruženje koje olakšava učenicima učenje.
2. Upravljanje razredom i razredna disciplina: rasporedi i rutine koje potiču obrazovne obrasce koji poboljšavaju odgovornost učenika za njihovo učenje.
3. Nastavna organizacija i plan i program: nastavne strategije koje poriču saradničko učenje i samostalno učenje na temelju učenikovih potreba te racionalno korištenje vremena.
4. Raspored u grupe i davanje uputa: metode koje doprinose poboljšanju kvalitete davanja uputa, strategije za organiziranje

grupnog rada i aktivnosti koje se u grupnom radu provode.
5. Samostalno učenje: učeničke vještine i strategije koje doprinose neovisnosti i učinkovitosti u samostalnom, ali i u grupnom radu.
6. Vršnjačko poučavanje: razvijanje sposobnosti učenika da preuzme ulogu „učitelja".

(*Teaching in multi-classes: An INTO report*. Dublin, 2003: 11).

Područne škole bez obzira na veličinu pružaju nezamjenjivo bogatstvo mjestu u kojem se nalaze. Područne škole su centar obrazovnog, kulturnog i društvenog života i zbivanja pojedinih mjesta. Iako zbog svoje veličine neke od njih pružaju slabu materijalnu opremljenost, upravo zbog toga učenici koji ih pohađaju postaju skromnija djeca koja znaju cijeniti sve što im se pruža. Nastavnici koji rade u područnim školama su, također, nositelji obrazovnog, društvenog i kulturnog života nekog mjesta pa je njihova uloga jedna među bitnijima. Svojim postojanjem područne škole obogaćuju život učenika koja ih polaze jer učenici više razvijaju svoje komunikacijske vještine, praktični rad i međuljudske odnose što je teže ostvarivo u većim školama s velikim brojem učenika unutar jednog razreda. Isto tako, nastavnik postaje „članom porodice" jer svojim postojanjem daje učenicima sve što im je potrebno da postanu kvalitetni ljudi, a u tom procesu imaju potpuno povjerenje i podršku roditelja učenika koji pohađaju područnu školu. Iako u područnim školama nisu zadovoljeni svi materijalni uvjeti koji bi omogućili kvalitetniji te ispunjeniji rad, taj nedostatak ne utiče na sposobnost, volju i motivaciju nastavnika koji rade u njima. Prema tome može se zaključiti da bez obzira na različitosti koje pruža svaka od škola i slabe materijalne uslove, nastavnici se trude da učenicima ništa ne nedostaje, da svi sarađuju i međusobno se poštuju te stvaraju vrijednosti koje će im biti korisne za cijeli život, a najvažnije, da učenici postanu dobri, kvalitetni i samostalni ljudi. Sama po sebi područna škola zahtijeva veliki angažman svakog nastavnika koji radi u njoj, no bitno je svaki dan i svaki novi zahtjev prihvatiti kao jedinstven izazov.

Smatram da se o kombinovanim razrednim odjeljenjima premalo govori, s obzirom na to da će se njihov broj u budućnosti povećavati. Kada bi se studenti i učitelji više educirali te pripremali za organizaciju i provođenje kvalitetnog nastavnog procesa u takvim razrednim odjeljenjima, shvatili bi kako su oni itekako aktuelni i zanimljivi za rad te koliko mogućnosti pružaju učitelju za profesionalni razvoj. Posljednji put sam radio u kombinovanom odjeljenju daleke 1998/1999. školske godine ali još uvijek pamtim izuzetno zahtjevan posao, ali i pogled djece koja od mene očekuju da im nadomjestim sve i da ih lišim osjećaja da im nešto nedostaje. Ovim radom želim iskazati poštovanje svim nastavnicima koji rade u kombinovanim odjeljenjima, a prijedlogom pripreme za jedan čas u kombinovanom odjeljenju želim im reći da mi je želja pružiti im i podršku.

ŠKOLA:	**JU Osnovna škola „Poljice"**	**RAZRED I ODJELJENJE:**	Kombinovano odjeljenje II - IV
NASTAVNIK:	***Fahrudin Beganović, profesor razredne nastave***	**DATUM:**	

Predmet i nastavna jedinica	**II razred** **Moja okolina** **<u>Državna obilježja Bosne i Hercegovine-</u>**<u>utvrđivanje</u>	**IV razred** **Bosanski, jezik i književnost:** **<u>PRIDJEVI</u>** <u>– usvajanje novog nastavnog gradiva</u>
Nastavna tema, nastavna jedinica ciljevi, zadaci, metode, tip časa, oblici rada,korelacija s drugim predmetima...	-**Tip nastavnog sata:** Ogledni sat – utvrđivanje znanja o tome šta treba da znamo o državnim obilježjima Bosne i Hercegovine. - **Nastavne metode:** dijaloška metoda, metoda praktičnih radova, metoda konkretizacije, metoda rada sa tekstom, metoda pisanja. -**Oblici rada:** Frontalni, tandem (u paru), individualni. **Nastavna sredstva i pomagala:** tabla, magneti, grb i državna zastava, PowerPoint prezentacija, nastavni listići, puzzle, ljepilo **Ishodi učenja:** Učenici znaju imenovati i prepoznati državna obilježja Bosne i Hercegovine, zastavu, grb, himnu i novac (monetu). **Ciljevi i zadaci nastavne jedinice:** **Kognitivni (obrazovni):** Imenovati svoju domovinu, prepoznati i razlikovati njene simbole, grb, zastavu, novac i himnu. **Afektivni (odgojni):** Razvijati ljubav prema domovini, poštovati državne simbole, razvijati osjećaj vjerskog identiteta i teritorijalne pripadnosti svojoj domovini BiH, te ponos što živimo u slobodnoj zemlji, uticati na razvoj moralnih vrijednost. **Psihomotorni (funkcionalni):** Prepoznavanje državnih simbola Bosne i Hercegovine, razvijati sposobnost zapažanja pri posmatranju i opisivanju, razvijati vještine lijepog izražavanja, razvijati osjećaj ljubavi prema domovini. **Korelacija s drugim nastavnim predmetima**: Bosanski jezik i književnost, Likovna kultura, Muzička kultura.	-**Tip nastavnog sata:** Ogledni sat – usvajanje novih znanja o novoj vrsti riječi-pridjevima. **-Nastavne metode:** dijaloška, istraživačka, demonstrativna metoda, metoda ilustracije, metoda aktivnog učenja, metoda igre. -**Oblici rada:** Frontalni, tandem (u paru), individualni. **Nastavna sredstva i pomagala:** tabla, udžbenik, slike, plakati, aplikacije, magneti, PowerPoint prezentacija, nastavni listići **Ishodi učenja:** Učenici znaju definisati i prepoznati pridjeve kao i odrediti vrstu pridjeva. **Ciljevi i zadaci nastavne jedinice:** **Kognitivni (obrazovni):** Definisati i prepoznati pridjeve, odrediti vrstu pridjeva, učenici će moći definirati, opisati, prepoznati, povezati, ponoviti, izreći, razvrstati pojmove obrađene na satu. **Afektivni (odgojni):** Kroz ovaj vid rada razvijati individualne odgovornosti za rad u grupi, istrajnost i saradnju. Probuditi razvijanje mašte i kreativnosti, logičkog zaključivanja i upornost u izvršavanju postavljenih zadataka. **Psihomotorni (funkcionalni):** razvijati sposobnost razlikovanja i prepoznavanja, sposobnost interpretiranja i zaključivanja i sposobnost razlikovanja pojmova obrađenih na satu. **Korelacija s drugim nastavnim predmetima**: Moja okolina, Likovna kultura.

Aktivnost 1. : Uvod u učenje i najava nastavne jedinice (4 minuta)

- Sa učencima vodim razgovor postavljajući im pitanja:
  Koja su obilježja svake države? (Grb, zastava, himna i novac.) *Kako se zove naša država?* (Bosna i Hercegovina)
  Kako se zove himna naše države? (Intermezzo)
  Kako se zove novac (moneta) Bosne i Hercegovine? (Konvertibilna marka, KM)
  (Učenici su imali za zadatak da nacrtaju grb i zastavu Bosne i Hercegovine na listovima bloka za likovnu kulturu.
- **Pozivam učenike da svoj domaći zadatak postave na školsku tablu.**
- Učenici magnetima postavljaju grbove i zastave na tablu. Zajednička analiza radova.
- **Najavljujem nastavnu jedinicu**: Danas ćemo utvrditi naša znanja sa prošlog časa o državnim obilježjima Bosne i Hercegovine.

AKTIVNOST 2. RADNI LISTOVI
(10 minuta)

Intoniranje himne Bosne i Hercegovine. Ponavljamo pravila ponašanja tokom intoniranja himne: ustanemo, stojimo mirno, ne razgovaramo, na kraju himne ne plješćemo.

(INTONIRANJE HIMNE)

Dok slušamo himnu, okrenut sam učenicima i pratim koliko slijede pravila slušanja himne.

Aktivnost 1. : Uvod u učenje i najava nastavne jedinice (5 minuta)

- **Na tablu postavljam zidni plakat sa stablom jabuke:**

Na jednoj jabuci piše: SOČNA. Dijelim učenicima listove u obliku jabuke sa zadatkom da napišu jednu riječ koju bi oni napisali na jabuci. Po završetku učenici lijepe svoje jabuke, a na jabuku

Vodim razgovor sa učenicima šta vide na slici? Kojoj vrsti riječi pripada jabuka? Šta su imenice? Koju vrstu riječi smo još učili? Šta su glagoli?

Koje riječi smo napisali na jabukama? Zrela, zdrava, ukusna, crvena, žuta, **Šta govore riječi koje smo napisali na jabukama?** Govore kakva je jabuka,...

Najavljujem nastavnu jedinicu: Danas ćemo učiti novu vrstu riječi PRIDJEVI –

(učenici zapisuju u sveske naslov Pridjevi)

- Dijelim radne listove.
- Učenici rade zadatke date u radnim listovima

Sadržaj radnog lista:

1. DOPUNI REČENICE:

- Moja domovina se zove _____.
- Himna naše države se zove _____.
- Slušamo himnu tako što stojimo _____ a na kraju himne se ne _____.

2. ODGOVORI NA PITANJA:

- Koja su obilježja svake države?

  _____

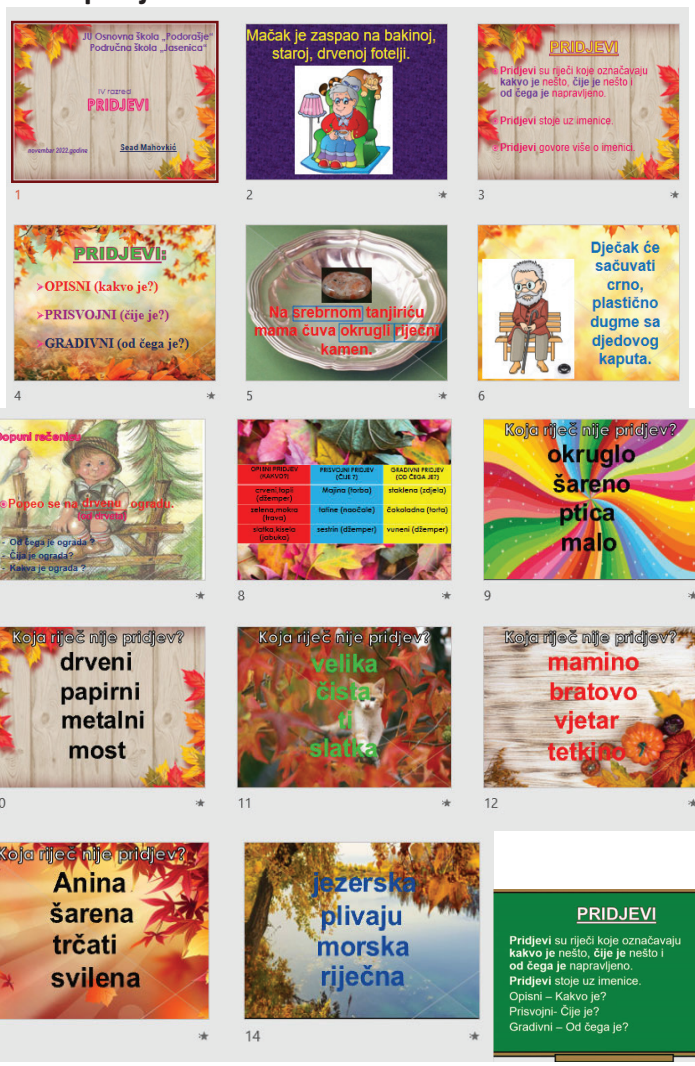
- Kako se zove novac (moneta) naše države?

  _____

UČENICI DRUGOG RAZREDA RADE RADNE LISTOVE A PO ZAVRŠETKU RADNE LISTOVE POSTAVLJAJU NA TABLU

AKTIVNOST 2 -POWERPOINT PREZENTACIJA PRIDJEVI (10 minuta)

Pokrećem prezentaciju. Zajedno sa učenicima pratimo pitanja i dajemo odgovore sa slajdova. Posebno naglašavam definiciju pridjeva i vrste pridjeva.

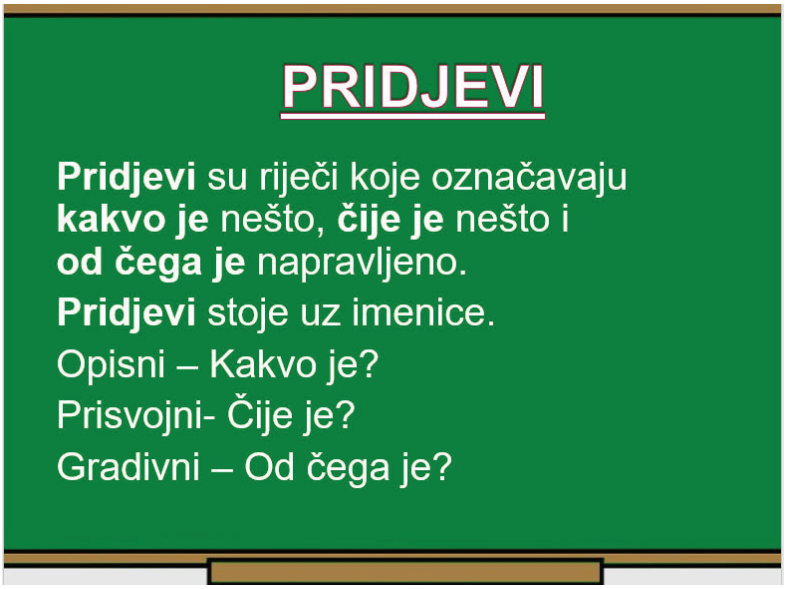

Aktivnost 3. ZAJEDNIČKA ANALIZA URAĐENIH ZADATAKA (4 minuta)

Zajednička analiza urađenih zadataka na radnim listovima .
Pohvaljujem uspješne i ohrabrujem manje uspješne učenike
Učenici uzimaju svoje radove sa table i spremaju ih.

Aktivnost 3. ZAPISIVANJE U SVESKE (5 minuta)

Učenici prepisuju sadržaj sa posljednjeg slajda prezentacije.

Aktivnost 4. razgovor o pjesmi o Bosni i Hercegovini (7 minuta)

Čitam pjesmu ˝Bosna je vječna˝ - Hasan Kikić
BOSNA JE VJEČNA

Život je vječan, ali vječna je i Bosna!
Prolaze vijekovi, protiču i omiču carstva i vladari,
A Bosna je živjela.
Sve se mijenja, ona ostaje kakva jest;
Neprohodna i neophodna,
Dobrodušna i junačna,
I ponosna i trpeljiva.
Kroz nju vode uski putevi.
Bosna je vječna,
I mi smo u njoj vječni.

O čemu ili kome pjesnik pjeva? Kakva je Bosna i Hercegovina u pjesmi? Izdvojite riječi iz pjesme koje govore kakva je Bosna i Hercegovina.
Znate li vi neku pjesmu o Bosni i Hercegovini?
Zapišimo u sveske neke od stihova pjesama o Bosni i Hercegovini?
Učenici pišu u sveske stihove koje znaju o Bosni i Hercegovini.

Aktivnost 4. Radni listovi – rad u paru (15 minuta)

Dajem učenicima upute za rad u paru zadataka datih u radnim listovima. U prvom zadatku popunite tablicu pišući pored svake slike odgovore na pitanja: Kakav je? Čiji je? Od čega je?
U drugom zadatku dopunite rečenicu: Pridjevi su riječi ...
U trećem zadatku ćemo pronaći i zaokružiti pridjeve date u rečenicama. U četvrtom zadatku ćete napisati četiri pridjeva koji opisuju vašu torbu. U šestom i sedmom zadatku ćemo od svake date imenice načiniti i napisati pridjev.

Svi parovi imaju isti zadatak .

RADNI LISTOVI ZA UČENIKE KOJI RADE U PARU:

PRIDJEVI

1. **Popuni tablicu. Napiši KAKAV, ČIJI ili OD ČEGA može biti nacrtani predmet, a zatim dopuni rečenicu.**

	Kakav je?	Čiji je? Od čega je?
		
		
		
		

2. **PRIDJEVI SU SU RIJEČI** _____
_____

3. **Zaokruži pridjeve u rečenicama.**

Dječakova lopta je zelena.
Markova baka okopava crvene tulipane.
Moja najbolja prijateljica voli bijelu čokoladu.
Mirna je znatiželjna i pametna djevojčica.

Aktivnost 5. KVIZ - PowerPoint prezentacija (5 minuta)

Pokrećem prezentaciju a učenici odgovaraju na pitanja iz KVIZ PPT

1

2

3

4

5

6

4. **Napiši četiri pridjeva kojim ćeš opisati svoju torbu.**

_____, _____, _____, _____

5. **Od zadanih imenica načini pridjeve koji odgovaraju na pitanje čije je nešto.**

djed - _____ otac - _____
vrabac - _____ vaza - _____

7. **Od zadanih imenica načini pridjev.**

more - _____ oblak - _____
djeca - _____ kuća - _____
drvo - _____ Amir - _____
mama - _____ kamen - _____
Hana - _____ pijesak - _____

ZAJEDNIČKA PROVJERA I ANALIZA RADA U PARU

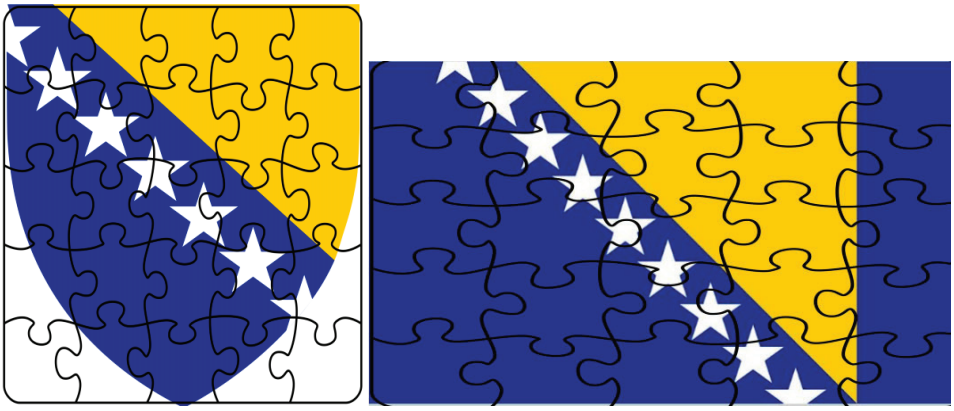
Aktivnost 5. KVIZ - PowerPoint prezentacija (7 minuta)

Pokrećem prezentaciju. Učenici odgovaraju na pitanja iz kviza.

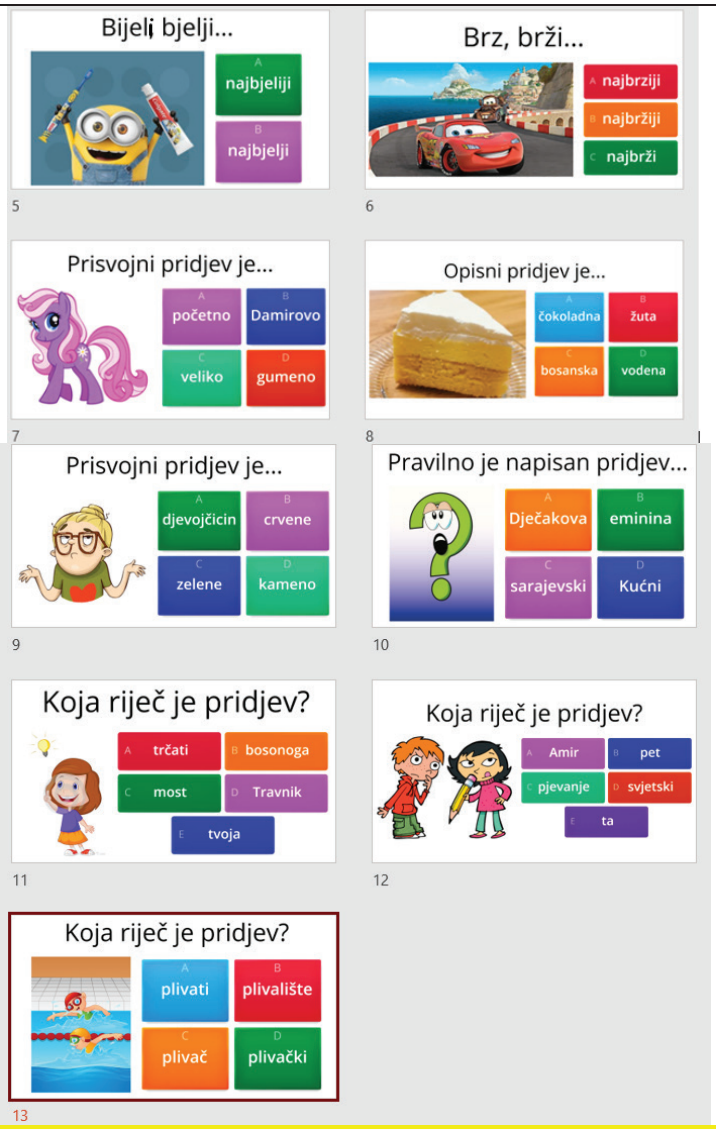
Aktivnost 6. Puzzle zastava i grb Bosne i Hercegovine (10 minuta)

Dijelim učenicima u kovertama puzzle - sliku zastave i grba naše države. Ljepilo i papir na koji će lijepiti.

Učenici slažu puzzle i lijepe dijelove u cjelinu na listu.
Po završetku postavljaju svoj rad na tablu.
ZAJEDNIČKA KRATKA ANALIZA RADA.

Aktivnost 7. Upoznavanje sa sadržajem domaćeg zadatka (3 minuta)
Podijeliti učenike u grupe. Zadatak: Istražiti po čemu je još Bosna i Hercegovina prepoznatljiva u svijetu. Pronaći i donijeti u školu fotografije koje će na narednom času poslužiti za izradu razrednog panoa „Obilježja Bosne i Hercegovine“.
I grupa – građevine.
II grupa – hrana.
III grupa – muzika i književnost.

Aktivnost 7. Upoznavanje sa sadržajem domaćeg zadatka (3 minuta)

1. **Utvrditi znanja sa današnjeg časa o pridjevima**
2. **Napisati po jedan opisni, prisvojni i gradivni pridjev za imenice: TORBA, KAPUT, KOLAČ, IGRAČKA, PUT, LANAC, STOLICA**

Meliha Ibranović

PISANA PRIPREMA ZA REALIZACIJU NASTAVNOG ČASA

IZ PREDMETA BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Predmet: Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost

Razred: V

Nastavna tema: Književnost

Nastavna jedinica: Narodne poslovice

Tip časa: obrada novog nastavnog gradiva

Nastavni oblici rada: frontalni, individualni, grupni oblik rada

Nastavne metode rada: metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda rada na tekstu,

Nastavna sredstva i pomagala: Power point prezentacija, udžbenik, tabla,radni listovi,hamer papir

Cilj časa: Usvojiti značenje pojma narodne umotvorine; razvijati maštu; razumjeti značenje riječi umotvorina; razumjeti vrijeme kada su nastale i potrebu za njihovim stvaranjem.

Zadaci časa:

- **Obrazovni**: - Usvajanje znanja o narodnim poslovicama; osposbljavanje učenika za prepoznavanje i klasifikaciju kratkih proznih vsta, za njihovo razumijevanje i tumačenje
- **Odgojni:** -Razvijanje ljubavi prema književnosti i osjećanja za estetske vrijednosti u književnim djelima; razvijanje poštovanja prema kulturnoj baštini i svijesti da se ona proučava i njeguje; osposobljavanje učenika za timski rad i saradnju; njegovanje takmičarskog duha i poštivanja pravila u igri.

- **Funkcionalni:** - Osposobljavanje učenika da uspiješno obavljaju misaone radnje: zapažanje, zaključivanje, analizu; razvijanje sposobnosti za povezivanje naučenog iz svakodnevnog života

ARTIKULACIJA NASTAVNOG ČASA

UVODNI DIO ČASA (trajanje 5 minuta)

U uvodnom dijelu časa pozdravila sam učenike, te im pokazala plakat na kome se nalazi anagram koji učenici treba da riješe, uz moje vođenje.

-**Na tabli su zalijepljena slova krivim rasporedom. Ko će nam pročitati šta piše sada na tabli?**

-Ok gudrom maju paok asm u unj apadu.

-Da li znate kako se nazivaju riječi ili rečenice napisane pogrešnim rasporedom riječi?

-Rečenice napisane pogrešnim rasporedom riječi nazivaju se anagrami.

Zamolila sam učenike pojedinačno da premiještaju slova kako bi dobili pravilan raspored slova u riječima, te na kraju dobili tačano riješenje anagrama, a to je poslovica

"Ko drugom jamu kopa sam u nju upada".

Pojašnjavala sam učenicima da rješenje anagrama je poslovica, te će nas to rješenje dovesti do naziva današnje nastavne jedinice koja nosi naziv **"Narodne poslovice"**.

Anagram

OK GUDROM MAJU PAOK ASM U UNJ APADU

Rješenje anagrama:

KO DRUGOM JAMU KOPA SAM U NJU UPADA

GLAVNI DIO ČASA (trajanje 35 min)

Nakon što smo odredili rješenja anagrama, najavila sam današnju nastavnu jedinicu i istakla cilj časa, a to je usvajanje značenja pojma narodne umotvorine, narodne poslovice; razvijanje mašte, razumjeti vrijeme kada su nastale i potrebu za njihovim stvaranjem.

Pokazaala sam djeci sliku Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, te sam im ispričala nešto više o tom velikom piscu i književniku, koji je sakupio narodne umotvorine u jedno djelo koje se zove "Narodno blago".

Mehmed.beg Kapetanović Ljubušak

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak rođen je 1839. u Vitini kraj Ljubuškog, umro je u Sarajevu 1902. u 63. godini. Bavio se proučavanjem kulturne historije bosanskohercegovačkih muslimana. Znao je turski, arapski i perzijski jezik, prikupljao je usmenu predaju muslimana i prvi je započeo istraživanja vlastitih imena u Bosni i Hercegovini. Bavio se književnim radom. Sakupljao je narodne poslovice, priče, pjesmice i izdao dvije zbirke "Narodno blago" i "Istočno blago".

Sadržaj ove nastavne jedinice nalazi u Čitanci na strani 91. Zatim upotrebom prezentacije i razgovorom, djeci sam objasnila pojam i primjere narodnih poslovica.

- Šta je poslovica i koje poslovice učenici poznaju?

-Da li u svakodnevnom životu nekada koristimo poslovice?

Zamolila sam učenike da mi kažu neku poslovicu koju znaju i njihovo značenje. Istakla sam vrijeme i potrebu nastanka narodnih umotvorina, te objasnila začenje riječi umotvorina.

Poslovica je sažeta izreka koja izriče životnu mudrost ili mudru misao. Poslovice postoje na svim jezicima i u svim kulturama. Narodne poslovice odražavaju duh jednog naroda i veoma su značajan dio tradicije.

Šta možemo naučiti iz poslovica? Iz poslovica možemo naučiti mnogo o kulturi, tradiciji i historiji jednog naroda. Osnovna vrijednost poslovica je njihova univerzalnost. To znači da su one vrijedile prije nekoliko stotina godina, vrijede i danas, a vrijedit će sigurno i stotinama godina poslije nas. Iz poslovica možemo naučiti mnogo o ljudskim vrijednostima i pozitivnim osobinama koje trebamo razvijati i mi sami.

-Poslovice su obično veoma kratke, zvučne, ponekad se i rimuju, kako bi se mogle lakše zapamtiti i prenositi dalje, kao što je naprimjer poslovica:

"Bez muke nema nauke".

Evo još jedne poslovice **"'Lijepa riječ i gvozdena vrata otvara"**.

-**Da li možete reći šta mislite šta možemo naučiti iz ove poslovice?**

-Kada lijepo razgovaramo možemo postići mnoge uspjehe.

-Zatim poslovica **"Voda može sve da opere, samo ne može ružnu riječ".**

-Šta nam govori ova poslovica?

- Ova poslovica nas može naučiti tome da se ružne riječi nikada ne mogu zaboraviti.

- "Blago mudroj glavi i vrijednoj ruci."

-Pametni i vrijedni ljudi uvijek su uspiješni i zadovoljni.

-"Svako je kovač svoje sreće."

-Čovjek sam sebi stvara budućnost.

-"Jezik gore može posjeći nego mač."

-Ponekad riječi mogu izazvati velik bol.

-"Ne vidi dalje od nosa."

-Kaže se za onog ko ne razumije ništa.

-"Starije je jutro od večeri. "

-Kad za nešto treba još malo razmisliti, onda treba pustiti da odluka prenoći.

-"Poštenoga je čoveka lako prevariti."

-Lako je prevariti poštenog čovjeka, jer on sve ljude gleda kroz svoje poštenje.

Nakon objašnjavanja pojma poslovica, te pokazanih nekoliko primjera poslovica, slijedi grupni rad učenika.

Učenici su podijeljeni u četiri grupe. Svaka grupa dobija zadatke na hamer papiru, na kojem će i raditi.

Svaka grupa ima dva zadatka.

Prvi zadatak

Na hamer papiru učenici su dobili napisane poslovice te njihov zadatak je napisati na šta se odnose date poslovice, koje je objašnjenje poslovice, prema mišljenju učenika.

Drugi zadatak

U kovertama učenici su dobili riječi napisane na odvojenim papirima. Zadatak učenika je da od dobijenih riječi sastave poslovicu sa pravilnim redoslijedom riječi.

Svaki zadatak ima po dvije poslovice.

Prva grupa

Poslovice za prvi zadatak:

Čovjek se na čovjeka , a drvo na drvo oslanja.

Iglom se bunar ne kopa.

Poslovice za drugi zadatak:

Ko drugom jamu kopa sam u nju upada.

Dobar glas daleko se čuje, a loš još dalje.

Druga grupa

Poslovice za prvi zadatak:

Ispeci pa reci.

Lijepa narav niti se može kupiti niti prodati.

Poslovice za drugi zadatak:

Iz prazne kuće i miši bježe.

Zdravome čovjeku svaki dan je praznik.

Treća grupa

Poslovice za prvi zadatak:

Bolje imati u glavi nego u sanduku.

Vuk dlaku mijenja ali ćud nikada.

Poslovice za drugi zadatak:

Ničija svijeća nije do zore gorjela.

Ko radi taj i griješi.

Četvrta grupa

Poslovice za prvi zadatak:

Ljepota do večeri- dobrota do smrti.

Bez muke nema nauke.

Poslovice za drugi zadatak:

Najskuplje je ono što nije na prodaju.

Lijepa riječ i gvozdena vrata otvara.

Učenici su u grupama pročitali i i analizirali date poslovice, a zatim je predstavnik grupe prezentirao i poslovice i njihovo tumačenje ostatku razreda. U diskusiju su se uključili i učenici iz ostalih grupa.

ZAVRŠNI DIO ČASA (trajanje 5 minuta)

Ponavljanje kroz kviz.

Učenici su imali zadatak da dovrše poslovicu uz pomoć slikom ponuđenih odgovora.

1. Nema hljeba bez..

Tačan odgovor je "**Nema hljeba bez motike."**

2. Primjer je najbolji..

Tačan odgovor je **"Primjer je najbolji učitelj."**

Ponavljanje naučenog iz analiziranih poslovica.

- **Koje ljudske vrijednosti i pozitivne osobine se razvijaju u poslovicama?**

-Dobrota, razum, mudrost, prijateljstvo, da ne budemo pohlepni, da ne budemo zlonamjerni, strpljenje, itd.

Za domaću zadaću učenici su trebali prikupiti i zapisati pet poslovica koje nisu analizirali na ovom času.

Zapis sa table

Narodne poslovice

Poslovica je sažeta izreka koja izriče životnu mudrost ili mudru misao.

Neke poznate poslovice:

Ko rano rani dvije sreće grabi.

Gledaj majku, uzmi kćerku.

Ako hoćeš da si dobar, ne čini drugome što tebi nije drago.

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak je objavio zbirku narodnih umotvorina pod nazivom "Narodno blago".

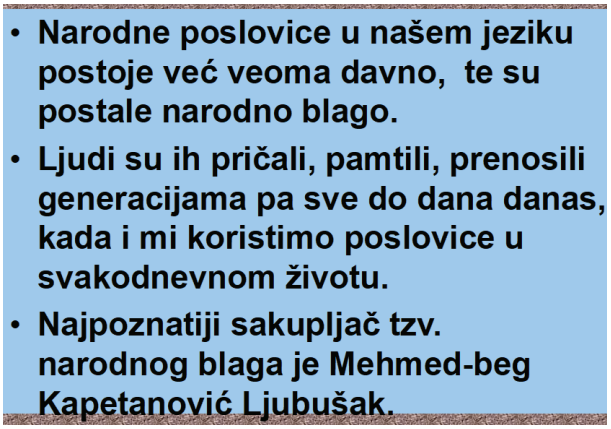
Domaća zadaća

Prikupiti i zapisati pet poslovica koje nisu analizirane na današnjem času.

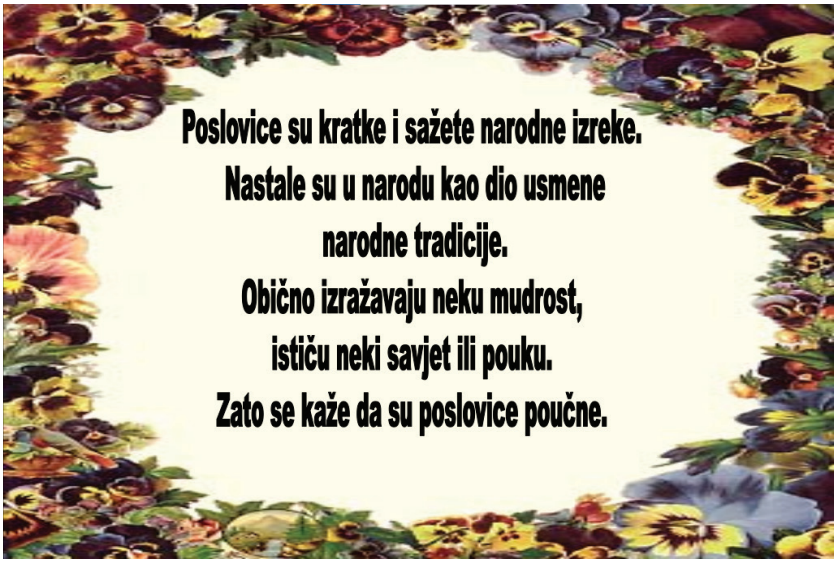
PRILOG

U prilogu didaktičke pripreme se nalaze skreenshot-ovi prezentacije nastavnog sadržaja koja je putem projektora prezentirana tokom realizacije glavnog dijela časa.

- Poslovice su obično veoma kratke, zvučne, ponekad se i rimuju- kako bi se mogle lakše zapamtiti i prenositi dalje.
-
- "Bez muke nema nauke"

- Većina poslovica govori o pitanjima koja zanimaju i muče sve narode na svijetu- kao što su:istina, pravda, dobrota, odnosi među ljudima, zdravlje, mudrost, hrabrost, znanje i tako dalje.
- "Ko rano rani dvije sreće grabi"

- Ono što poslovice kazuju ovisi o načinu života naroda u kojima su nastajale.
- Mnoge poslovice u istom ili sličnom obliku postoje kod mnogih svjetskih naroda.

- Blago mudroj glavi i vrijednoj ruci. (pametni i vrijedni ljudi uvijek su uspiješni i zadovoljni)
- Svako je kovač svoje sreće. (čovjek sam sebi stvara budućnost)
- Jezik gore može posjeći nego mač. (ponekad riječi mogu izazvati velik bol)

- Ne vidi dalje od nosa.
- (kaže se za onog ko ne razumije ništa)
- Starije je jutro od večeri.
- (kad za nešto treba još malo razmisliti, onda treba pustiti da odluka prenoći)
- Poštenoga je čoveka lako prevariti (lako je prevariti poštenog čovjeka, jer on sve ljude gleda kroz svoje poštenje)

- Zapis sa table
- Narodne poslovice
- Poslovica je sažeta izreka koja izriče životnu mudrost ili mudru misao.
- Neke poznate poslovice:
- Ko rano rani dvije sreće grabi.
- Gledaj majku, uzmi kćerku..
- Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak je objavio zbirku narodnih umotvorina pod nazivom “Narodno blago”.

- **Domaća zadaća**

- **Prikupiti i zapisati pet poslovica koje nisu analizirane na današnjem času.**

Esma Selimović

PISANA PRIPREMA ZA REALIZACIJU OGLEDNO – UGLEDNOG ČASA IZ BIOLOGIJE

PRIPREMA ZA OGLEDNI ČAS

Nastavni predmet : Biologija

Razred : VII(SEDMI)

Datum: 27.3.2024.g.

Nastavna cjelina: Životinje - Kičmenjaci

Nastavna jedinica: Gmizavci

Tip časa: Obrada novog nastavnog sadržaja

Cilj časa: Upoznavanje učenika sa gmizavcima i njihovim različitim vrstama kao i značajem gmizavaca za čovjeka

Zadaci nastavnog časa:

a) Obrazovni:

- usvajanje znanja o gmizavcima, njihovom načinu života,različitim vrstama i značaju za čovjeka

b) Odgojni:

- buditi inters učenika za novom nastavnom jedinicom, razvijati samostalnost u radu i poticati saradnju sa drugima(rada u grupama) kao i potrebe uvažavanja svog i tuđeg mišljenja

c) Funkcionalni:

- razvijanje pažnje, svijesti i odgovornog odnosa prema životinjama

Nastavne metode: monološka, dijaloška, demonstracije

Oblici rada: frontalni, individualni i rad u grupama

Nastavna sredstva i pomagala: udžbenik, tabla, kreda, nastavni listići, projektor, videoprezentacija, svježi materijal

ARTIKULACIJA NASTAVNOG ČASA

Uvodni dio časa: 5 min.

U ovom dijelu časa sa učenicima ponoviti prethodno obrađeno gradivo kroz nekoliko pitanja. Npr.

1. **Kako se dijele životinje prema složenosti građe tijela?**

-Dijele se na jednoćelijske i višećelijske.

2. Koje su jednoćelijske životinje, a koje su višećelijske ?

- Jednoćelijske su praživotinje, a višećelijske su beskičmenjaci i kičmenjaci

3. Šta su to beskičmenjaci i koja skupina životinja spada u beskičmenjake?

- Beskičmenjaci su životinje koje nemaju kičmu i tu spadaju:spužve,-dupljari,

Gliste,mekušci,zglavkari i bodljokošci

4. Šta su to kičmenjaci i koja skupina životinja spada u kičmenjake?

-Kičmenjaci su životinje koje imaju kičmu i tu spadaju: ribe,vodozemci,gmizavci,ptice i sisari.

5. Koje smo kičmenjake mi naučili?

-Naučili smo ribe i vodozemce.

Danas nastavljamo sa kičmenjacima i prelazimo na novu nastavnu jedinicu GMIZAVCI

Glavni dio časa 35 min.

Napisati naslov:

GMIZAVCI

Gmizavci su organizmi koji su se u potpunosti prilagodili životu na kopnu. Riječ gmizavac potiče od latinske riječi **Reptillia** –onaj koji gmiže. To je prva grupa kičmenjaka koja je potpunosti izašla na kopno.

GRAĐA GMIZAVACA

Tijelo im je prekriveno krljuštima i koštanim pločama.Njihovo tijelo je podjeljeno na tri dijela:

- glavu

- trup i

- rep.

Glava im je kratka zašiljena, sa strana se nalaze oči iza kojih se nalaze slušni organi.Glava je od trupa odjeljena širokim vratom. Na trupu se nalaze noge koje su postavljene sa strane, pa zbog toga ovi organizmi gmižu.Trup se nastavlja repom koji ujedno predstavlja najduži dio tijela koji im služi za plivanje i za održavanje ravnoteže tijela.

Nervi sistem gmizavaca čine mozak i kičmena moždina. Probavni sistem im je dobro razvijen i završava se organom koji se zove kloaka. Dišu na pluća. Srce im se sastoji od dvije predkomore i jedne komore. Izuzetak su krokodili čije je srce građeno od dvije predkomore i dvije komore. Gmizavci su poikilotermne životinje, tj. životinje koje nemaju stalnu tjelesnu temperaturu. Razmnožavaju se polno, a oplodnja je unutrašnja.Gmizavci su pravi mesožderi koji gutaju svoju hranu.

PODJELA GMIZAVACA:

Gmizavci su podjeljeni u četri grupe:

-kornjače

-krokodili

-gušteri i

-zmije.

Podjelu gmizavaca će raditi učenici u grupama;

· Podjeliti učenike u 4 grupe;

· Svaku grupu učenika sačinjava 4-5 učenika;

· Grupe formirati prema izraženim željama učenika;

· Vođu grupe biraju članovi grupe;

· Podjeliti radne zadatke i upustva za rješavanje postavljenih zadataka.

· Vođa grupe rukovodi radom grupe;

· Svi učenici aktivno učestvuju u rješavanju zadataka grupe;

· Svaki član grupe bilježi u svesku rezultate rada;

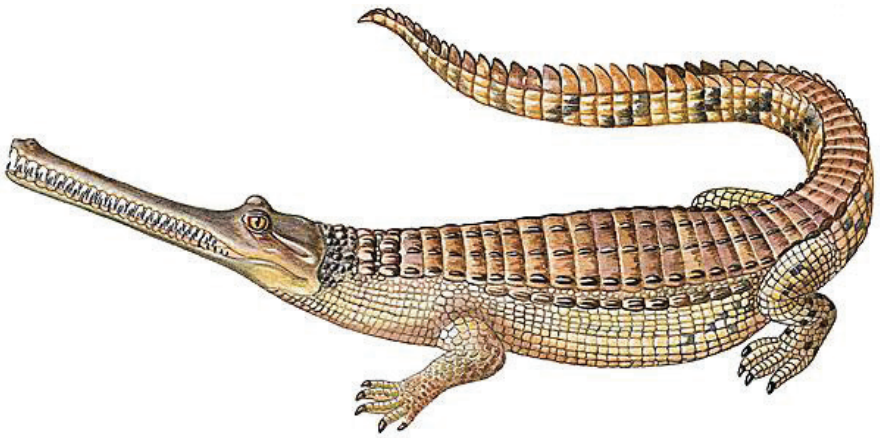
· U toku rada nastavnik obilazi grupe i pruža im neophodnu pomoć pri rješavanju i realizaciji postavljenih zadataka.

Nakon 10 min rada učenici izlažu svoje zadatke;

Prva grupa izlaže KORNJAČE(građu i podjelu).

Druga grupa izlaže krokodile(građu i podjelu).

Treća grupa izlaže guštere(građu i podjelu).

Četvrta **grupa izlaže zmije**(građu i podjelu).

Završni dio časa:(5 min)

U završnom dijelu časa ponoviti sa učenicima obrađeno gradivo kroz pitanja.

- Šta su gmizavci?
- Kako je građeno tijelo gmizavaca?
- Čime je prekriveno tijelo gmizavaca?
- Kako je građeno srce kod gmizavaca?
- Kako je građeno srce kod krokokodila?
- Šta su to poikilotermni organizmi?
- U koliko skupina su gmizavci podjeljeni?
- Koje su to skupine?

Domaća zadaća—nacrtati građu gmizavaca iz udžbenika na strani 98.

I grupa

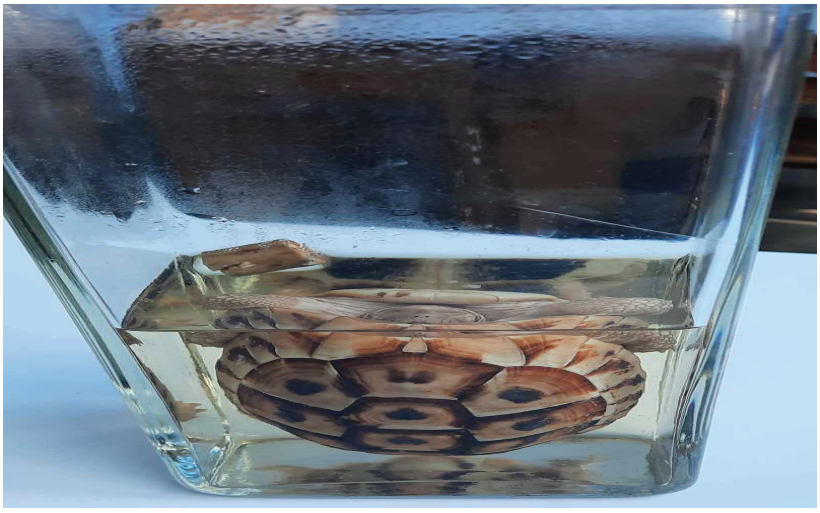
KORNJAČE

Radni zadaci/pitanja

1.Kako je građeno tijelo kod kornjača?
2. Gdje žive kornjače?
3. Gdje kornjače polažu svoja jaja?
4. Koje su napoznatije morske, a koje su najpoznatije kopnene kornjače?

Materijal za rad:

· Udžbenik iz biologije za VII razred
· Crteži, videoprezentacija , svježi materijal

II grupa

KROKODILI

Radni zadaci/pitanja:

1.Šta su krokodili?
2.Kakva je građa krokodila?
3. Gdje žive krokodili?
4. Koje su najpoznatije vrste krokodila?

Materijal za rad:

· Udžbenik iz biologije za VII razred
· Crteži i video prezentacija.

III grupa

GUŠTERI

Radni zadaci/pitanja:

1. Šta su gušteri?
2. Opiši građu guštera?
3. Šta je regeneracija?
4. Koje su najpoznatije vrste guštera?

Materijal za rad:

· Udžbenik za VI razred
· Crteži, video prezentacija i svježi materijal

IV grupa

ZMIJE

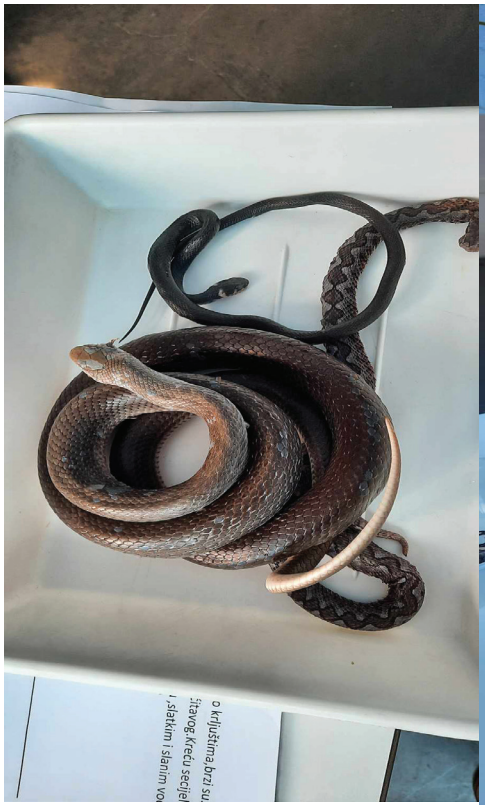
Radni zadaci/pitanja:

1. Šta su zmije?
2. Kako se zmije hrane?
3. Kako se zmije mogu grupisati?
4. Koje su to neotrovne, a koje otrovne zmije?

Materijal za rad:

· Udžbenik za VII razred

· Crteži, videoprezentacija i svježi materijal

U prilogu didaktičke pripreme se nalazi prezentacija nastavnog sadržaja koja je putem projektora prezentirana tokom realizacije glavnog dijela nastavnog časa.U tom prilogu se nalaze i nastavni listići/radni zadaci za grupe.

Također u realizaciji glavnog dijela časa svaka grupa ce prezentovati svima prisutnim na času (svježi materijal) gmizavce....Prva grupa će prezentovati kornjače i pokazivati pojedinačno svakoj grupi i svim prisutnima na času vrste kornjača .Druga grupa će prezentovati krokodile, treća grupa će prezentovati guštere i pokazivati, dok četvrta grupa koja će se baviti zmijama prezentovati će vrste zmija i pokazivati ih pojedinačno svima prisutnima na času.

Majda Limić-Jašarević

PISMENA PRIPREMA ZA REALIZACIJU NASTAVNOG SATA

Školska godina: Broj: 39
Predmet: Turski jezik Razred: VI
Nastavna jedinica: Günler, aylar, mevsimler
Tip časa: **a) obrada novog nastavnog sadržaja**, b) vježbanje, c) ponavljanje,d) utvrđivanje, e) sistematizacija
Nastavne metode: **a) razgovor, b) usmeno izlaganje,** c**) demonstracija**, d) ilustracija, e) rad na tekstu, f) diskusija, g) pismeni radovi, h) laboratorijski i praktični radovi, i) grafički radovi
Nastavna sredstva i pomagala: **a) slike, b) karte, c)knjiga-udžbenik**,d) grafoskop, e) makete-modeli, f) CDplayer, g) crteži-šeme, h)prirodni materijal, i) Notebook PC, **j) multimedija**
Oblici rada: **a) frontalni**, b) grupni, c) rad u paru, **d) individualni**
Cilj sata: da učenici usvoje temeljna znanja i nazive o danima u sedmici, godišnjim dobima i mjesecima, te da uoče nužnost međusobne saradnje i razvijanja potrebe za odgovornosti u radu.
Zadaci nastavnog sata:
a) Obrazovni (formiranje pojmova, predstava i zakonitosti): upoznati nazive dana u sedmici, godišnjih doba i mjeseci s kojim će se učenici susretati u nastavnom gradivu
b) Funkcionalni (razvoj sposobnosti, vještina, misaonih operacija): razvoj sposobnosti primjene nastavne jedinice u pismenom i usmenom obliku, povezivanje nove nastavne jedinice sa ranije naučenim nastavnim gradivom, bogacenje rječnika/vokabulara
c) Odgojni (razvoj navika, interesa, pogleda na svijet, osobina ličnosti): jačanje kod učenika interesa za rad, formiranje osjećaja kreativnosti i odgovornosti, kao i njegovanje radoznalosti za učenje turskog jezika.

ARTIKULACIJA NASTAVNOG SATA

1. UVODNI DIO SATA:

Uygulama ve tekrarlama- ponavljanje i vježbanje.
(Učenici će ponoviti obrađeno nastavno gradivo koje će biti potrebno za realizaciju nove nastavne jedinice):
-Sayılar
-Sıra sayılar
Učenici će dobiti križaljku u kojoj će povezati slova i brojeve i dobiti nazive nastavne jedinice GÜNLER, MEVSİMLER VE AYLAR.

2. GLAVNI DIO SATA:

Naslov naše nastavne jedinice je GÜNLER, MEVSİMLER VE AYLAR.
Dani u sedmici, godišnja doba i mjeseci s kojim će se učenici upoznati na nastavnom satu su:

GÜNLER:

MEVSİMLER VE AYLAR:

İLKBAHAR: MART, NİSAN, MAYIS

YAZ: HAZİRAN, TEMMUZ, AĞUSTOS

SONBAHAR: EYLÜL, EKİM, KASIM

KIŞ: ARALIK, OCAK, ŞUBAT

Nazivi dana u sedmici, godišnjıh doba i mjeseci zajedno sa slikama se nalaze na prezentaciji u Power Pointu, a isti su postavljeni na tablu pomoću magneta.

İnceleyelim, Ders Kitabı sayfa 58. (Učenici otvaraju udžbenike, na strani 58. se nalaze slike i

nazivi dana u sedmici na turskom jeziku. Zajedno sa učenicima pročitati nazive i uraditi vježbu na str. 60. *Bugün günlerden ne? Kojı je danas dan? Koji je sutra dan? Koji je jučer bio dan?)*

Na prezentaciji učenicima pokazivati slike određenih predmeta i tako doći do naziva godišnjih doba. Zatim zajedno sa učenicima pročitati nazive godišnjih doba i koji mjeseci spadaju u njih.

Uraditi vježbe povezivanja godišnjih doba i mjeseci, dopisivanje mjeseci i odgovaranje na pitanja o danima, mjesecima i godišnjim dobima.

Bir yılda 4 mevsim var.

Bir yılda 12 ay var.

Bir yılda 365 gün var.

SORULAR:

1.Eşleştirelim:

Kış	Mart
Yaz	Eylül
Sonbahar	Ağustos
İlkbahar	Aralık

2.Tamamlayalım:

Oc_k, Şu_at, M_ _t, N_ _an, Mayıs, Haziran,
T_ _muz, Ağu_ _os, Eyl_l, Ekim, Kasım, Ar_lık

3.Bir yılda kaç ay var? _____

4.Bir yılda kaç mevsim var? _____

5.Bugün günlerden ne?_____

6.Hangi gün okul yok? _____

3. ZAVRŠNI DIO SATA:

Nakon vježbe u završnom dijelu nastavnog uraditi kratki kviz sa tačno i netačno (doğru ve yanlış).

-Bir yılda 12 ay var. doğru

-Ağustos, yaz mevsiminde. doğru

-Mart, yılın birinci ayı. Yanlış

-Bir yılda 4 mevsim var. doğru

-Yılın son ayı kasım. Yanlış

Tekrarlama. (Ponavljamo nazive dana u sedmici, godišnjıh doba i mjeseci)

Poslušati pjesmicu o danima i godišnjim dobima.

Ev ödevi. (Učenici će za domaću zadaću dobiti slike godišnjih doba sa mjesecima i obojiti ih.)

Değerlendirme. (Ocijeniti/ nagraditi istaknute pojedince.)

Prilozi:

1. **Izgled nastavnog listića:**

Križaljka u kojoj će povezati slova i brojeve i dobiti nazive nastavne jedinice GÜNLER, MEVSİMLER VE AYLAR.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	B	C	Ç	D	E	F	G	Ğ	H	I	İ	J	K	L

16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
M	N	O	Ö	P	R	S	Ş	T	U	Ü	V	Y	Z

__ __ __ __ __ __
8 26 17 15 6 21

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	B	C	Ç	D	E	F	G	Ğ	H	I	İ	J	K	L

16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
M	N	O	Ö	P	R	S	Ş	T	U	Ü	V	Y	Z

__ __ __ __ __
1 28 15 1 21

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	B	C	Ç	D	E	F	G	Ğ	H	I	İ	J	K	L

16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
M	N	O	Ö	P	R	S	Ş	T	U	Ü	V	Y	Z

__ __ __ __ __ __ __ __ __
16 6 27 22 12 16 15 6 21

SORULAR:
1.Eşleştirelim:

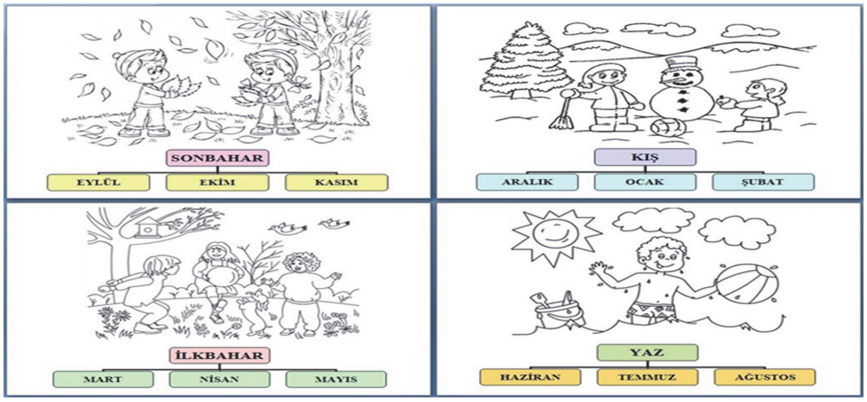
Kış	Mart
Yaz	Eylül
Sonbahar	Ağustos
İlkbahar	Aralık

2.Tamamlayalım:

Oc_k, Şu_at, M_ _t, N_ _an, Mayıs, Haziran,
T_ _muz, Ağu_ _os, Eyl_l, Ekim, Kasım, Ar_lık

3.Bir yılda kaç ay var? _____
4.Bir yılda kaç mevsim var? _____
5.Bugün günlerden ne?_____
6.Hangi gün okul yok? _____

2. **Ev ödevi (domaća zadaća): Obojiti.**

3. **Izgled table:**

GÜNLER: **MEVSİMLER VE AYLAR:**

İLKBAHAR: MART, NİSAN, MAYIS

YAZ: HAZİRAN, TEMMUZ, AĞUSTOS

SONBAHAR: EYLÜL, EKİM, KASIM

KIŞ: ARALIK, OCAK, ŞUBAT

OBAVJEŠTENJE AUTORIMA, ČITATELJIMA I SARADNICIMA

Poštovani autori, čitatelji i saradnici,

dozvolite da vas podsjetimo da su svi objavljeni radovi u časopisu „Naša škola“ dostupni čitateljima širom svijeta putem akademske baze podataka **EBSCO** u **Massachusetts, USA**.

S obzirom na tu činjenicu, neophodno je da autori sarađuju sa recenzentima u smislu eventualne korekcije, izmjene i dopune ponuđenog teksta, a sve s ciljem postizanja višeg kvaliteta objavljenih radova.

Radovi koje šaljete “Našoj školi” treba da budu originalni, stručno i naučno zasnovani, aktuelni, tehnički pripremljeni i da tretiraju problematiku odgoja i obrazovanja.

Da bi radovi bili recenzirani i odobreni za objavljivanje, moraju zadovoljavati osnovne uslove:

- radovi se šalju u WORD formatu na e-mail Redakcije **(redakcija@nasaskola.ba**)
- radovi moraju imati najmanje 4 i najviše 16 stranica normalnog proreda
- uz rad obavezno dostaviti i rezime od pola stranice kucanog teksta
- rad treba da tretira aktuelnu tematiku iz područja odgoja i obrazovanja
- rad treba da odgovara uslovima za objavljivanje u pojedinoj rubrici
- rad ne smije biti ranije objavljivan u nekom drugom časopisu
- rad treba da bude sadržajno vezan za nastavni plan i program i da čitateljima omogući praktičnu primjenu
- rad mora da bude pisan razumljivo i prilagođen široj čitateljskoj populaciji

Podsjećamo vas da se objavljeni radovi svrstavaju u rubrike i to:

- **ISTRAŽIVAČKI RADOVI** - radovi objavljeni u ovoj rubrici moraju poštovati metode naučnog istraživanja i one moraju biti prikazane, odnosno navedene, ako su opće poznate.

- RASPRAVE I ČLANCI - radovi objavljeni u ovoj rubrici moraju poštovati sadržajne i stručne uslove koji podrazumijevaju tačne interpretacije naučnih i stručnih spoznaja o temi o kojoj se piše, uz argumentiranje izvora.

- **POGLEDI I MIŠLJENJA** - radovi u ovoj rubrici mogu izražavati mišljenja koja još nisu naučno potvrđena, ali predstavljaju stav autora na osnovu ličnog iskustva ili još neprovjerenih činjenica, a mogu biti interesantni za čitatelje.

- **OSVRTI I PRIKAZI** - radovi ove rubrike se odnose na prikaze knjiga, izložbi, takmičenja i drugih događanja iz područja odgoja i obrazovanja.

- IZ NASTAVNE PRAKSE - radovi ove rubrike odnose se većinom na metodičke obrade nastavnih jedinica određenih nastavnih predmeta. Moraju imati kvalitet oglednog predavanja uz poštivanje pravila pisanja metodičkih priprema.

- IZ PROGRAMA STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA - u ovoj rubrici se objavljuju radovi koji prikazuju noviji način obrade jedne teme iz nastavničkih predmeta i odnose se na dobru nastavničku praksu ili njeno unapređenje, kao i pojašnjenje nekih činjenica novim saznanjima.

Redakcija časopisa

UPUTA AUTORIMA

Radovi trebaju biti pisani u standardnom formatu A4 (prored 1,5; Times New Roman; veličina slova 12). Napomene i fusnote stoje na dnu stranice, a ne na kraju teksta i pišu se proredom 1. Rad ne treba prelaziti više od 15 kartica teksta. Radovi trebaju biti autorski lektorisani.

Rukopis treba sadržavati sljedeće dijelove:

Naslovna stranica: *ime i prezime autora*, *ustanova* u kojoj autor radi, *adresa*, *e-mail adresa*, *naslov rada*, *podnaslov rada*.

Prva stranica i dalje:

1. *naslov*, (*podnaslov*);
2. *sažetak* koji se piše na jeziku na kojem je rad napisan;
3. *ključne riječi* na jeziku na kojem je rad napisan;
4. *integralni dio teksta*;
5. *zaključak* koji se piše na kraju integralnog dijela teksta;
6. *naslov*, *sažetak i ključne riječi* – na engleskom jeziku
7. *popis citiranih izvora i literature*.

Poželjno je da rad, ukoliko ima potrebe, bude razvrstan po pojedinim poglavljima i odjeljcima, radi cjelovitosti i preglednosti. Naslov se piše velikim slovom, a poglavlja i odjeljci pišu se malim masnim slovima, s tim da se naslov piše veličinom 14, a ostala poglavlja i odjeljci fontom 12.

Navodi i citati u radu sastoje se od prezimena autora i godine objavljivanja te broja stranice, iako se nekad broj stranice može izostaviti, ukoliko je to irelevantno, i to sve u zagradama, npr. (Bourdieu 1992) ili (Bourdieu 1992: 158), odnosno, ako je prezime autora integrirani dio teksta, onda se piše npr. ...Bourdieu (1992: 158). Kraći citati (do četiri reda) navode se otvorenim i zatvorenim navodnim znacima, a ako je u pitanju citat duži od četiri reda, onda se citat oblikuje kao poseban odlomak, odvojen praznim redom od ostatka teksta, uvučeno i kurzivom, bez navodnih znakova, radi uočljivosti. Fusnote se ostavljaju za naknadne i dodatne informacije, a ne za bibliografske potrebe.

Popis izvora i literature piše se na novoj stranici, abecednim redom prema prezimenima, svaka jedinica u novom redu, ime autora može se pisati punim oblikom ili dati inicijal – bitno je biti konzistentan u navođenju. Ako je u jednoj godini objavljeno više radova istog autora,

onda se uz godinu izdavanja piše i malo slovo, npr. (2001, 2001a); ako je u pitanju citat iz djela nekog časopisa ili ako je u pitanju citat u kojem je više autora, onda postoji specifičniji princip navođenja bibliografskih podataka. Naslovi knjiga i časopisa pišu se kurzivom, a citirani članci iz časopisa pišu se pod znacima navoda, npr.

Bourdieu, Pierre (1992): *Što znači govoriti*, Biblioteka Psiha, Zagreb

Beaugrande, R. de, Dressler, W. (1981): *Introduction to Text Linguistics*, Longman, London

Šator, Muhamed (2004): „Transmutacija srednjovjekovnog jezika u *Kamenom spavaču*", *Književni jezik*, 22/1-2, 110–122

Spisak autora objavljenih radova u broju 278 (108) / 24 časopisa „Naša škola“:

- mr. sc. Aida Kršo; e-mail: aida_krso@yahoo.com
- doc. dr. sc. Elvir Ibeljić; e-mail: elvir.ibeljic@bih.net.ba
- mr. psihologije Larisa Ljubunčić; e-mail: larisaljbuncic@yahoo.com
- mr. sci. Kanita Granov; e-mail: kanita.granov@gmail.com
- Amila Tahirović, prof.; e-mail: t.milaa2@gmail.com
- Saudin Beganović, prof.; e-mail: sbpedagog@yahoo.com
- prof. dr. Tatjana Marić; e-mail: sbpedagog@yahoo.com
- dipl. ing. teor. math. Petar Svirčević; e-mail: petar.svircevic@zg.t-com.hr
- Fahrudin Beganović, prof.; e-mail: bfahrudin@gmail.com
- Meliha Ibranović, prof.; e-mail: os.mcc.zd@gmail.com
- Esma Selimović, prof.; e-mail: os.mccm.zd@gmail.com
- Majda Limić-Jašarević, prof.; e-mail: majdalimic@gmail.com

Ljubazno molimo naše čitaoce da za sve stručne informacije, primjedbe i sugestije kontaktiraju e-mail glavne urednice: aida_krso@yahoo.com

Za sve ostale informacije možete kontaktirati i e-mail: redakcija@nasaskola.ba

SADRŽAJ
ČASOPISA „NAŠA ŠKOLA" BR. 278(108)/2024.

RIJEČ UREDNIKA

Aida Kršo
POVODOM OBILJEŽAVANJA 75 GODINA ČASOPISA NAŠAŠKOLA - ČASOPIS ZA TEORIJU I PRAKSU ODGOJA I OBRAZOVANJA (1949-2024) 5

ISTRAŽIVAČKI RADOVI

Elvir Ibeljić, Larisa Ljubunčić
POVEZANOST ZADOVOLJSTVA POSLOM I LOJALNOSTI ORGANIZACIJI SA VISINOM RADNOG STAŽA I PLATOM..... 11

Amila Tahirović
IDENTIFIKACIJA I SUZBIJANJE MALOLJETNIČKE DELIKVENCIJE U OSNOVNOJ ŠKOLI..... 23

RASPRAVE I ČLANCI

Saudin Beganović, Tatjana Marić
PEDAGOŠKA ANALIZA MODERNE BAJKE „MALI PRINC" (ANTOAN DE SENT EGZIPERI) 43

Petar Svirčević
SPECIJALNA KLASA HIPERBOLA VEZANIH ZA ELEMENTARNU FIZIKU 55

IZ PROGRAMA STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA

Kanita Granov
PRIPREMA ZA ČAS OBRADE NASTAVNE JEDINICE IZ BOSANSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI - INTERPRETACIJA KNJIŽEVNOG TEKSTA „LASTAVICE" AZRE MULALIĆ 63

IZ NASTAVNE PRAKSE

Fahrudin Beganović
REALIZACIJA ČASA U KOMBINOVANOM ODJELJENJU - PEDAGOŠKI IZAZOV 73

Meliha Ibranović

PISANA PRIPREMA ZA REALIZACIJU OGLEDNO-UGLEDNOG ČASA IZ PREDMETA BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST - NARODNE POSLOVICE 91

Esma Selimović

PISANA PRIPREMA ZA REALIZACIJU OGLEDNO-UGLEDNOG ČASA IZ PREDMETA BIOLOGIJA..... 103

Majda Limić-Jašarević

PISMENA PRIPREMA ZA REALIZACIJU OGLEDNO-UGLEDNOG ČASA IZ PREDMETA TURSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST 113

OBAVJEŠTENJE AUTORIMA, ČITATELJIMA I SARADNICIMA 119

UPUTA AUTORIMA..... 121